

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra mediálních a kulturních studií a žurnalistiky

Lukáš Kuřík

**Mediální obraz osobnosti Alexandra Dubčeka
pohledem regionálního tisku na Královéhradecku
v období Pražského jara a nastupující normalizace**

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí práce: **Mgr. Věra Bartalosová, Ph.D.**

Olomouc 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracoval samostatně pouze za použití pramenů a literatury uvedených v závěru práce. Prohlašuji, že souhlasím se zpřístupněním práce pro studijní a vědecké účely

Prohlašuji, že rozsah práce činí 132 874 znaků

V Olomouci dne 28. dubna 2022

.....

Poděkování

Chtěl bych na tomto místě poděkovat vedoucí mé práce Mgr. Věře Bartalosoové, Ph.D., za trpělivost a obětavou pomoc.

Anotace

Bakalářská práce s názvem Mediální obraz osobnosti Alexandra Dubčeka pohledem regionálního tisku na Královéhradecku v období Pražského jara a nastupující normalizace si klade za cíl reflektovat, jak o prvním tajemníkovi ÚV KSČ Dubčekovi psaly dva tehdejší týdeníky v regionu Hradce Králové. Zvolenými periodiky jsou Nové Hradecko, určený široké veřejnosti královéhradeckého okresu, a závodní periodikum Únorovec, vydávané pro zaměstnance Závodů vítězného února v Hradci Králové. Tato bakalářská práce též podává historický kontext roku 1968, a to i se zaměřením na média, jimž je věnována samostatná kapitola. Je zde také popsán život Alexandra Dubčeka.

Klíčová slova

Alexander Dubček, Pražské jaro, 1968, Okupace Československa, Nové Hradecko, Únorovec.

Annotation

The bachelor thesis with the title Media image of the personality of Alexander Dubček from the point of view of the regional press in the Hradec Králové region in the period of the Prague Spring and the emerging normalisation aims to analyse how Dubček, the first secretary of the Central Committee of the Communist Party of Czechoslovakia, was written about by two weekly newspapers in the Hradec Králové region. The chosen periodicals are Nové Hradecko, intended for the general public of the Hradec Králové district, and Únorovec, a factory periodical published for the employees of the Winning February Works in Hradec Králové. This bachelor's thesis also illustrates the historical context of 1968, with a focus on the media, which is given a separate chapter. It also describes the life of Alexander Dubček.

Keywords

Alexander Dubček, Prag Spring, 1968, Occupation of Czechoslovakia, Nové Hradecko weekly newspaper, Únorovec weekly newspaper

Obsah

Obsah.....	5
1. Úvod.....	7
2. Teoretická část.....	9
2.1 Historický kontext doby.....	9
2.1.1 Atmosféra šedesátých let v Československu a její kořeny	9
2.1.2 Období od ledna do července 1968.....	11
2.1.3 Předvečer srpnové invaze	13
2.1.4 21. srpen a jeho prvotní důsledky	17
2.1.5 Období od října 1968 do dubna 1969	24
2.1.6 Rezignace Dubčeka a nástup Husáka	26
2.2 Osobnost Alexandra Dubčeka	27
2.2.1 Dubčkův život před vstupem do politiky	27
2.2.2 Politické angažmá do roku 1967	29
2.2.3 Dubček prvním tajemníkem ÚV KSČ	31
2.2.4 Pozice prvního tajemníka ÚV KSČ v mocenském systému	32
2.2.5 Dubčkův rok 1968.....	32
2.2.6 Dubčkův konec ve vrcholné politice.....	37
2.2.7 Velvyslancem v Turecku a jeho vyloučení z KSČ	39
2.2.8 Pod dohledem StB	39
2.2.9 Dubčkův vzdor proti Husákově režimu.....	40
2.2.10 Dubček v čase změny režimu.....	41
2.2.11 Dubček opět ve vrcholné politice.....	42
2.2.12 Tragická smrt Alexandra Dubčeka	42
2.3 Mediální situace v roce 1968.....	42
2.3.1 První náznaky změn a Šejnova aféra.....	44
2.3.2 <i>Dva tisíce slov</i>	45
2.3.3 21. srpen a média	46
2.3.4 Následky moskevského protokolu pro média	48
3. Praktická část	50
3.1. Metodika.....	50
3.2 Obraz Alexandra Dubčeka v Novém Hradecku	52
3.2.1 Období od počátku července do 21. srpna	52

3.2.2 Období od 21. srpna do začátku září.....	53
3.2.3 Období od září do konce října.....	55
3.2.4 Období od začátku listopadu do konce prosince	57
3.2.5 Shrnutí.....	58
3.3 Obraz Alexandra Dubčeka v Únorovci	59
3.3.1 Období od začátku ledna do konce července	59
3.3.2 Období měsíce srpna	62
3.3.3 Období od začátku září do konce prosince	65
3.3.4 Shrnutí.....	70
4. Závěr.....	71
5. Seznam použité literatury a pramenů	74
4.1 Seznam použité literatury	74
4.2 Seznam použitých pramenů.....	75
6. Seznam použitých zkratk.....	76

1. Úvod

Tématem mé bakalářské diplomové práce s názvem *Mediální obraz osobnosti Alexandra Dubčeka pohledem regionálního tisku na Královéhradecku v období Pražského jara a nastupující normalizace* bude podat ucelený obraz osobnosti Alexandra Dubčeka tak, jak ji reflektovaly dva týdeníky té doby v oblasti Hradce Králové. Tehdejší první tajemník ÚV KSČ a reformní komunista Alexander Dubček sehrál klíčovou roli v této více než 50 let staré dějinné události, která předznamenala následný vývoj tehdejšího Československa na dalších 20 let. Tento politik, jenž do té doby výraznější pozornosti českých médií spíše unikal, se ujal postu prvního tajemníka ÚV KSČ poměrně nečekaně. Stalo se tak 5. ledna 1968, kdy v této funkci nahradil Antonína Novotného a stal se prvním Slovákem v této funkci. Události roku 1968 se daly do pohybu právě po zvolení Alexandra Dubčeka. Reformní křídlo KSČ po politickém konci prezidenta Novotného posílilo a získávalo mezi občany popularitu a důvěru. V Československu byla později zrušena cenzura, obnovovaly se občanské organizace a spolková činnost. To vše ovšem k velké nelibosti Moskvy a ostatních socialistických států. Po několika zahraničních jednáních představitelů KSČ s politiky ostatních socialistických států východního bloku spolu se SSSR, kde se reformisté snažili své kroky obhajovat tváří v tvář nátlaku a výhrůžkám, došlo 21. srpna 1968 k vojenské intervenci vojsk zemí Varšavské smlouvy do Československa, která znamenala konec reformu a deziluzi v celé společnosti.

V praktické části své bakalářské diplomové práce se budu zabývat kalendářním rokem 1968, v němž se kumulovaly události jak reformem a uvolňování poměrů, tak i samotné vojenské invaze a nastupujícího normalizačního procesu. Téměř celý tento kalendářní rok strávil Alexander Dubček v pozici prvního tajemníka KSČ, zažil politické úspěchy a byl na vrcholu popularity. Po Srpnu, navzdory nejvyšší stranické funkci, zažil i bezmoc tváří v tvář příkazům z Moskvy. Zkoumat budu jeho mediální obraz v týdenících *Nové Hradecko* a *Únorovec*, které vycházely jako regionální tisk té doby. K realizaci své práce a dosažení vytyčeného cíle použiji historicko-srovnávací metodu. Stěžejním pramenem mi budou výtisky těchto dvou regionálních týdeníků. V tomto tisku se zaměřím pouze na texty, jež pojednávají o Alexandru Dubčekovi nebo ho alespoň zmiňují.

První jmenovaný titul je týdeníkem určeným pro širokou veřejnost v tehdejším královéhradeckém okrese, oproti tomu *Únorovec* je týdeník určený pro pracující Závodů Vítězného února a závodu Chepos 08 – Montáže Hradec Králové. V roce 1968 sehrála i poměrně neznámá lokální nebo závodní média důležitou roli. Důkazem budiž jednání

Československé delegace se Sověty v Čierné nad Tisou, kdy zástupci sovětské delegace v čele s Brežněvem citovali český tisk jako důkaz situace v Československu, již ostře kritizovali. „Pozoruhodné však bylo, že velké množství „příkladů“ bylo vybráno z lokálních novin a z efemérních podnikových časopisů, které si v Československu vydával kdejaký závod.“¹ Ve své práci porovnám, zda a jak se pohledy těchto dvou periodik liší.

V jednotlivých kapitolách postupně představím historické souvislosti, problematiku a stěžejní události tehdejší doby, zejména roku 1968. Dále se chci věnovat i mediální situaci v tomto období. Poté se budu hlouběji věnovat představení osobnosti Alexandra Dubčeka. V praktickém oddílu chci následně klasifikovat jednotlivé texty pojednávající právě o osobnosti prvního tajemníka ÚV KSČ.

Tématem mé bakalářské diplomové práce jsem zvolil rok 1968 především pro svůj zájem o moderní dějiny. Zároveň se jedná o důležité období z hlediska dějin žurnalistiky, protože rok 1968 přinesl uvolnění i znovuzavedení cenzury. Také média se v klíčových událostech tohoto roku postavila na stranu společnosti a odsoudila vojenskou invazi. V neposlední řadě bych rád do této problematiky vnesl na základě svého výzkumu nové poznatky.

¹ Havlíček 2018, s. 99.

2. Teoretická část

2.1 Historický kontext doby

2.1.1 Atmosféra šedesátých let v Československu a její kořeny

Počátky převratných událostí roku 1968 musíme hledat hlouběji v šedesátých a padesátých letech, a to již od nástupu komunistické strany k moci v únoru roku 1948. Přestože byla vedoucí úloha KSČ zakotvena až v Ústavě z roku 1960, fakticky ji strana plnila už od svého převzetí moci, přičemž byla vládnoucím monopolem. To se promítlo i v likvidaci tradičního rozdělení moci ve státě na zákonodárnou, výkonnou a soudní. Ústavní instituce se staly nástroji k uskutečňování vůle nejužší skupiny občanů. *„K charakteristickým znakům komunistické moci patřila myšlenková strnulost, zkosnatělost jejich představitelů a tvůrců politické linie.“*²

Strana zasahovala do všech oblastí společenského života a řídila všechna spektra její činnosti. V praxi to vedlo ke zredukování počtu zájmových a společenských organizací. Ty, které přežily, sloužily politice komunistické strany. Docházelo k omezování umělecké tvůrčí svobody umělců. U filmů a divadelních představení se sledoval poměr autorů ze zemí východního bloku a Sovětského svazu oproti dílům západním. Komunistické vedení schvalovalo náměty filmů, pracovníci cenzurního úřadu se účastnili generálních zkoušek v divadlech a povolovali hry k uvedení.³ Samozřejmá byla i kontrola nad literaturou.

Pod obzvlášť pečlivým dohledem byla média, tedy tisk, rozhlas a televize. Vládnoucí moc hlídala jejich obsah a považovala je za „stranický nástroj ideového působení“.⁴ Orgány a aparát komunistické strany schvalovaly personální obsazení vedoucích funkcí v médiích, přičemž mohla média trestat snížením nákladu. Pod dohledem byla samozřejmě i ČSTK, jakožto zásadní informační zdroj pro veřejnost, potažmo pro ostatní mediální organizace.

Komunistický režim ovšem prošel od roku 1948 změnami, z fáze zakladatelského období do nové etapy.⁵ Zásadními třemi faktory, jež ovlivňovaly vývoj mocenského monopolu, byl hospodářský a sociální stav společnosti, dále situace uvnitř komunistické strany a také tlak mezinárodních událostí, zejména tlak a změny ve velmocenské politice Sovětského svazu.

² Kaplan 2002, s. 405.

³ Tamtéž, s. 164.

⁴ Tamtéž, s. 160.

⁵ Tamtéž, s. 410.

Komunistická strana měla masový charakter. Členství v ní bylo často podmínkou pro získání určité funkce či pracovní pozice i kariérního růstu. Počet jejích členů se pohyboval mezi 1,5 a 1,6 milionu. Masovost strany znamenala i malý počet aktivních členů oproti velké většině pasivních.

V námi sledovaném období se strana potýkala s několika problémy. KSCJ jednak stárla, což mělo za příčinu nezájem mladé generace o politické záležitosti. Navíc docházelo k poklesu dělníků ve straně,⁶ což byla pro stranu, jež se prohlašovala za dělnickou, rána. Naopak rostl podíl straníků s vyšším vzděláním.

Krizi politickou i společenskou vyvolalo i otevírání problematiky politických procesů z let 1948–1955. Prošetřit je měla nejprve komise Rudolfa Baráka, poté kolem Drahomíra Koldera. Velká pozornost se upínala zejména na případ Rudolfa Slánského i odpovědnost Klementa Gottwalda v tomto procesu.

V dubnu 1963 dostal závěry komise ústřední výbor strany. „*Část členů kladla otázku, zda , nyní se s tím má lézt na veřejnost, v době hospodářských potíží.*“⁷ Uveřejnění závěrů způsobilo vnitrostranickou krizi a diskuse o tomto tématu se stala celospolečenskou. Navíc řada funkcionářů z vyšetřovaného období byla v době uveřejnění výsledků komise stále u moci.

Navíc i Klement Gottwald, jeden ze symbolů režimu, přestal být po XXII. sjezdu KSSS hodnocen pouze nekriticky. Kritika na jeho adresu plynula i ze strany Antonína Novotného. To vše nabouralo důvěru ve vedení strany a v její symboly, vyvolalo roztrpčení mezi řadovými členy a vedlo k vnitropolitické krizi s celospolečenskými důsledky.

Závěrem lze konstatovat, že šedesátá léta byla obdobím hlubokých změn československé společnosti. Znamenala mimo jiné nárůst nespokojenosti s režimem a politické otřesy, ale i nástup nové generace i vzestup vzdělanosti. „*Postupující přeměna společnosti zvýraznila rozpor mezi komunistickým režimem a potřebami společnosti, jejími vývojovými trendy.*“⁸ Režim se ukázal jako brzda společenských změn. I proto zde vznikl prostor pro křivenou reformu.

Tato situace našla své vyústění. Ústřední výbor zvolený v roce 1966 přinesl určitou změnu v podobě živějších diskusí na svých schůzích. Změnou byla i názorová nejednotnost na půdě ústředního výboru. Na podzim 1967 vystoupil na plénu Alexander Dubček a žádal

⁶ Kaplan 2002, s. 96.

⁷ Tamtéž, s. 199.

⁸ Tamtéž, s. 404.

od přítomných kritické, a především sebekritické zhodnocení současné situace. Změnu a politické střetnutí přineslo prosincovém a lednovém plénu na přelomu let 1967 a 1968, jež bylo vyústěním krize šedesátých let. To dalo nejprve popud k rozdělení dvou nejvyšších politických funkcí, tedy funkce prezidenta republiky a funkce prvního tajemníka ÚV KSČ⁹, které obě zastával Antonín Novotný. V lednu 1968 došlo k uskutečnění tohoto kroku zvolením Alexandra Dubčeka na pozici prvního tajemníka ÚV KSČ.

Samotné zvolení Alexandra Dubčeka, tehdejšího představitele KS Slovenska, na post nejvyššího muže ve straně lze označit za vcelku neočekávané. Čechům byl totiž tento politik do té doby téměř neznámý. Svědčí o tom i fakt, že po jeho zvolení neměl český tisk jeho aktuální fotografii.

Byl by ale omyl si myslet, že lednové plénum jasně „rozdalo karty“ pro budoucí reformní politiku. Naopak zde spíše začal vnitropolitický zápas o další směřování strany. Ten měl být vyřešen na XIV. sjezdu strany v září téhož roku. Konzervativní křídlo bylo po lednovém plénu v plné síle a v následujících měsících mělo stát jako jasná opozice proti reformistům v procesu v socialistických zemích zcela nezvyklém.

2.1.2 Období od ledna do července 1968

Důležitou událostí prvních měsíců roku 1968 byl projev Alexandra Dubčeka ke 20. výročí převzetí moci KSČ v únoru 1948. Oproti zažitým zvyklostem byl projev jiný, nový, a to i přes to, že ho první tajemník ÚV KSČ přednesl před zraky nejvyšších představitelů socialistických zemí, včetně Leonida Iljiče Brežněva, jenž si v původním textu vynutil určité úpravy.¹⁰ „Československu vytyčoval Dubček vlastní, specifickou cestu vyznačující se demokratizací společnosti i komunistické strany, rehabilitacemi, neobvyklým řešením ekonomických problémů, jinou národnostní politikou, novými vztahy k mladé generaci, slibem tvůrčí svobody pro pracovníky vědy, umění, filmu a literatury. Je překvapivé, že o tomto projevu informoval tisk chabě.“¹¹

Stěžejním pojmem spjatým s rokem 1968 a reformním procesem Pražského jara je akční program Komunistické strany Československa. Oznámení, že strana pracuje na akčním programu, vyšlo na veřejnost počátkem února. Akční program, tento veřejný příslib strany, navazoval na podkladový materiál, který již roku 1967 připravovala komise kolem Zdeňka

⁹ Ústřední výbor Komunistické strany Československa.

¹⁰ Benčík 2001, s. 9.

¹¹ Končelík 2008c, s. 116.

Mlynáře.¹² O vedoucí úloze strany program mluvil jako o službě společnosti. Program však neodmítá, což je převratné, podíl ostatních stran na moci, ovšem za předpokladu vedoucí úlohy KSČ. Akční program velmi akcentoval občanské svobody, právo shromažďovací a spolčovací, svobodu projevu, vznik organizací a spolků, svobodu pobytu i cestování do zahraničí. Dále se program věnuje hospodářské problematice, o níž bude ještě řeč především jako o ekonomické reformě. Zmínka zde byla i o povolení drobného podnikání, dále i o volné směnitelnosti československé měny. Hlavní tváří a garantem ekonomických změn byl Ota Šik, místopředseda ve vládě Oldřicha Černíka. Přestože mluvil o tom, že hospodářská reforma bude náročná a občanů se dotkne, v jednom televizním vystoupení dokonce použil frázi „pot a slzy“, lidé mu však důvěřovali a byli ochotni se dočasně omezit.¹³

Program byl jednomyslně schválen na dubnovém zasedání ÚV KSČ.

23. března 1968 se sešli představitelé pěti socialistických zemí na jednání v Drážďanech, kde měli projednávat ekonomické otázky. Právě od této doby se začala v médiích socialistických zemí pětky objevovat kritika obrodného procesu v Československu, jež vygradovala v srpnu téhož roku. Přestože závěrečné komuniké z jednání mluvilo o přátelském jednání, situaci spíše vystihuje prohlášení ministra obrany SSSR maršála Grečka z téže doby: „*Socialistické Československo nikdy nikomu nedáme. Československo je strategickým bodem ve střední Evropě. Ztratit ho by znamenalo anulovat výsledky druhé světové války.*“¹⁴ O srdečném jednání mluvil i sám Dubček, řekl ale, že „*sovětské vedení vyjádřilo obavy, aby demokratizačního procesu nebylo zneužito proti socialismu.*“¹⁵

Dubnové plénum (28.3. – 5. 4. 1968) pokračovalo v nastolené cestě reformy. Schválilo zmíněný akční program KSČ a zvolilo nového prezidenta, Antonína Novotného vystřídal Ludvík Svoboda.¹⁶ Došlo i na další významné personální změny. Josef Smrkovský obsadil

¹² Vančura 1990, s. 42.

¹³ „*Stalo se nemožné: národohospodáři, který slibuje ‚pot a slzy‘, dávají lidé svou důvěru. Stalo se, o čem byrokratické režimy mohou jen snít: lidé jsou ochotni utáhnout opasek, přinést oběti, když vidí smysl takových obětí a cítí, že představitelé vlády říkají pravdu.*“ Tamtéž, s. 48.

¹⁴ Benčík 2001, s. 10.

¹⁵ Vančura 1990, s. 54.

¹⁶ „*Padl symbol, jehož fotografie visely v úřadech a ve školách již tak dlouho, že stačily zežloutnout.*“ Tamtéž, s. 23.

pozici předsedy Národního shromáždění, František Kriegel byl zvolen do čela Ústředního výboru Národní fronty a ustanovena byla též nová reformní vláda Oldřicha Černíka.^{17 18}

Na toto plénum ÚV okamžitě reagovala i Moskva. Dubček obdržel od Brežněva varovný dopis a maršál Grečko vydal první pokyny, jež daly základ pro rodící se přípravy srpnové vojenské intervence.¹⁹

Počátkem května 1968 zavítali do Československa dva přední představitelé Sovětského svazu. Maršál Grečko zde byl mezi 17. až 22. květnem na oficiální návštěvě za předními československými státníky, zatímco ministerský předseda SSSR Kosygin odjel ve stejný čas do Karlových Varů, oficiálně na léčení.

Koncem května bylo oznámeno, že na území ČSSR a Polské lidové republiky proběhne společné vojenské cvičení států Varšavské smlouvy pod velením maršála Jakubovského. Hodnoceno optikou srpnových událostí bylo vojenské cvičení „Šumava“ jasnou přípravou na následnou vojenskou invazi. Programem cvičení měla být obrana západních hranic proti útoku vojsk NATO.

Občané vojenské jednotky nevívali a cvičení na území Československa brali jako špatné znamení. Tento postoj podpořilo i to, že se na veřejnost dostávaly pouze zdrženlivé i záměrně zkreslené informace o průběhu cvičení.²⁰

2.1.3 Předvečer srpnové invaze

Na začátku července obdrželo československé vedení pozvánku na společné jednání se zástupci pěti států Varšavské smlouvy. Z pozvání vyplynulo, že předmětem jednání bude situace v Československu. Pozvání přišlo nedlouho po zveřejnění prohlášení *Dva tisíce slov*. Tento dokument prý nebyl podnětem, ale jednou ze záminek pro jednání.²¹ Pozvané předsednictvo ÚV KSČ jednalo o své reakci nepřetržitě dva dny. Zatímco Dubčekovo křídlo mnohostrannou schůzku odmítalo, protireformisté, jako například Vasil Bil'ak, by pozvání přijali. Výsledkem bylo odmítnutí jednání se všemi stranami zároveň a preferování

¹⁷ Benčík 2001, s. 11.

¹⁸ „Je zajímavé povšimnout si místopředsedů Černíkovy vlády: Peter Colotka, František Hamouz, Gustáv Husák, Ota Šik a Lubomír Štrougal. Kromě jediného kacíře sami funkcionáři, které ještě po deseti letech nacházíme ve vedoucích místech, v čele garnitury, která odsuzuje osmašedesátý rok. Aby se později vysvětlila trapná okolnost, že místopředsedy tak odsouzeníhodné vlády byli nejspolehlivější soudruzi, uvádí se v oficiálním dokumentu tvrzení: „místopředsedové vlády nebyli tehdy o událostech ve státě dobře informováni.““ Vančura 1990, s. 31.

¹⁹ Benčík 2001, s. 11.

²⁰ Havlíček 2018, s. 54, 57.

²¹ Tamtéž, s. 75.

dvoustranných schůzek. Tímto výsledkem si českoslovenští představitelé zavřeli dveře varšavskému jednání, což mělo za následek, že se o zahájení jednání i o jeho závěrečném komuniké dozvídali pouze ze zpráv ČSTK.

Poté ovšem s oficiálními závěry jednání seznámil předsednictvo ÚV KSČ velvyslanec SSSR v Československu Stěpan Vasiljevič Červoněnko. Na sekretariát ÚV přinesl text, který lze označit za ultimátum²² a jenž vyplýval z varšavské schůzky. V textu stálo, že boj za udržení socialistického zřízení v Československu je úkolem všech států Varšavské smlouvy.²³ Text se také zmiňoval o prohlášení *Dva tisíce slov*, jež označil za platformu kontrarevoluce.

Reakce na závěry varšavské schůzky opět rozdělily předsednictvo ÚV. Zatímco konzervativci Kolder, Indra, Biľak a další v mnohém souhlasili s kritikou, členové Dubčekova křídla ji odmítali. I tentokrát převážil názor reformistů, jenž odpovídal i náladě veřejného mínění.²⁴ Podporu Dubčekovi občané dokonce vyjadřovali i hmotnými dary.²⁵

Stanovisko bylo 19. července schváleno na jednání ve Španělském sále Pražského hradu. Stojí za to zdůraznit, že bylo přijato jednomyslně.²⁶

Situaci v průběhu července ovlivnila ještě jedna nečekaná událost. V severních Čechách na Sokolovsku u obce Mýtina byly v příkopu vedle silnice nalezeny zbraně.²⁷ Nález celkem pěti pytlů zbraní byl objeven 12. července, tedy dva dny před zahájením schůzky ve Varšavě. Toto zjištění, o němž ochotně psal tisk států pětiky, rozhodně nepomohlo k uklidnění atmosféry.

Představitelé Moskvy ustoupili československému návrhu a souhlasili s dvoustranným jednáním pouze se zástupci ČSSR, navíc souhlasili s jednáním mimo Moskvu, jak by jindy bylo obvyklé. Místem jednání se nakonec stal železniční uzel Čierná nad Tisou na samotné hranici Československa a Sovětského svazu.

²² Havlíček 2018, s. 78.

²³ „(...) Hranice socialistického světa se přemístily do centra Evropy, k Labi a šumavským horám. A nikdy nebudeme souhlasit s tím, aby tyto historické vymoženosti socialismu, nezávislost a bezpečnost všech našich národů byly ohroženy (...)“ Havlíček 2018, s. 78.

²⁴ „Všichni najednou cítili, že mezi stanoviskem politického vedení a míněním veřejnosti vládne poprvé bezvýhradná shoda.“ Tamtéž, s. 80.

²⁵ „Co chvíli přinášeli pracovníci podatelny stohy rezolucí, dopisů i balíčků s dary pro Dubčeka. Lidé mu posílali koláče, slivovici, aby prý se posilnil a vytrval.“ Tamtéž, s. 81.

²⁶ Nikdo se nezdržel hlasování, jednohlasně přijato, i pozdější zváči Biľak, Kolder, Indra, Jakeš, Švestka, Piller; „Přijali toto rozhodnutí ze svobodné vůle. Přijali závazek, o jehož osudovosti nemohlo být pochyb a který nepřipouštěl dvojaký výklad: zavázali se zastávat mínění československé veřejnosti, obhajovat jej a prosazovat jej ve všech dalších jednáních. Budiž jasno pro historii! Jakékoliv jiné jednání a jakýkoliv odlišný postup nemohly být od této chvíle posuzovány jinak než jako zrada.“ Tamtéž, s. 85.

²⁷ Vančura 1990, s. 65.

Dubčekův sekretariát připravil na jednání, jež se započalo 29. července, rozsáhlé podklady ke všem očekávaným otázkám. Sovětská strana ovšem zvolila jiný typ „jednání“, než jaký očekávala československá delegace. Musela čelit silnému přívalu kritiky, sovětská strana odmítala protiargumenty a námitky a v průběhu jednání stupňovala tlak. Sověti požadovali, aby každý člen delegace vyjádřil svůj postoj k varšavskému dopisu individuálně. Tímto krokem úspěšně narušili jednotu československé delegace. Za oficiálním stanoviskem dále stáli funkcionáři Dubček, Smrkovský, Kriegel, Špaček, Šimon a prezident Svoboda, ostatní byli zdrženlivější, souhlasili s kritikou, nebo se dokonce přiklonili na její stranu. Sověti se vyjádřili, že nemají námitky proti Akčnímu programu strany, ekonomické reformě a polednové politice obecně. Zdůraznili ale, že strana musí obnovit své vedoucí postavení, tedy dostat pod kontrolu média i společenské organizace, jmenovitě zakázat KAN²⁸ a K231²⁹ a rodící se sociální demokracii. Tyto požadavky de facto znamenaly podřízení se závěrům varšavského jednání.³⁰

Čtvrtý den bylo jednání přerušeno³¹, komuniké pouze oznamovalo, že bude za dva dny, tedy od 3. srpna, pokračovat společnou schůzkou v Bratislavě i spolu s ostatními představiteli pětky.

Před pokračováním v Bratislavě Dubček jasně prohlásil, že suverenita Československa není ohrožena. V Bratislavě se ovšem jednalo poskrovnu, setkání mělo spíše za cíl schválit a podepsat sovětský návrh závěrečného prohlášení, ačkoli návrh prohlášení měla do Bratislavy přivést každá zúčastněná strana. Sovětská předloha byla v podstatě pozměněným varšavským dopisem.³² Byl plný obvyklých floskulí o společné ochraně socialismu a ani náznakem neobsahoval ujištění Sovětů z Čierné nad Tisou, že nemají námitek proti akčnímu programu a ekonomickým reformám. Dílčím úspěchem československé delegace bylo přidání věty, která měla zaštitit reformní politiku: „*Přitom každá bratrská strana řeší tvořivě otázky dalšího socialistického rozvoje, bere v úvahu národní zvláštnosti a podmínky.*“³³ Základní tezí textu byl

²⁸ Klub angažovaných nestraníků.

²⁹ Klub nepravomocně odsouzených režimem. Číslo 231 odkazuje na číslo zákona, na jehož základě k těmto rozsudkům docházelo.

³⁰ „*Dubčekovci se v Čierné ocitli mezi dvěma mlýnskými kameny. Aby mohli pokračovat v reformní politice, museli se se Sověty nějak dohodnout, ale zároveň každým ústupkem Sovětům ztráceli tvář před svým lidem.*“ Havlíček 2018, s. 112.

³¹ „*Dubčekovci byli však svatosvatě přesvědčeni, že se vracejí s maximálně možným pozitivním výsledkem.*“ Tamtéž, s. 111.

³² Tamtéž, s. 120.

³³ Havlíček 2018, s. 121.

ovšem zárodek rodící se Brežněvovy doktríny a československý dodatek byl v kontextu bezvýznamný.³⁴

Na uskutečnění intervence se domluvilo zasedání sovětského politického byra 19. – 22. 7., načež byla 20. 7. vyhlášena bojová pohotovost vojsk k tomu určených. Ten samý den se na Balatonu sešel Vasil Biľak s prvním tajemníkem KS Ukrajiny P. Šelestem, jenž tak učinil na příkaz Brežněva. Biľakovi zde opakovaně navrhoval, aby spolu s představiteli „zdravého jádra“ napsal dopis do Moskvy s prosbou o pomoc.³⁵ Na jednání v Bratislavě Biľak tento zvací dopis právě prostřednictvím Šelesta předal Brežněvovi. Dopis prosil o „*všestrannou pomoc proti kontrarevoluci, včetně pomoci vojenské*“.³⁶ Jeho signatáři byli V. Biľak, D. Kolder, A. Indra, O. Švestka a Antonín Kapek. Definitivní rozhodnutí o provedení intervence bylo učiněno rozhodnutím sovětského byra na jeho jednání 15. – 17. 8.³⁷

Hlavní zvatel Biľak se o vyslyšení zvacího dopisu dozvídá 19. srpna v Bratislavě. Skupina zvatelů od té doby pracovala na politické podpoře a legitimitě intervence ze strany Československa.³⁸ Jedním z hlavních bodů tohoto plánu, jak legitimizovat intervenci, je přesvědčit předsednictvo ÚV KSČ, aby přistoupilo k projednávání zprávy o vnitropolitické situaci.³⁹

Tato schůze začíná 20. srpna ve dvě hodiny⁴⁰ odpoledne a jejím hlavním bodem bylo projednání materiálů k přípravě XIV. sjezdu strany. Návrh Koldera a Indry na změnu programu a změnu hlavního bodu jednání byl zamítnut a plány zvatelů se od tohoto momentu přestaly dařit podle jejich představ. Ona zpráva o vnitropolitické situaci až příliš připomínala ultimátní dopis z Varšavy a nesla se v jeho duchu.⁴¹

³⁴ Tamtéž, s. 121.

³⁵ Benčík 2001, s. 15, 16.

³⁶ Tamtéž, s. 17.

³⁷ Tamtéž, s. 18.

³⁸ Tamtéž, s. 18, 19.

³⁹ Přesněji Zpráva o současné politické situaci ČSSR a podmínkách činnosti Komunistické strany Československa – Havlíček 2018, s. 126.

⁴⁰ Vančura uvádí, že schůze začala ve tři hodiny. Vančura 1990, s. 72.

⁴¹ „Zpráva bila na poplach, že *kontrarevoluční síly i při své nízké početnosti a nemožnosti uchytit se v širších masách obyvatelstva mohou zneužít extrémních situací a davových vášní a vstoupit do politické sféry i do politické činnosti prostřednictvím jiných sil a se zdánlivě demokratickými požadavky a ve zdánlivě demokratické podobě.*“ Havlíček 2018, s. 129.

Na bod Koldera a Indry přišel čas až po dvacáté hodině.⁴² Jeho projednávání doprovází emotivní debata a jasné odmítnutí ze strany reformistů. Zhruba v tu dobu zahájil maršál Grečko operaci „Dunaj“⁴³, jak zní krycí označení vojenské invaze do Československa.

2.1.4 21. srpen a jeho prvotní důsledky

V průběhu večerního jednání odchází předseda vlády Černík k telefonu do předpokoje. Zhruba dvacet minut před půlnocí je takto telefonicky informován o intervenci.⁴⁴ Tuto zprávu sděluje nejprve prvnímu tajemníkovi Dubčekovi a ten poté přerušuje jednání a seznamuje s tímto faktem všechny přítomné. Dubček poté rozhodl o pokračování porady i za účasti prezidenta Svobody a ministra vnitra Pavla. Dostavit se nemohl ministr obrany Džúr, s nímž se spojili telefonicky, a neúčastnil se ani Alois Indra, který se ze schůze vytratil. Předsednictvo zformulovalo prohlášení „*Všemu lidu Československé republiky*“ a v poměru 7:4 jej i krátce po jedné hodině ranní⁴⁵ schválilo. Prohlášení vybízí především k zachování klidu a nekladení odporu. Intervenci odsuzuje, ale kladení odporu vylučuje, protože obrana hranic je již nemožná. Tento text také jasně formuluje nezákonnost intervence, což značně překazilo plány zvatelů na její hladký průběh. Do rozhlasu se znění prohlášení dostalo přibližně ve tři čtvrtě na dvě⁴⁶ a bylo obratem odvysíláno. Ovšem celé prohlášení bylo možné slyšet pouze po drátě, protože ředitel správy spojů kolaborant Hoffman přikázal nevysílat.⁴⁷

Prvním zajatým členem předsednictva je předseda vlády Oldřich Černík⁴⁸ ⁴⁹, jenž k ránu, po zformulování společného prohlášení, odešel ze zasedání předsednictva ÚV KSČ na úřad vlády. Po schválení prohlášení se vrátil zpátky na Hrad i prezident a konzervativci se uchýlili na velvyslanectví SSSR. Po čtvrté hodině ranní dorazila před budovu sekretariátu ÚV KSČ první sovětská vozidla, následovalo obsazení budovy. Funkcionáři byli v budově internováni až do odpoledne⁵⁰, poté byli krátce po druhé hodině odpolední převezeni sovětskými obrněnými transportéry na neznámé místo.⁵¹

⁴² „*Většina účastníků jej odmítá, neboť příliš připomíná názory pětky. Ba někteří jej označili za zradu a pokus o likvidaci výsledků jednání v Čierné a Bratislavě.*“ Benčík 2001, s. 20.

⁴³ Tamtéž, s. 21.

⁴⁴ „*Nikdo si ani pořádně nevšiml, že Černík opět zmizel do předpokoje. Je asi dvacet minut před půlnocí. Dveře se neslyšně otevrou, Černík se mlčky vrací, a jak nás, kteří sedíme až docela na kraji stolu, miji, vidíme, že je zsinálý. Dubčekovi cosi šeptem sděluje. Dubček je v první chvíli naprosto klidný, spíš zdvižením ruky než slovem přeruší Kapka, který právě hovoří a oznámí, že není potřeba pokračovat.*“ Havlíček 2018, s. 140.

⁴⁵ Macek a kol. 1990, s. 19.

⁴⁶ Podle dokumentace *Sedm pražských dnů* mezi 1:15 až 1:30 h. Tamtéž.

⁴⁷ Tamtéž, s. 24.

⁴⁸ Podle dokumentace *Sedm pražských dnů* byl zatčen kolem třetí hodiny. Tamtéž, s. 20.

⁴⁹ Podle Havlíčka byla budova vlády obsazena přibližně v půl třetí. Havlíček 2018, s. 144.

⁵⁰ Macek a kol. 1990, s. 20.

⁵¹ Tamtéž, s. 54.

Zatčení a internováni byli Dubček, Smrkovský, Kriegel, Špaček a Šimon. Internován měl být i ministr vnitra Pavel, jehož ovšem zatýkající složky nenalezly.^{52 53}

Mezi spolupracovníky Sovětů v Československu, kteří ihned dostali od národa titul „zrádci“, nebylo pouze pět signatářů zvacího dopisu odevzdaného Biľakem. Ke jménům Biľaka, Indry, Kapka, Koldera a Švestky je nutno připočíst i další, kteří invazi dláždili cestu. Mezi ně patří například ředitel ČSTK Sulek, ředitel správy spojů Hoffman, jenž odpojil telefonní linky do zahraničí i rozhlas, náměstek ministra vnitra a šéf Státní bezpečnosti Šalgovič, plk. Eliáš, plk. Molnár nebo pplk. Stachovský.

Občané se probouzí do hlučného rána způsobeného postupující vojenskou technikou označenou bílými pruhy na kapotách.⁵⁴ Tanky i vojenské vozy proudí od hranic s NDR, Polskem, Maďarskem a SSSR, ale i z pražského Ruzyňského letiště, kam už v průběhu večera přistála první civilní letadla, která „*později v noci řídila letecký výsadek ozbrojených sil*“.⁵⁵

První vojenské letadlo zde přistálo krátce po půl druhé. Po zhruba půlhodinové odmlce začala přilétat letadla v minutových intervalech. Z nich poté vyjžděly tanky a další vojenská technika spolu s vojáky.

Vančura ve své knize uvádí, že jen v prvních hodinách proniklo na území Československa na 300 tisíc vojáků a počet tanků vyčíslil na 75 tisíc.⁵⁶ Benčík vyčísluje po začátku invaze počet vzdušných sil na 500 bojových a 250 dopravních letadel.⁵⁷

Ráno došlo k obsazení rozhlasu, klíčové instituce pro informování občanů. Instituce, jež jako první seznámila občany s prohlášením vlády „*Všemu lidu...*“ Ovšem obsazení rozhlasu neznamenal jeho umlčení. Pracovníci této instituce totiž okamžitě vytvořili po celém Československu síť vysílacích studií.⁵⁸ V hodinách a dnech, které následovaly, sehrál právě rozhlas naprosto zásadní roli v informování občanů a udržení klidu, čímž pravděpodobně

⁵² Vančura 1990, s. 76.

⁵³ „Zatčení museli přistoupit ke zdi, zvednout ruce a byli prohledáni. Pak je odvádějí. Smrkovský se ještě zastaví u stolku a z talířku si bere pár kostek cukru; už prožil pár let ve vězení a má své zkušenosti.“ Tamtéž, s. 76, 77.

⁵⁴ Tamtéž, s. 74.

⁵⁵ Macek a kol. 1990, s. 15.

⁵⁶ „Na československé území v průběhu prvních hodin proniklo 29 divizí, z toho 15 tankových, celkem asi 7500 tanků a 300 000 vojáků. Další a další pak následovali.“ Vančura 1990, s. 80.

⁵⁷ Benčík 2001, s. 21.

⁵⁸ Tamtéž, s. 22.

zabránil možnému krveprolití. Kolem páté hodiny ranní 21. srpna započal rozhlas své denní vysílání. Ráno kolem deváté hodiny se přilehlé prostory staly místem bojiště.⁵⁹

První hodiny okupace znamenaly i první mrtvé a zraněné Čechoslováky. Těmi se v Praze pravděpodobně stali mladí lidé, již vyšli demonstrovat před budovu sekretariátu ÚV KSČ.⁶⁰ Této vraždě rozhořčeně přihlíželi i českoslovenští představitelé v čele s Dubčekem a Smrkovským. Jenom první den okupace stál Československo 58 obětí, z toho 20 zemřelo v Praze. „*Celkem má okupace Československa v roce 1968 na svědomí 108 mrtvých, na 500 těžce a stovky dalších lehce zraněných.*“⁶¹ Z celkového počtu mrtvých má drtivou většinu na svědomí sovětská armáda.⁶²

Okupační armáda však narazila na těžký odpor, přestože se proti nim nepostavil jediný člověk se zbraní v ruce. Všichni občané Československa ukázali statečnost a hrdost, jež mohla být jediným vyústěním jejich silného rozhořčení a zklamání z invaze. Ze strany obyvatel se okupantům nedostalo žádné podpory nebo pomoci, ale naopak silného spontánního odporu. Vyjádření sovětského TASSu, které říkalo pravý opak, bylo naprosto lživé: „*Mnozí českoslovenští občané prokazují příslušníkům spojeneckých armád vděčnost za včasný příchod do Československa, za pomoc v boji proti kontrarevolučním silám.*“⁶³

Občané obraceli a ničili dopravní cedule, aby vojskům znesnadnili postup, a odmontovávali názvy ulic, čísla domů a někdy i jejich obyvatel.⁶⁴ Místo dřívějších názvů ulic se některé pražské ulice změnili kupříkladu na „*Dubčekovu třídu*“. Občané po celé zemi psali plakáty a cedule v ruštině, jež posílaly sovětské vojáky pryč. Někteří diskutovali s vojáky, ptali se, proč přišli, a vysvětlovali, že v Československu žádná kontrarevoluce neprobíhá. Praha zažila i několik generálních stávek, kdy na chvíli ustal všechn pohyb v ulicích. Pro obyvatele Československa znamenala realita okupace například i fronty před obchody.

⁵⁹ „*Ulice před rozhlasem je zatarasena autobusy a vozy, barikádou, která připomíná pražské protifašistické povstání v květnu 1945. Do barikády najíždí tank, prorazí nádrž vozu a nákladní auto i tank začnou hořet. Tanky se pak rozjíždějí přes barikádu, kulometry pálí do okolních domů a v jednom z nich vypukne požár. Rozstřílená průčelí, vypálený dům a mrtví lidé jsou cenou za obsazení rozhlasu.*“ Vančura 1990, s. 80.

⁶⁰ „*A tak zde na nábřeží stojí proti sobě vojáci s nabitými zbraněmi a lidé s holýma rukama, kteří nesou československou vlajku. Pak začala střelba. Jen pro výstrahu, do vzduchu, ale stačilo, aby se jednomu vojákovu trochu sklonil samopal, a k zemi padá chlapec s prostřelenou hlavou. Vzápětí další.*“ Tamtéž, s. 76.

⁶¹ Bárta, Břečka, Kalous 2012, s. 22.

⁶² Tamtéž, s. 22.

⁶³ Macek a kol. 1990, s. 63.

⁶⁴ „*Někde už neexistují ani jmenovky nájemníků. Praha už nemá Vodičkovu ulici, Karlovo náměstí, Praha vymřela podle jmen a čísel. Praha je pro nezvané hosty mrtvým městem.*“ Tamtéž, s. 164.

Okupační vojáci očekávali v Československu, na základě informací v tisku států pětky, naprosto odlišnou atmosféru. Přijeli potlačit ozbrojenou kontrarevoluci a zatím byli všemi odmítáni.⁶⁵

21. srpna přednesl ráno v 8:15 v rozhlase svůj projev k situaci v zemi prezident Svoboda. Občany v něm vyzval ke klidu. S pomocí prezidenta Svobody počítali zvatelé ve svém plánu zajistit invazi legitimitu. Prezident Svoboda měl jmenovat na základě jejich návrhu revoluční dělnickorolnickou vládu Aloise Indry. Prezident jejich návrh odmítl. Benčík jeho odmítnutí popisuje jako velmi rozpačité, mluví o tom, že zvatelům na jejich návrh neřekl jasné ne.⁶⁶

Invazi odmítli i českoslovenští zákonodárci. Národní shromáždění se ztotožnilo s prohlášením předsednictva ÚV KSČ k invazi a žádalo okamžité propuštění internovaných politiků.⁶⁷ Vyslovalo v prohlášení vládám pěti zemím požadavek na obnovení suverenity Československa. Téhož dne zasedli poslanci v budově Národního shromáždění, kterou poté po sedm dní neopustili, protože neměli jistotu, zda by jim bylo umožněno se do obklíčené budovy vrátit.⁶⁸

22. srpna byl ve Vysočanech zahájen mimořádný sjezd KSČ. V areálu místního továrenského komplexu ČKD se v utajení před okupačními vojsky sešli delegáti, aby zvolili nové předsednictvo a zaujali postoj k aktuální situaci. Dubčeka zde v jeho nepřítomnosti zastupoval na pozici prvního tajemníka ekonom Věněk Šilhán. *„Z 1500 zvolených delegátů bylo přítomno osmdesát procent, což byla neočekávaně vysoká účast vzhledem k rozvrácené dopravě a zablokovaným silnicím; chyběla však většina delegátů ze Slovenska.“*⁶⁹ Sjezd invazi ostře odsoudil, zvolil nové vedení v čele s Dubčekem a vyzval k hodinové generální stávce 23. srpna v poledne. Delegáti jednali po celou dobu internace československých představitelů v Moskvě.

V reakci na invazi bylo sepsáno nesčetné množství rezolucí, jež všechny příchod vojsk jasně odsoudily. Ať už byli autory vědci, redakce novin, univerzity, nebo společenské organizace, měla rezoluce tyto základní rysy: Každá požadovala okamžitý odchod okupačních vojsk, propuštění internovaných politiků, k nimž se hlásila jako k legitimně zvoleným

⁶⁵ „Lidé se blíží k nabitým zbraním a volají „počemu?“ Odpověď zůstává stejně nesrozumitelná jako otázka. Stojí tu proti sobě dva světy, které ztratily společnou řeč.“ Vančura 1990, s. 74.

⁶⁶ Benčík 2001, s. 25.

⁶⁷ Macek a kol. 1990, s. 54.

⁶⁸ Vančura 1990, s. 91.

⁶⁹ Vančura 1990, s. 88.

představitelům, a rezoluce z prvního dne okupace volaly po okamžitém svolání mimořádného sjezdu KSČ.⁷⁰ Lidé také pořádali podpisové akce na propuštění Dubčeka.⁷¹

Dalšího dne 23. srpna odlétá asi v půl desáté dopoledne prezident Svoboda do Moskvy. Spolu s ním na jednání odcestoval Husák, Džúr, Piller, Biřák, Indra a ministr spravedlnosti Kučera. Svobodovi se po příletu dostalo pompézního uvítání od Brežněva a Sovětská strana využila jeho přílet ke své propagandě. *„Nikdo z nás nezapomene, že ve chvílích, kdy na potupnou počest prezidenta Svobody dali nynější sovětské vládcové na Vnukovském letišti a v ulicích Moskvy vyvěsit československé vlajky, jejich vojáci v našich obcích odstřelovali mladé lidi nesoucí tyto vlajky na znamení nezdolnosti našeho vlastenectví. Že když do zvuků naší státní hymny, usurpované těmi, kdo jí pohrdají, zaznívaly oslavné salvy z moskevských děl, šířila podobná děla zde u nás smrt a hrůzu. Že zatím co na moskevském letišti a v ulicích města ‚skupiny občanů‘ skandovaly ono trojnásobné ‚Přátelství, přátelství, přátelství!‘ – v této chvíli rozdupávaly pásy tanků a boty vojáků poslední trosky onoho přátelství, které v naší zemi k Sovětskému svazu bylo tak opravdové, jako sotva kde jinde, a které nám bylo tak brutálním způsobem vyhnáno z hlav a srdcí.“*⁷² Benčík píše, že Svoboda svým rozhodnutím odcestovat do Moskvy značně usnadnil práci sovětské straně, protože tak učinil krok k jednání, když všechny pokusy o legitimitu invaze selhaly.⁷³

Dosavadní škody za tři dny okupace byly jen v Praze vyčísleny na 200 milionů korun.⁷⁴ Občané museli nadále zakoušet útisk od okupantů a tisk popisuje brutální vraždy, dokonce i žen a dětí.⁷⁵ Zemědělské noviny například psaly o vraždě malého chlapce, jehož vojáci zastřelili v Praze na Palackého mostě, protože jim nechtěl vydat zvláštní vydání novin, jež nesl.⁷⁶

⁷⁰ Například Emil Zátopek se ve svém prohlášení vyjádřil, že Sovětský svaz svou vojenskou intervencí porušil základy olympijské myšlenky a nemůže se tak účastnit olympijských her v Mexiku. Argumentoval nedávným případem vyloučení Jihoafrické republiky z her, kvůli rasové diskriminaci, kdy se Sovětský svaz hlasitě ozýval pro vyloučení této země. Macek a kol. 1990, s. 198.

⁷¹ Tamtéž, s. 74.

⁷² Tamtéž, s. 205.

⁷³ „Rozhodnutím Svobody odjet do Moskvy k jednání ve chvíli, kdy veškeré úsilí Moskvy a ‚zvatelů‘ o politické zajištění vojensky úspěšné intervence totálně selhalo, bylo fakticky umožněno Brežněvovi nalézt východisko z kritické situace politického patu.“ Benčík 2001, s. 27.

⁷⁴ Macek a kol. 1990 s.162.

⁷⁵ „Stalo se na Cyrilometodějském náměstí v Karlíně. Obrněný transportér sovětských okupačních vojsk se blížil k domu, na němž asi patnáctiletý hoch namaloval azbukou nejoblíbenější nápis těchto dnů: *Idite domoj! Kulometčík na voze obrátil zbraň proti chlapci. Spatřila to žena s kočárkem a v bláhové naději, že okupant bude mít aspoň trochu citu, uchopila své půlroční děťátko a postavila se k chlapci. Okupant však jedinou dávkou zavraždil všechny tři.*“ Tamtéž, s. 286.

⁷⁶ Tamtéž, s. 167, 168.

Po odjezdu prezidenta Svobody do Moskvy se v Kremlu soustředili všichni vrcholní českoslovenští představitelé. Přesto informace o průběhu tohoto jednání prosakovaly jen obtížně. Na vysočanský sjezd pronikaly informace o průběhu jednání pouze od dcery prezidenta Svobody Zoe Klusákové. Prezident Svoboda také promluvil z Moskvy v rozhlase. Vysočanský sjezd proto požadoval, aby představitelé jednání přerušili, vrátili se do Prahy, znali skutečný stav v republice, a teprve poté pokračovali v jednání. Výsledkem byl dopis sjezdu zasláný prezidentu Svobodovi, v němž autoři vyjadřují znepokojení nad tím, že neví, co se v Moskvě děje a ujednává.⁷⁷ V dopisu také stojí popis reality okupace: „*Dochází k zatýkání, není dne a noci, aby na pražských ulicích nezněla střelba. Za záminku ke střelbě se využívá cokoli.*“⁷⁸ Do Moskvy následně v souvislosti s tím odletěli na přání prezidenta Lenárt s Mlynářem. Druhý jmenovaný s sebou vzal tiskoviny, stanoviska a jiné dokumenty, aby informoval politiky internované v Moskvě. Je proto na místě konstatovat: „*Českoslovenští politici znali situaci v zemi před tím, než se rozhodli podepsat moskevské protokoly.*“⁷⁹

Jednání v Moskvě probíhalo v mnoha ohledech nestandardně. Kupříkladu se delegace nescházely pohromadě, ale jednali spolu pouze jednotlivci. Někteří, v čele s Dubčekem, se žádného jednání přímo neúčastnili. Jednání taktéž probíhalo v nepravidelných intervalech.⁸⁰ Jeho výsledkem se nestal dokument, jenž by vznikl po vzájemné shodě, šlo o sovětské požadavky a ultimáta, v nichž udělali československé straně pouze drobné ústupky. Situaci dokresluje i výrok Kosygina po přiletu prezidenta Svobody: „*Jsou jen dvě alternativy: buď válka, nebo dohoda.*“⁸¹ Jedinými dílčími úspěchy československých reformistů bylo odstranění zmínky o kontrarevoluci a faktické schválení akčního programu.⁸² Text se též zmiňoval o odchodu okupačních vojsk z Československa, k němuž dojde, až opadne nebezpečí, kvůli kterému vojska přišla.⁸³

V neděli 25. srpna byl na mnoha pracovištích běžný pracovní den pojmenovaný jako „Dubčekova neděle“.⁸⁴ Lidé ochotně a dobrovolně nastoupili do zaměstnání i v nepracovní den, aby pokryly výpadky způsobené invazí.

⁷⁷ Havlíček 2018, s. 151.

⁷⁸ Macek a kol. 1990, s. 222.

⁷⁹ Havlíček 2018, s. 152.

⁸⁰ Vančura 1990, s. 93.

⁸¹ Benčík 1998, s. 193.

⁸² Benčík 2001, s. 29.

⁸³ Bárta, Břečka, Kalous 2012, s. 26.

⁸⁴ Též nazýváno jako „Dubčekova směna“. Pracující se rozhodli dobrovolně nastoupit do práce ve volný den, aby pokryli výpadek způsobený invazí a vyjádřili svoji solidaritu. Macek a kol. 1990, s. 234. Též se mluvilo o „Svobodových směnách“.

V pondělí 26. srpna krátce před půlnocí⁸⁵ podepsalo devatenáct z dvaceti členů delegace dokument známý jako *Moskevský protokol*. Jediným, kdo nepodepsal, byl František Kriegel. Z toho důvodu ho Sověti nechtěli pustit zpátky do Československa, protože se obávali, že bude za svůj čin národem oslavován. Až po zásahu prezidenta Svobody mu Sověti umožnili odcestovat.⁸⁶

V ranních hodinách v úterý 27. srpna se delegace vrátila z Moskvy. „*Těžko se mi mluví. Skláním se prostřednictvím rozhlasu před národem, který tolik dokázal. Vrátili jsme se všichni. Kriegel také.*“⁸⁷ Těmito slovy komentoval situaci Smrkovský bezprostředně po návratu. Byl to on, kdo měl za úkol informovat poslance Národního shromáždění, Černík informoval o jednání v Moskvě vládu.

Toho dne odvysílal rozhlas projev prezidenta Svobody a poté prvního tajemníka Dubčeka. Další dny pak předsedy Národního shromáždění Smrkovského a předsedy vlády Černíka. Právě tuto čtveřici politiků, která se pro občany stala symbolem reforem a v době intervence i symbolem národního odporu⁸⁸, chtěli Sověti rozbít. Už v Moskvě se mezi ně vmísila nejednota a v dalších měsících Smrkovský a později Dubček opustí své funkce. Do té doby ale podle příkazu Moskvy sami „odčiní“, co způsobili.⁸⁹

Moskevský protokol, jenž se v následujících dnech, týdnech a měsících stal základním kamenem normalizace, přivezl do Československa pouze prezident Svoboda, a to v ruštině jako tajný dokument.⁹⁰ V jeho duchu se neslo už i plenární zasedání ÚV KSČ 31. srpna na Pražském hradě. Zde byli ovšem kooptováni do Ústředního výboru členové zvolení na sjezdu ve Vysočanech. Ukázalo se, že Brežněv bude o nynějška mluvit do všech personálních otázek, jelikož kvůli kooptaci nových členů obratem volal Dubčekovi.⁹¹

Stěžejním obsahem moskevského protokolu byly také právě personální otázky – odchod nepohodlných reformistů nebyl napsán explicitně, zato se zde píše, že ti, již osvědčili věrnost socialismu⁹², ve funkcích zůstanou. Klíčové bylo pro Moskvu anulování mimořádného vysočanského sjezdu a opětovné převzetí kontroly nad médii. Moskevský protokol také

⁸⁵ Dubček 1993, s. 215.

⁸⁶ Vančura 1990, s. 94.

⁸⁷ Macek a kol. 1990, s. 279.

⁸⁸ Havlíček 2018, s. 187.

⁸⁹ Vančura 1990, s. 108.

⁹⁰ Benčík 2001, s. 29.

⁹¹ „*Neminulo dne, aby se s Kremlem nedohadovaly nové a nové kádrové přesuny.*“ Havlíček 2018, s. 176.

⁹² Vančura 1990, s. 95.

přikazoval stažení otázky Československa z OSN⁹³ a vyjadřoval se ke kýženému odchodu vojsk ze země.

Ve dnech bezprostředně před plenárním zasedáním ÚV KSČ⁹⁴ si slovenská KSS⁹⁵ zvolila nového prvního tajemníka. Biľaka nahradil Husák, který byl vnímán jako pravý opak zvatele a Sovětům nakloněného Biľaka. Husák se tehdy explicitně přihlásil k Dubčekovu vedení strany.

Ještě v den jednání pléna ÚV KSČ 31. srpna podal demisi ministr vnitra Josef Pavel. Do měsíce po srpnovém plénu ve svých funkcích skončili František Kriegel, Ota Šik, Čestmír Císař i ministr zahraničních věcí Jiří Hájek. Odvoláni byli rovněž ředitelé Československého rozhlasu a Československé televize. V listopadu podal demisi Zdeněk Mlynář.

O všech personálních otázkách, jež Dubček v průběhu dalších týdnů a měsíců vykonal, chtěl mít Brežněv přehled. První tajemník KSČ ale v telefonických rozhovorech, které byly vedeny sovětskou stranou, často velmi ostře a úspěšně taktizoval, což mělo za následek odstranění také některých konzervativců. Se souhlasem Brežněva tak předsednictvo ÚV KSČ opustili Kolder, Švestka, Rigo a Kapek.⁹⁶

2.1.5 Období od října 1968 do dubna 1969

Občané měli po invazi největší zájem na odchodu okupačních vojsk. I v této otázce to ale byli Sověti, kteří diktovali požadavky. 3. a 4. října jednali Dubček, Černík a Husák v Moskvě se zástupci SSSR a zde dali podklad pro smlouvu o dočasném rozmístění spojeneckých vojsk v Československu.⁹⁷ Smlouva byla vypracovaná na dalším jednání v Moskvě 14. a 15. října. Následně byla 16. října v Praze smlouva⁹⁸ podepsána a 18. října ji schválilo za účasti prezidenta Svobody Národní shromáždění.⁹⁹ V této smlouvě se mimo jiné československá strana zavázala hradit výdaje na tento dočasný pobyt sovětské armády v zemi a sovětská strana se zavázala uhradit škody, jež by jednotky způsobily. O úhradě spáchaných škod se ale později přestalo hovořit.¹⁰⁰ Přestože se sovětská vojska na základě smlouvy zavázala

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ KSS jednala ve dnech 26. 8. – 28. 8. Bárta, Břečka, Kalous 2012, s. 30.

⁹⁵ Komunistická strana Slovenska.

⁹⁶ Havlíček 2018, s. 177.

⁹⁷ Vančura 1990, s. 108.

⁹⁸ Smlouva mezi vládou ČSSR a vládou SSSR o podmínkách dočasného pobytu sovětských vojsk na území ČSSR. Bárta, Břečka, Kalous 2012, s. 36.

⁹⁹ Deset poslanců se hlasování zdrželo, pouze čtyři, mezi nimiž byl i František Kriegel, hlasovali proti. Ostatní včetně Dubčka hlasovali pro přijetí smlouvy. Bárta, Břečka, Kalous 2012, s. 39.

¹⁰⁰ Havlíček 2018, s. 184.

nezasahovat do vnitrostátních záležitostí, znamenal její podpis omezení státní suverenity.¹⁰¹ Do poloviny listopadu odešli jiní než sovětští vojáci a nadále v Československu zůstalo na 75 tisíc vojáků.^{102 103}

Padesáté výročí společného státu Čechoslováků se neslo ve znamení odporu proti okupaci, ve větších městech protestovali převážně mladí lidé. V obcích se v den výročí sázely „lípy svobody“. O pár dní později na den výročí Velké říjnové socialistické revoluce demonstrovali občané též své protisovětské postoje například strháváním sovětských vlajek.

Následné listopadové plénum ÚV KSČ nenaplnilo očekávání veřejnosti, jež od něho očekávala přihlášení se k polednové politice a jasné stanovisko k invazi.¹⁰⁴ Ba naopak znamenalo posílení konzervativních pozic. Zazněla na něm kritika negativních prvků polednové politiky¹⁰⁵ i jejích konkrétních představitelů Dubčeka a Smrkovského, jímž byla přičítána vina za intervenci.¹⁰⁶ Dubček se i přesto pokoušel ubránit co nejvíce z akčního programu a viděl nadále naději na jeho pokračování.

Od nového roku se stát federalizoval, tedy vstoupil v platnost ústavní zákon o československé federaci schválený 27. října Národním shromážděním. V čele tohoto orgánu stál populární Josef Smrkovský a předpokládalo se, že svoji pozici uhájí po jeho přeměně ve Federální shromáždění. Oblíbený politik ale musel ustoupit do pozadí a získal funkci předsedy Sněmovny lidu. V jeho funkci ho vystřídal Peter Colotka.

16. ledna šokovala celou federaci zpráva o upálení jednadvacetiletého studenta pražské filozofické fakulty Jana Palacha na Václavském náměstí. Palachův statečný čin zasáhl celý národ včetně jeho představitelů zasedajících na plénu ÚV. Občanům nedovolil upadnout do letargie.¹⁰⁷ Palachův pohřeb se uskutečnil 25. ledna. Po jeho pohřbu došlo v Praze mezi 26. a 28. lednem ke střetům demonstrantů s bezpečnostními složkami. Rozhánění byli slzným plynem a první den jich bylo zadrženo 199, další dny pak kolem dvou desítek.¹⁰⁸ V televizním projevu vzdal Palachovi hold prezident Svoboda, ale zároveň varoval mladé před neuvážeností.

¹⁰¹ Bárta, Břečka, Kalous 2012, s. 40.

¹⁰² Tamtéž, s. 39, 40.

¹⁰³ „A tak se vyjasnilo, že ‚dočasnost‘ v sovětském slovníku znamená ‚navždycky‘.“ Havlíček 2018, s. 184.

¹⁰⁴ Bárta, Břečka, Kalous 2012, s. 42.

¹⁰⁵ Vančura 1990, s. 118.

¹⁰⁶ Havlíček 2018, s. 201.

¹⁰⁷ Vančura 1990, s. 128.

¹⁰⁸ Bárta, Břečka, Kalous 2012, s. 49, 50.

Dalším projevem vzdoru proti nastupující normalizaci bylo jarní hokejové mistrovství světa ve Švédsku. Soubor československých hokejistů proti rivalům ze SSSR měl jasný politický podtext. Z toho důvodu se výhra 2:0 stala národní manifestací a spontánní oslavou. Mezi lidmi kolovalo heslo: „Neměli tam tanky, dostali dvě branky.“¹⁰⁹

Obě mužstva se střetla ještě jednou a Čechoslováci dokázali opět zvítězit, tentokrát 4:3. Do tohoto zápasu nastoupili někteří českoslovenští hokejisté s přelepenou rudou hvězdou ve státním znaku nad hlavou českého lva černou páskou. Obě vítězství slavily v ulicích měst stovky lidí, po druhé výhře se na Václavském náměstí v Praze shromáždilo na 150 tisíc oslavujících.¹¹⁰ Režim však využil druhé výhry k provokacím, pár provokatérů hodilo první dlažební kostky, jež se shodou náhod ocitly v ten den vyskládané před Aeroflotem, a dav dílo dokončil.¹¹¹

Těchto protisovětských událostí využila Moskva jako záminky ke zesílení tlaku na Dubčeka a na zbytek reformistů. Sovětský nátlak a výtky do velké míry připomínaly situaci před srpnovou invazí. K ještě větší podobnosti situace posloužili výhrůžky maršála Grečka, jenž mluvil o možném navýšení vojsk v Československu nebo dalším vojenském vstupu do země. Po dalším tlaku na Dubčeka ze strany Grečka a také Semjonova oznámil Dubček 12. dubna svou rezignaci.

2.1.6 Rezignace Dubčeka a nástup Husáka

Ve funkci prvního tajemníka ÚV KSČ ho 17. dubna vystřídal Gustáv Husák. Následné květnové plénum ÚV KSČ znamenalo konec pro reformisty, již se rozhodli neuhnout ze své linie. Řada z nich byla vyloučena z ÚV KSČ a František Kriegel byl vyloučen i ze strany. „*Bylo započato dvacetileté období politické, hospodářské, kulturní i mravní devastace Československa.*“¹¹²

Pro Dubčeka neznamenal jaro 1969 konec ve vrcholné politice, ačkoli oproti úřadu prvního tajemníka strany měl ve své nové funkci předsedy Federálního shromáždění, do níž byl zvolen, velmi omezenou moc.

Rok od vojenské invaze do Československa se sešly v Praze tisíce protestujících a vyústění jejich nespokojenosti skončilo otevřeným střetem s bezpečnostními složkami. Dav

¹⁰⁹ Vančura 1990, s. 135.

¹¹⁰ Benčík 2001, s. 44.

¹¹¹ Tamtéž a Vančura 1990, s. 135.

¹¹² Benčík 2001, s. 47.

dlažebními kostkami i zápalnými lahvami demoloval policejní techniku i výlohy obchodů.¹¹³ Proti demonstrujícím byla použita vodní děla, slzný plyn a obušky. Na rozdíl od rok starých událostí, kdy Pražské jaro v Československu zadusila cizí armáda, tentokrát zasahovali proti demonstrantům příslušníci jejich vlastního národa. Podle údajů předsedy vlády stály nepokoje život pěti lidí, dalších 33 bylo zraněno. Zadrženo bylo 2414 osob, převážně mladých lidí.¹¹⁴

Za účelem legalizace tohoto teroru se Husák rozhodl přijmout zákonné opatření č. 99/1969 „*O některých přechodných opatřeních, potřebných na upevnění a ochranu veřejného pořádku*“. Zákonné opatření přijalo předsednictvo strany, jež se sešlo bez Dubčeka, následně byl narychlo svolán parlament. Dubček byl spěšně povolán do Prahy. Pod nátlakem Husáka zákon jakožto předseda Federálního shromáždění podepsal, ovšem nehlasoval pro něj.

Toto zákonné opatření známé jako „pendrekový zákon“, se stalo definitivní tečkou reformní politiky nastolené v lednu 1968 nazývané jako Pražské jaro. Husák si upevnil svou pozici na domácí scéně i v očích Moskvy¹¹⁵ a započal novou etapu se zcela odlišným politickým kursem.

2.2 Osobnost Alexandra Dubčeka

V následující kapitole se pokusím podat Dubčekův stručný životopis. V něm se budu soustředit na události, které jsou podstatné pro téma této práce nebo souvisí s jeho politickou kariérou. Ostatní témata jsou buď jen okrajově zmíněna, nebo vynechána.

2.2.1 Dubčekův život před vstupem do politiky

Alexander Dubček se narodil 27. listopadu 1921 ve slovenském Uhrovci. Jeho rodiče, ačkoli původem Slováci, měli oba i americké občanství¹¹⁶ a ze Spojených států amerických se na rodné Slovensko vrátili pouze pár měsíců před Alexandrovým narozením. Dubček se narodil ve stejném domě jako v roce 1815 Ľudovít Štúr, zakládající osobnost slovenského národního obrození.¹¹⁷

¹¹³ Tamtéž, s. 52.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 53.

¹¹⁵ Bárta, Břečka, Kalous 2012, s. 11.

¹¹⁶ Dubček 1993, s. 16.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 11.

Své dětství však prožil převážně v Sovětském svazu. Nejprve v daleké Kirgizii poblíž hranic s Čínou ve městě Pišpek, kam jeho rodiče odešli pomoci budovat novou socialistickou společnost, když byly Alexandrovi tři roky. Ve dvanácti letech se rodina přestěhovala do města Gorkij (dnes Nižnij Novgorod) na řece Volze v centrálním Rusku.¹¹⁸ Teprve za dalších pět let přišel návrat na Slovensko. Po návratu ze Sovětského svazu žili v Trenčíně. Psal se rok 1938 a svět stál na prahu druhé světové války.

V polovině roku 1939 vstoupil do komunistické strany, jež se rázně stavěla proti fašismu i proti rozdělení Československa.¹¹⁹ V srpnu se 1944 se i spolu s bratrem Júliem zapojil do Slovenského národního povstání. Tam jeho bratr 28. ledna zemřel zastřelen německou hlídkou. Sám Alexander byl během povstání dvakrát zasažen,¹²⁰ přičemž jeho druhé zranění jej z bojů vyřadilo a do konce války se léčil se zraněnou pravou nohou.

Se svojí budoucí ženou Annou se poznal již v dětství v sovětském Pišpeku, kam z Československa odjelo přes tisíc lidí.¹²¹ Opět se setkali během druhé světové války na Slovensku. Svatbu měli 15. září 1945 ve Velčicích a poté společně žili v Trenčíně, kde Dubček pracoval jako údržbář a operátor destilačního systému v drožd'árně.¹²² Prvorozený syn mu zemřel po několika týdnech života na zápal plic. O rok později, v roce 1948, se narodil Pavol, 1950 Peter a 1953 Milan.

Mimo práci chodil rád s rodinou na výlety, v zimě rád lyžoval v Tatrách.¹²³ Společný čas trávil rodina i na chalupě v Senci, kde Dubčekovi trávili aktivně čas i plaváním. Jeho koníčkem byla také práce na zahradě, kde pěstoval zeleninu. Po svém odchodu z politiky

¹¹⁸ Tamtéž, s. 9.

¹¹⁹ „Byl to velmi nebezpečný krok neslibující žádné výhody. Neznamenalo to nic podobného, jako přidat se k vítězné straně den před tím, než přijde k moci. V roce 1939 nebyl ani náznak světla na konci tunelu.“ Dubček 1993, s. 42.

¹²⁰ Dubčekovo líčení jeho prvního zranění: „Po naší levé straně, na dohled od nás, v místě, kde se sbíhaly dvě cesty, stál německý tank a jeho věž se pomalu obracela.

Věděli jsme, že budeme muset běžet o život přes otevřený prostor k lesu, dřív, než přijde německá pěchota. Když jsme se nadechli, vyskočili jsme a dali se do běhu. Vzápětí jsme slyšeli rachot německých kulometů a viděli, jak se střely zarývají do prachu nalevo i napravo. Pocítil jsem lehké píchnutí v zádech, ale nezpomalil jsem. Brzy jsem zjistil, že to, o čem jsem si myslel, že je to pot, bylo smícháno s krví. Konečně jsme doběhli na okraj lesa, který pro nás znamenal bezpečí. Když jsme zašli hlouběji, druhové se mi podívali na ránu. Střela našťástí prošla opaskem, který ji trochu zpomalil, takže zůstala ve svalů, páteř nezasáhla.“ Dubček 1993, s. 61, 62.

¹²¹ Tamtéž, s. 28.

¹²² Tamtéž, s. 68.

¹²³ „Nakonec nikdy jsem neměl jiný soukromý život než se svou rodinou a jsem pevně přesvědčen, že je velmi důležitý, přičemž by se mělo respektovat i právo politika na soukromí.“ Tamtéž, s. 226.

na počátku normalizace píše i o chování slepic a králíků. V té době založil i malou vinici, která mu poskytovala ročně asi osmdesát listrů vína.¹²⁴

Ve zmiňované droždárně pracoval do léta 1949. Událostem února 1948, kdy komunistická strana převzala moc ve státě, tak pouze přihlížel jako běžný občan, ovšem se stranickou legitimací.¹²⁵ Nedlouho poté přijal první politické funkce.

2.2.2 Politické angažmá do roku 1967

V červnu 1949 mu bylo nabídnuto místo stranického pracovníka na okresním sekretariátu strany v Trenčíně. V té době měl před sebou v droždárně slibnou kariéru.¹²⁶ Strana pro něj ale znamenala mnoho, takže nabídku přijal i přes výrazně horší platové ohodnocení.¹²⁷ Jeho práce obnášela administrativu okresní stranické organizace.

Nedlouho poté na jaře 1950 byl jmenován prvním tajemníkem okresní stranické organizace v Trenčíně.¹²⁸ V této funkci byl do října 1951. Bylo to období rozsáhlých čistek ve straně. V říjnu 1951 se stal funkcionářem organizačního oddělení ústředního výboru KSS v Bratislavě. Krátce byl i poslancem Národního shromáždění, kam se dostal po smrti kandidáta zvoleného za okres Trenčín. Od ledna 1953 zastával funkci krajského tajemníka v Bánské Bystrici.¹²⁹

Na sklonku roku 1954 mu bylo oznámeno rozhodnutí o jeho vyslání do Moskvy na Vysokou školu politickou při ÚV KSSS. V srpnu 1955 se tak vydal do Moskvy s asi deseti dalšími, mezi nimiž byl i Miloš Jakeš. Studoval tam i Jozef Lenárt.¹³⁰ Nedlouho po svém návratu byl jmenován vrchním tajemníkem strany v Západoslovenském kraji.

V této funkci pronesl řeč na pohřbu Karola Šmidkeho, politika, jenž se znelíbil režimu v období čistek. Nebyl sice vězněn, ale urážen a politicky zničen¹³¹ a obviněn z „buržoazního nacionalismu“.

¹²⁴ Tamtéž, s. 262.

¹²⁵ „V období do léta 1949, kdy jsem pracoval v droždárně, byl jsem víceméně jen divákem dramatického politického vývoje. Tak jako většina mých spolupracovníků jsem podporoval politiku, kterou vláda od osvobození prosazovala.“ Dubček 1993, s. 68.

¹²⁶ Tamtéž, s. 69.

¹²⁷ „Plat stranického funkcionáře nečinil ani polovinu toho, co bych vydělával v továrně.“ Tamtéž, s. 69.

¹²⁸ Tamtéž, s. 70.

¹²⁹ „Jako krajský tajemník jsem měl práci na šestnáct hodin denně.“ Tamtéž, s. 72.

¹³⁰ „Možná jsme v Moskvě četli stejné knihy, ale nevrátili jsme se odtud se stejnými myšlenkami.“ Tamtéž, s. 74.

¹³¹ Tamtéž, s. 85.

V květnu 1958 opět zvolen do ÚV KSS i kandidátem jeho předsednictva. O měsíc později zvolen i členem ÚV KSČ.

Rok 1960 znamenal pro Československo novou Ústavu. Ta ovšem posílila centralizaci a přehlížela národní zájmy Slovenska.¹³² Pro Dubčeka znamenal tento rok i získání funkce tajemníka ÚV KSČ pro průmysl. Tehdy měl první otevřené neshody s Novotným,¹³³ a to ohledně Investičních priorit na Slovensku a také na rehabilitaci obětí padesátých let.

V listopadu 1962 byl zvolen členem předsednictva a tajemníkem ÚV KSS. Na XII. sjezdu KSČ byl zvolen do ÚV a jmenován kandidátem členství předsednictva. Navíc zasedl i v Kolderově komisi, jež vyšetřovala represe a politické zločiny padesátých let.¹³⁴

Jedním z jeho cílů byla i rehabilitace Gustáva Husáka obviněného z „buržoazního nacionalismu“. Později inicioval vytvoření komise, která by se zabývala výhradně procesy se slovenskými „buržoazními nacionalisty“.¹³⁵ Zasadil se o jeho rehabilitaci a zajistil Husákovi i lepší pracovní místo.^{136 137}

Prvním tajemníkem ÚV KSS se Dubček stal díky svému energickému prosazování slovenských národních zájmů a reakcemi na procesy. Novotný nedokázal na tento post dostat svého člověka.¹³⁸ Z pozice prvního tajemníka na Slovensku automaticky plynula i funkce člena v předsednictvu ÚV KSČ.

Novotný na Dubčeka na Slovensku útočil prostřednictvím svých spojenců funkcionářů. Dokonce tehdy Dubčeka i jeho ženu sledovala StB a shromažďovala proti němu materiál. Dubček cítil silnou potřebu politické a ekonomické reformy. Slovensko stále zaostávalo a ekonomický rozvoj státu nebyl rovnoměrný, což se snažil změnit.¹³⁹

¹³² „V hloubi srdce jsem nepochyboval, že tato znepokojivá rozhodnutí mohou jen zasévat semena příští krize do vztahů Čechů a Slováků.“ Dubček 1993, s. 89.

¹³³ „Z dálky se Novotný jevil jako dost praktický a otevřený. Až v Praze jsem zjistil, že je hloupý a často arogantní, chybí mu ohleduplnost, nedovede uvažovat o jiných názorech a není schopen chápat klíčové politické a ekonomické problémy země.“ Tamtéž, s. 90.

¹³⁴ „Práce v Kolderově komisi výrazně posílila moje reformní názory a rozhodnutí věci změnit.“ Tamtéž, s. 94.

¹³⁵ Tamtéž, s. 100.

¹³⁶ „Z retrospektivy se to může považovat za omyl. Ale v roce 1963 byla Husákova rehabilitace podstatným krokem na cestě k dalším reformám a k spravedlivější úpravě státoprávních vztahů mezi Čechy a Slováky.“ Tamtéž, s. 103.

¹³⁷ „Začátkem roku 1964 byl Husák znovu přijat do komunistické strany. Já jsem ho opět přijal 5. února, abych s ním prodiskutoval jeho situaci a plány. Tentokrát se tvářil velmi sebejistě, dost povyšenecky a chladně jako vždy.“ Tamtéž, s. 104.

¹³⁸ „Myslím, že to byla Novotného první zřejmá politická porážka.“ Tamtéž, s. 96.

¹³⁹ „Je třeba říci, že začátkem šedesátých let se Československo stalo vedoucím producentem strojírenství i značné části zbrojařství pro celý sovětský blok.“ Tamtéž, s. 115.

Vývoj událostí dospěl až do roku 1967, kdy byl přímý politický konflikt již nasnadě.¹⁴⁰ Místem střetu se stalo podzimní plenární zasedání ÚV KSČ, které začalo 30. října 1967. Výbor zde měl schválit zprávu, jež by vyjadřovala kolektivní mínění předsednictva ÚV KSČ.

Dubček chtěl, aby se v ní objevila jasná sebekritika stranického vedení, aby byla jasně vymezena působnost vlády vůči působnosti strany, tedy aby se stranická byrokracie nevměšovala do práce vlády, a také chtěl přípravu akčního programu.¹⁴¹ Přestože předsednictvo tyto návrhy zamítlo, Dubček své požadavky 30. října na zasedání ÚV zopakoval. Okrajově též nastínil špatné zacházení se Slovenskem, pročež byl obviněn z buržoazního nacionalismu.¹⁴²

Ovšem diskuse o sebekritice se ukázala jako plodná. V důsledku toho se následně zrodil návrh, aby Novotný rezignoval na funkci prvního tajemníka strany kvůli kumulaci funkcí. Novotného upadající autorita byla demonstrována hlavně tím, že bylo většinově odmítnuto jím formulované usnesení vycházející z jeho úvodního projevu.

V jednáních předsednictva ÚV KSČ nastal zlom 17. prosince, když se předsednictvo rozdělilo v názoru na oddělení funkcí prezidenta a prvního tajemníka strany přesně pět ku pěti. Na dalším jednání ÚV již bylo jasné, že Novotný ztrácí podporu většiny. Další den, 21. prosince, bylo definitivně rozhodnuto o rozdělení funkcí a Novotný se vyjádřil, že dá funkci prvního tajemníka k dispozici.

2.2.3 Dubček prvním tajemníkem ÚV KSČ

Výběr nového prvního tajemníka proběhl zkraje nového roku 1968. Sám Dubček navrhoval na tuto funkci Oldřicha Černíka, proreformně orientovaného Čecha, protože nepředpokládal, že by tuto funkci mohl získat Slovák. Nakonec z výběru předsednictva vyplynuli dva kandidáti – Alexander Dubček a Jozef Lenárt. Rozhodná většina se rozhodla pro Dubčeka a plenární zasedání ÚV KSČ tento krok schválilo. Dubček se tak stal vůbec prvním Slovákem v této funkci.¹⁴³ Na pozici prvního tajemníka KSS vystřídal v polovině ledna Dubčeka Biľak.

¹⁴⁰ „V roce 1967 byla přímá srážka mezi zastánci a oponenty reformy nevyhnutelná. Tentokrát se konflikt soustředil na základní a dlouhodobý problém naší společnosti – utlačovatelský politický systém, který přetrvával od začátku padesátých let.“ Dubček 1993, s. 122.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 125.

¹⁴² Pro buržoazní nacionalismus byl i vyšetřován a 5. prosince se musel dostavit před komisí vedoucích funkcionářů KSČ. Tamtéž, s. 130, 131.

¹⁴³ „Měl jsem pocit intenzivní historické chvíle, protože přinášela určité možnosti. Tehdy jsem však ještě neviděl velkou a hroživou překážku na vzdáleném horizontu. Myšlenka, že jsme tím, co jsme chtěli dosáhnout, o dvacet let v předu, mě v ledu 1968 ještě nenapadla.“¹⁴³ Dubček 1993, s. 136.

2.2.4 Pozice prvního tajemníka ÚV KSČ v mocenském systému

Pozice prvního tajemníka, jíž Alexander Dubček zastával od 5. ledna 1968, když nahradil Antonína Novotného, do 17. dubna, kdy ho na tomto postu vystřídal Gustáv Husák, je v mocenské hierarchii naprosto klíčová. První osoba vládnoucí strany těží z vedoucí úlohy KSČ v řízení státu zakotvené v Ústavě. „*Pozice předsednictva ÚV KSČ jako nejsilnějšího orgánu v mocenském systému vyplývala z toho, že mělo určující podíl na tvorbě oficiální státní politiky, mohlo rozhodovat o všech záležitostech života společnosti, jeho rozhodnutí byla závazná pro funkcionáře všech institucí, dále že mělo k dispozici největší rozsah informací, a konečně že rozhodovalo o obsazování velkého množství funkcí v institucích ústředních i nižších stupňů.*“¹⁴⁴ První tajemník vystupoval jménem strany a jejího vedení, reprezentoval stranu nejen v rámci státu, ale i v zahraničí, zejména při jednáních s Kremlem. Byl vrchním velitelem Lidových milicí, měl přístup k nejvíce informacím, včetně tajných informací rozvědky a kontrarozvědky. Stál v čele předsednictva ÚV KSČ, řídil jeho schůze a určoval jejich program. Následně uzavíral diskusi a formuloval usnesení, o němž se zpravidla nehlasovalo. Rovněž řídil schůze sekretariátu strany, svolává porady tajemníků ÚV KSČ a obvykle určoval témata těchto porad.

2.2.5 Dubčekův rok 1968

První týdny ve funkci Dubčeka zbrzdila silná chřipka. V začátcích svého mandátu usiloval Dubček především o vytvoření akčního programu strany. Ten měl podle něj zahrnovat i ekonomickou reformu, rehabilitace obětí perzekucí a federalizaci.¹⁴⁵ Na jeho popud vznikla komise, jež měla za úkol připravit koncepci programu. Následně vytvořený akční program se podle Dubčeka stal jedním z nejdůležitějších dokumentů Pražského jara.

19. a 30. ledna byl Dubček na oficiální návštěvě v Moskvě, kde se setkal s Brežněvem, Podgornym, Kosyginem, Suslovem, Kirilenkem a Šelestem.¹⁴⁶

V únoru 1968 Dubček za přítomnosti představitelů ostatních socialistických států, včetně Brežněva, přednesl projev k výročí převzetí moci komunistickou stranou. Reformní program v něm formuloval opatrně, ale zároveň zásadní body vyřkl tak, aby vyzněly, jak mají.

¹⁴⁴ Kaplan 2002, s. 124, 125.

¹⁴⁵ Dubček 1993, s. 140.

¹⁴⁶ „*Když jsem však pozoroval ty kamenné a zachmuřelé tváře, uvědomil jsem si, že při jejich tvrdohlavosti u nich sotva najdu pochopení. Na rozdíl od ranných porevolučních snah byl pozdní stalinismus poznačen sebeklamnou arogancí ve vztahu k jiným státům.*“ Tamtéž, s. 144.

Při kontrole textu měl Brežněv ke dvěma odstavcům výhrady, to ale neoslabilo celkové vyznění textu.¹⁴⁷

Dubček zároveň v prvních měsících provedl první personální změny, navrhl všeobecnou rehabilitaci všech občanů, již se stali oběťmi minulých represí.¹⁴⁸

První veřejnou kritikou politického kurzu v Československu a de facto Dubčekovy politiky byla schůze představitelů socialistických států v Drážďanech. Jejím obsahem měla být podle Brežněvova telefonátu Dubčekovi hospodářská situace uvnitř bloku. Realita byla ale velmi odlišná.¹⁴⁹ Každý z představitelů pětky měl rovněž tlustý svazek výstřížků z novin, které měly dokazovat, že vedení země nemá situaci v Československu pod kontrolu. Konec konference Dubček popisuje jako dosažení „*naprostého nesouhlasu*“.¹⁵⁰

Konec března a duben přinesly ještě mnohem výraznější změny. Neoblíbený Novotný pod tlakem rezignoval i na úřad prezidenta. 30. března zvolilo Národní shromáždění novým prezidentem Ludvíka Svobodu, jemuž tehdy bylo 73 let. Dubček byl přesvědčen, že v té chvíli nebylo vhodnějšího kandidáta na tento post.¹⁵¹ Toto zasedání Ústředního výboru strany odstranilo hlavní překážky reforem. Zásadním krokem bylo i schválení akčního programu.¹⁵²

Tento dokument, který měl přes šedesát stran, se plně zaměřoval na domácí ekonomické i kulturní problémy, zahrnoval svobodu shromažďování i tisku, legalizaci malých soukromých podniků, především v oblasti služeb, a jeho součástí byla i federalizace republiky.¹⁵³

Počátkem května odcestovalo československé vedení na dvoustranné jednání do Moskvy. Brežněv zde mluvil o ztrátě vlivu na sdělovací prostředky a o ekonomické reformě jako možné cestě k obnovení kapitalismu.¹⁵⁴

¹⁴⁷ „Pro mne bylo důležité, že budou vysloveny v Brežněvově přítomnosti, což je udělá automaticky přijatelnějšími pro moje oponenty v předsednictvu.“ Dubček 1993, s. 147.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 149.

¹⁴⁹ „Místo řeči o pětiletkách a jiných věčných tématech zahájil Walter Ulbricht konferenci úvodem, v němž řekl, že jde o situaci v Československu. Nad tím, jak uličnický si ze mne Brežněv udělal blázna, jsem se tak rozčílil, že jsem byl v pokušení vstát a odejít z místnosti. Ale přinutil jsem se ke klidu a čekal jsem.“ Tamtéž, s. 152.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 153.

¹⁵¹ V nejvyšších politických funkcích se udály i další podstatné změny, jež jsou podrobně ji popsány v kapitole 2.1.6.

¹⁵² „Program byl jedinečným dokumentem v dějinách tzv. mezinárodního komunistického hnutí. Žádná jiná komunistická strana nikdy nikde nepřipravila tak souhrnný a zásadní program na odchýlení od teorie a praxe leninismu-stalinismu. Náš program byl plánem postupného návratu k ideji demokratického socialismu, tak jak převažoval v evropském socialistickém hnutí na přelomu století.“ Tamtéž, s. 158.

¹⁵³ „Program byl kacířský, ale udělali jsme všechno proto, aby tak nevypadal.“ Tamtéž, s. 159.

¹⁵⁴ „Když jsme se vrátili z Moskvy, rozhodl jsem se bagatelizovat naše neshody aspoň na veřejnosti. A taková byla naše taktika i v následujících měsících. Potřebovali jsme čas a mysl jsem si, že umírněné, nekonfrontační chování poslouží naší věci lépe než otevřená polemika.“ Dubček 1993, s. 171.

Květen přinesl dvě významná rozhodnutí. Nejprve delegáti rozhodli o konání mimořádného sjezdu a v reakci na to následovalo oznámení o uskutečnění vojenského cvičení „Šumava“ na území Československa.

Když před zahájením vojenského cvičení vítal Dubček hlavního velitele ozbrojených sil maršála Jakubovského, nebyl zdravotně v pořádku, jak se bylo mohlo navenek zdát. Lékaři ho prý postavili na nohy injekcí a po uvítání se vrátil na lůžko, protože trpěl těžkými depresemi a nespavostí.¹⁵⁵

Havlíček zmiňuje i další případ z června 1968, kdy Dubček tuto stejnou diagnózu skrýval, když se omluvil z novinářského sjezdu, oficiálně kvůli chřipce. Ve skutečnosti trpěl hlubokou depresí. Na sjezd novinářů však nakonec zavítal. „*Bledý Dubček s chorobně napjatou pokožkou tváře a s porcelánovou grimasou úsměvu se posunoval jako oživlá vosková figurína, která se při prudším pohybu musí roztříštit.*“¹⁵⁶

Dubček se dále zasazoval o rehabilitace. Tato snaha přinesla své výraznější výsledky na konci června, kdy byli rehabilitováni například někteří novináři a spisovatelé, ale očištěna byla i Milada Horáková.¹⁵⁷

Z Brežněvovy strany přišel další popud ke schůzce 5. července. Jednání se měla uskutečnit ve Varšavě. Československé vedení se mu však vyhnulo. Brežněv ale přišel s návrhem na další setkání, tentokrát bilaterální. To se konalo na konci července v Čierné nad Tisou. Několikadenní jednání ale ke shodě nevedlo.¹⁵⁸

Následnou schůzi v Bratislavě již za účasti představitelů ostatních států považuje Dubček za diplomatickou výhru. Bratislavská schůzka byla poslední před invazí. V tomto čase Dubčekovi Brežněv pouze dvakrát zatelefonoval¹⁵⁹ a vyjádřil nespokojenost s plněním bratislavské dohody.¹⁶⁰

¹⁵⁵ Havlíček 2018, s. 54.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 56.

¹⁵⁷ „Životy navrátit není možno a utrpení se nedá úplně zahojit nebo zapomenout. Ale aspoň jsme se snažili udělat, co bylo v našich silách, a pomoci těm, kterým se pomoci ještě dalo.“ Dubček 1993, s. 163.

¹⁵⁸ „Obě strany měly na sporné otázky odlišné názory – tak jako předtím. Brežněv a já jsme prostě zopakovali svá stanoviska.“ Tamtéž, s. 178.

¹⁵⁹ 9. a 13. srpna. Dubček 1993, s. 183.

¹⁶⁰ „V čase mezi bratislavskou schůzkou a noční invazí o tři týdny později se u nás neodehrály žádné výraznější události a změny, které by se mohly vydávat za provokaci k tomu, co se stalo 21. srpna.“ Tamtéž, s. 182.

Události dospěly až do osudného dne 20. srpna, kdy po 14. hodině zahájilo předsednictvo své jednání. O invazi ale většina členů předsednictva včetně Dubčeka nevěděla.¹⁶¹ Napětí však zvýšily informace o pohybech vojsk poblíž hranic.

Předsednictvo se o invazi dozvědělo skrze Černíka, jemuž tuto zprávu telefonoval ministr obrany Džúr. Dubček sám ale ve své autobiografii své bezprostřední reakce nepopisuje. „*Musím se přiznat, že si nedovedu přesně vybavit, co jsme dělali ve chvílích, které bezprostředně následovaly.*“¹⁶² Havlíček popisuje jeho první reakce po informování Černíkem barvitěji. „*Dubček je v první chvíli naprosto klidný, spíš zdvižením ruky než slovem přerušil Kapka, který právě hovoří, a oznámí, že není třeba pokračovat.*“¹⁶³ Následně zmiňuje, že Dubček neudržel slzy a mluvil o své životní tragédii.

V těchto zlomových momentech však Dubček každopádně pochopil, jak moc se v Sovětech zmýlil. Připustil si dokonce, že některé jeho uvažování bylo naivní.¹⁶⁴ Poté přečetl nejnovější dopis od Brežněva, který mu doručil velvyslanec Červoněnko, a emotivně ho během čtení komentoval.

Na následné okamžiky, kdy bylo potřeba formulovat prohlášení představitelů Československa, vzpomíná s pocitem velké odpovědnosti. O pár hodin později dav shromážděný před budovou ÚV skandoval i Dubčekovo jméno. Sám Dubček pak přihlížel, jak se člen tohoto davu stal i jednou z prvních obětí invaze.

Po zatčení drželi okupanti Dubčeka v budově ÚV. Přibližně před polednem 21. srpna ho spolu s Františkem Kriegelem vezli v obrněném voze na pražské ruzyňském letišti. Následně byl deportován do Užhorodu s mezipřistáním v Legnici. Odtud se spojil s Nikolajem Podgornym.

¹⁶¹ „*Ani 20. srpna se nic zvláštního nedělo. Jakékoliv myšlenky na to, že by se za několik hodin mohly začít na nás řítit ruské tanky, byly nepředstavitelné.*“ Tamtéž, s. 185.

¹⁶² Tamtéž, s. 189.

¹⁶³ Havlíček 2018, s. 140.

¹⁶⁴ „*V předešlých měsících jsem byl nakloněn uvěřit, že odpor Sovětů k našim reformám pramení z jejich odlišného kulturního prostředí a historických zkušeností, ale ne z promyšleného odmítání reformy. A do poslední chvíle jsem opravdu nevěřil, že by sovětské vedoucí činitele rozpoutali proti nám agresi. Pro mne to bylo prostě nemyslitelné.*“¹⁶⁴ Tamtéž, s. 189.

Do Kremlu byl dopraven v pátek 28. srpna asi v jedenáct hodin dopoledne a ihned byl předveden před představitele SSSR.¹⁶⁵ Dříve než s Dubčekem jednali Sověti se všemi ostatními členy delegace, ten den do Moskvy přiletěl i prezident Svoboda.

V Průběhu jednacích dnů se až do posledního dne nesešly obě delegace pohromadě. Sám Dubček zůstával převážně stranou jednání. Reformisté ho ale o jednáních informovali a ptali se ho na jeho postoj.¹⁶⁶

Nakonec dokument, jenž vešel do dějin pod názvem *Moskevský protokol*, podepsalo devatenáct z dvaceti členů delegace, včetně Dubčeka. Ten své rozhodnutí zdůvodnil tím, že nepodepsání by mohlo vyvolat aktivní odpor v zemi, což by znamenalo krveprolití.¹⁶⁷

Dubček na jednu stranu cítil, že při „jednáních“ v Moskvě byly všechny československé požadavky ignorovány a přehlíženy, šlo tedy o prohru. Na druhou stranu stále věřil, že je stále do určité míry možné pokračovat v polednové politice.¹⁶⁸

Následné projevy v rozhlase, jež po přiletu politici pronesli, s napětím poslouchala doslova celá republika. Dubček na to vzpomíná jako na velmi emotivní chvíli, zároveň byl ovlivněn tím, že následoval až po projevu prezidenta Svobody, který řekl některé nepravdivé informace o odchodu vojsk a oproti jednání v Moskvě působil odhodlaně a optimisticky.¹⁶⁹

Už následující zasedání ÚV KSČ ukázalo, jak moc bude od invaze zasahovat do vnitrostranických záležitostí v Československu. Prvním důkazem toho může být Brežněvův telefonát Dubčekovi ihned po kooptaci 87 nových členů do ÚV zvolených na mimořádném sjezdu ve Vysočanech.

Dubčekova naděje neumřela ani po tomto jednání ÚV, na které stále vzpomíná s lehkým optimismem.¹⁷⁰ Jak Dubček vzpomíná i na dalších stránkách svých pamětí, po invazi šlo spíš

¹⁶⁵ „Zdálo se, jako by se chtěli nasadit nejlepší tváře, ale i tak si nemyslím, že byli v rozpacích. Jejich skutečná arogance sotva dovoľovala takovou citovost. Jen normální lidé pocítují stud, když konají zlo.“ Dubček 1993, s. 198.

¹⁶⁶ „Takže nepřímo jsem se vlastně jednání zúčastňoval, ale nedovedl jsem se přinutit k přímé účasti. Vždy jsem byl velmi spontánní a moje rozhořčení nad jejich nemravností bylo příliš velké.“ Tamtéž, s. 206.

¹⁶⁷ „Reálná hrozba násilného potlačení odporu ukazuje, jak málo se dala naše rozhodnutí pokládat za ‚dobrovolná‘. Měli jsme před sebou klasický příklad nerovné smlouvy vynucené ozbrojenou silou a zastrahováním.“ Tamtéž, s. 211.

¹⁶⁸ „Při pohledu na těžce získané ústupky jsem byl však stále přesvědčen, že bychom ještě mohli bez vnitřní zrady zachránit značnou část našich reforem.“ Tamtéž, s. 212.

¹⁶⁹ „Těžko jsem ovládal svoje city. Zejména když jsem četl části, v nichž jsem neřikal celou pravdu. Dvakrát nebo třikrát jsem musel potlačit slzy a odmlčel jsem se.“ Tamtéž, s. 219.

¹⁷⁰ „Když jsme všechno zvážili, potvrdilo se naše přesvědčení, že není všechno úplně ztraceno a že umírněným a cílevědomým jednáním bychom mohli udržet mnoho z vybojovaných pozic.“ Dubček 1993, s. 225.

než o pokračování v reformách o udržení a usilovné bránění již vydobytého. Jediné možné pokračování viděl Dubček v oblasti ekonomické reformy a ve federalizaci.

3. října jednala československá delegace v Moskvě, následně sovětská strana tlačila na rychlou ratifikaci smlouvy o dočasném pobytu vojsk na území Československa. 18. října smlouvu schválilo Národní shromáždění.

Další jednání byla pro Dubčeka stále těžší a těžší. „Realisté“ v řadách českých představitelů jako třeba Husák nebo Štrougal byli podle Dubčeka pomahači normalizace a Sovětům usnadňovali jejich snahu. Systematické kroky, především personální změny, ze strany SSSR znamenaly první fázi normalizace.¹⁷¹ Dubček proto začal uvažovat o své rezignaci.¹⁷²

2.2.6 Dubčekův konec ve vrcholné politice

Klíčovou událostí ledna roku 1969 bylo upálení studenta Jana Palacha.¹⁷³ Podle Dubčeka tento čin pomohl zpomalit normalizační procesy. Dubček však této události přihlížel pouze zpozzdálí, protože bojoval s virózou a v době Palachova pohřbu byl hospitalizován. Rok od svého zvolení cítí Dubček velké vyčerpání a pochybuje o správnosti svého prosincového rozhodnutí zůstat ve funkci.¹⁷⁴

Dalším projevem vzdoru proti sovětské okupaci se stalo hokejové mistrovství světa. Československé mužstvo porazilo Sověty hned dvakrát. Po druhé výhře v Praze oslavovalo zhruba 150 tisíc lidí. Ministr obrany Drúz požádal tehdy Dubčeka o povolení použít proti davu armádu, ten to však odmítl.

Dny Alexandra Dubčeka na postu prvního tajemníka strany měly být zanedlouho sečteny. Sověti na něj vyvíjeli další tlak. Navíc reformní křídlo v KSČ už nedrželo pohromadě.¹⁷⁵ Proto se po dalším jednání se Semjonovem rozhodl Dubček skončit.

12. dubna Dubček oznámil své rozhodnutí na předsednictvu a za svého nástupce navrhl Oldřicha Černíka. Ten kandidaturu odmítl a jediným kandidátem tak byl Gustáv Husák. Dubček

¹⁷¹ „Sověti neústupně, krok za krokem, potlačovali naše reformy. Zasahovali do problémů na všech úrovních a ‚lovili duše‘.“ Tamtéž, s. 228.

¹⁷² „Ani o mnoho let později jsem si nebyl jist, kdy jsem měl odstoupit. Koneckonců mým rozhodnutím zůstat jsme získali další čtyři nebo pět měsíců, než to převzali gauneři.“ Tamtéž, s. 234.

¹⁷³ „Svědčilo to o strašném zoufalství zejména mladých lidí tváří v tvář zdrcující cizí síle, která uplatňovala své zvrhlé způsoby v naší vlasti.“ Tamtéž, s. 236.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 237.

¹⁷⁵ „Pokud jde o Svobodu, ten byl stále více zaražený, pasivní, až lhostejný. Zdrcený Černík se stále více přizpůsoboval. Věděl jsem, že nemohu očekávat, že by dokázal dále odolávat.“ Dubček 1993, s. 239.

následně vyjádřil své znepokojení a obavy z jeho kandidatury. Přesto však byl 17. dubna Husák do funkce zvolen, proti byly pouze dva hlasy, z toho jeden patřil Dubčekovi.

„Husák navrhl, abych přijal funkci předsedy Federálního shromáždění. Před přijetím této funkce jsem váhal. Ve skutečnosti jsem měl jen jediný motiv pro souhlas: když zůstanu, mohl bych snad zabránit některým postupům, které měl Husák bezpochyby schované ‚v rukávě‘.“¹⁷⁶

Ze své funkce předsedy Federálního shromáždění byl Dubček i nadále členem předsednictva strany. Schůze předsednictva se naposledy zúčastnil 24. července. Poté se měl, stejně jako Smrkovský, dle Husákova pokynu, zdržovat mimo Prahu. Důvodem bylo blížící se výročí srpnové invaze.

Federální shromáždění v souvislosti s protesty k výročí invaze připravilo na popud Husáka zákon na potlačení demonstrací. Dubček byl přinucen, aby se okamžitě dostavil do Prahy. Po příjezdu se ohradil proti nestandardnímu legislativnímu procesu tohoto zákonného opatření. Pod velkým tlakem především ze strany Husáka ho nakonec jakožto předseda FS podepsal, ale nehlasoval pro něj.¹⁷⁷

Tohoto svého rozhodnutí Dubček později velmi litoval. Zákon znamenal definitivní konec Pražského jara a konec nadějí občanů. *„Zákonné opatření č. 99 bylo následujícího dne vyhlášeno ve všech médiích. Samozřejmě, že nezapomněli sdělit, že je podepsali Svoboda, Černík a Dubček. Smuteční oznámení o konci Pražského jara tak publikovali s podpisy tří lidí, jejichž jména s ním byla nejtěsněji spjata.“¹⁷⁸*

Tato událost znamenala nejen konec polednové politiky, ale i Dubčeka samotného ve vedení KSČ. O dva týdny později byl v nepřítomnosti odvolán z funkce předsedy Federálního shromáždění a z předsednictva strany.¹⁷⁹ Toto rozhodnutí bylo oficiálně stvrzeno na schůzi 25. a 26. září, kde Dubček mohl naposledy vystoupit a obhajovat svá stanoviska.

Dubček toužil po odpočinku, proto nespěchal s hledáním nového zaměstnání. V polovině října si ho předvolal Biľak a oznámil mu, že má být ustanoven velvyslancem v Ghaně, což Dubček odmítl.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 242.

¹⁷⁷ „Mou velkou chybou, která mne potom tížila celý život, bylo, že jsem zákonné opatření nakonec podepsal.“ (...) Nikdy toho však nepřestanu litovat. Tamtéž, s. 247.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 247, 248.

¹⁷⁹ Dubček 1993, s. 248.

2.2.7 Velvyslancem v Turecku a jeho vyloučení z KSČ

Následně mu bylo nabídnuto místo velvyslance v Turecku. To přijal kvůli své ženě, již události kolem Dubčeka velmi vyčerpávaly, a proto chtěla odejít. Jeho jmenování bylo oficiálně oznámeno 15. prosince.

Ve svých pamětech Dubček zmiňuje jako den svého odletu 16. leden, Antonín Benčík však toto datum ve své knize vyvrací s tím, že Dubček do Turecka odletěl až na konci měsíce.¹⁸⁰

Na letišti v Ankaře se mu dostalo bouřlivého uvítání.¹⁸¹ Přijetí se mu dostalo i od představitelů státu, jako velvyslance ho přijal i turecký prezident.¹⁸² Dubček se ale bál, že jeho návrat zpět do Československa nebude možný. Husák si nepřál, aby se vrátil, on ale prohlašoval, že jeho místo je v Československu.¹⁸³ Proto se rozhodl k náhlému návratu do Československa.

V noci tajně opustil budovu velvyslanectví v Ankaře a odjel do Istanbulu, odkud odletěl do Budapešti. Jeho plán byl ale odhalen Maďary v čele pravděpodobně se samotným Kádárem a po příjezdu na něj v Budapešti už čekal vůz, jenž ho dopravil do Prahy. Tam mu bylo oznámeno jeho vyloučení z KSČ.

Po útěku z Turecka nemohl kvůli představitelům režimu najít práci. Nakonec nastoupil v prosinci 1970 jako mechanizátor do Západoslovenských lesů v Krasňanech na okraji Bratislavy.

2.2.8 Pod dohledem StB

Tento jeho nový život byl ve znamení občanské vyloučenosti a neustálého sledování státními složkami, ministerstvo vnitra zahájilo akci „Bříza“,¹⁸⁴ tedy krycí název pro jeho sledování. Urban ve své knize uvádí další názvy jako „DUB“ a „ESER“. V případě sledování jeho ženy Anny šlo o krycí názvy „DUB I“ a „ESER I“.¹⁸⁵ Neoficiálně měl u sledovačů přezdívku Nosatý nebo Šaňo.

¹⁸⁰ Benčík 2001, s. 59.

¹⁸¹ „Byl jsem úplně ohromen tím, co jsem viděl – všiml jsem si přátelství cizích lidí, kteří přišli sami od sebe vyjádřit sympatie mně a mé vlasti.“ Dubček 1993, s. 252.

¹⁸² „Turečtí činitelé se ze všech sil snažili prokázat mi své sympatie. Nikdy nezapomenu na jejich přátelské chování a pochopení.“ Tamtéž, s. 253.

¹⁸³ „Mnohé západní vlády mi nabízely pohostinství pro případ, že bych se rozhodl nevrátit se do Československa. Nezapomenu na velkorysost Spojených států amerických, Kanady, Anglie, Francie, Austrálie, Švédska a jiných. Vysvětlil jsem diplomatickým představitelům těchto zemí, že se musím vrátit. Cítil jsem, že mám povinnost zůstat na palubě bez ohledu na následky. Moje místo bylo ve vlasti.“ Tamtéž.

¹⁸⁴ Benčík 2001, s. 64.

¹⁸⁵ Urban 2012, s. 40, 119, 120.

Od roku 1971 byl on i jeho rodina až do Sametové revoluce v hledáčku StB.¹⁸⁶ Byl vyloučen ze všech společenských i zájmových organizací a sdružení. Kupříkladu ze Slovenského mysliveckého svazu nebo Slovenského svazu protifašistických bojovníků. I ten, kdo by se s ním byl jen na ulici dal do řeči, mohl čekat následky. Jeho rodina se stávala naprosto izolovanou.

Jeho sledování bylo takřka nepřetržité, což vyžadovalo vynaložení nemalých finančních prostředků, ale režim především zpočátku na náklady nehleděl. „*Zhruba pět vozů najelo nepředstavitelné kilometry, nesrovnatelné se skutečnou délkou trasy mezi Mišíkovou ulicí na kopci Slavín a místem pracoviště v Krasňanech.*“¹⁸⁷ Dubček znal dobře každodenní praktiky svých sledovatelů a poznal je.¹⁸⁸ Urban dokonce popisuje případ, kdy Dubček sledovatele upozornil, že si zapomněl aktovku s fotoaparátem. Zároveň popisuje i situaci, kdy si Dubček sledovatelům rozhořčeně stěžuje na jejich počínání. Krátce před změnou režimu v roce 1989 už Dubček dokonce i nahlásil cíl a účel své cesty sledovatelům dopředu.¹⁸⁹

Jeho dům byl také odposloucháván, „štěnice“ měl například v telefonu, elektrické troubě, televizoru nebo zapalovači.¹⁹⁰

Stále využíval k rekreaci svou chatu v Senci, kam za ním přijeli jeho bývalí spolupracovníci Václav Slavík nebo Zdeněk Mlynář.

2.2.9 Dubčekův vzor proti Husákově režimu

Na XXV. Sjezdu KSSS v Moskvě v roce 1976 přednesl generální tajemník Itálie Enrico Berlinguer vizi socialismu, která se v mnohém podobala Dubčekově vizi z roku 1968. K podobné cestě vyzývali i v komunistických stranách Španělska i Francie. Le Monde proto napsal, že se na zdech Kremlu objevil „*Dubčekův stín*“.¹⁹¹

Dubček po celou dobu od svého konce ve vrcholné politice projevoval svůj nesouhlas s režimem. Jeho aktivita se projevovala především v dopisech představitelům režimu. V nich obvykle kritizoval kroky představitelů normalizační politiky, dožadoval se svých občanských práv nebo pravdivě objasňoval události roku 1968. Ve svých pamětech uvádí, že od roku 1971

¹⁸⁶ „Byl jsem neustále pod dohledem tajné policie, což negativně ovlivňovalo mé vztahy se spolupracovníky, kteří se báli se mnou hovořit. Úřady podnikly další kroky, aby ze mne udělali ‚non-person‘.“ Dubček 1993, s. 258.

¹⁸⁷ Urban 2012, s. 131.

¹⁸⁸ „Objevil se, hned jsme si vyměnili nenápadné pousmání a pokynutí hlavou jako jemný náznak pozdravu.“ Tamtéž, s. 107.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 186, 187.

¹⁹⁰ „Schoval jsem si všechny ty ‚štěnice‘, které jsme našli v domě za mnoho let, jako suvenýry. Ale nemyslím si, že jsme přišli na všechny. Ještě jich tam možná pár je a reznou ve zdech.“ Dubček 1993, s. 262.

¹⁹¹ Benčík 2001, s. 98.

odeslal Generální prokuratuře dvacet protestů.¹⁹² Kupříkladu jeho dopis z října 1974 se dostal na Západ a jeho obsah se objevil v rakouském, německém, italském, britském a skandinávském tisku. Dubček byl později v důsledku těchto událostí podroben více než šestihodinovému výslechu.¹⁹³ Odmítl ale, že by se jakkoli přičinil o uniknutí dopisu na Západ.

V osmdesátých letech také poskytoval rozhovory zahraničním redaktorům. Za zmínku stojí jeho rozhovor pro italský titul L'Unitá, jenž vyšel v lednu 1988 a měl široký mezinárodní ohlas například v Německu, Francii, Švédsku a Dánsku. „Zprávu o něm přinesla dokonce i agentura Nová Čína a další sdělovací prostředky.“¹⁹⁴

2.2.10 Dubček v čase změny režimu

V květnu 1988 obdržel Dubček dopis od univerzity v Boloni, která se rozhodla udělit mu čestný doktorát. Československý režim mu nakonec v září umožnil vycestovat jako běžnému turistovi. V listopadu tak odjel na cestu do Itálie, jež se stala doslova triumfální.¹⁹⁵ Setkal se s generálním tajemníkem KS Itálie, prvním tajemníkem socialistické strany a předsedkyní italského parlamentu. Přijal ho i papež Jan Pavel II.

Dvacáté výročí srpnové invaze si toho roku připomnělo rekordní množství občanů. Šlo o největší demonstraci od stejného výročí v roce 1969. V Praze se k poklidnému protestu sešlo na deset tisíc lidí, kteří mimo jiné skandovali i Dubčekovo jméno.

Do roku 1989 Dubček vstoupil jako uznávaná osobnost doma, ale zvláště i v zahraničí¹⁹⁶ a během klíčového roku našich moderních dějin tuto pozici potvrdil. V tomto roce ve své opoziční činnosti do jisté míry spolupracoval i s Václavem Havlem.

Alexander Dubček se v Praze objevil též 17. listopadu, tedy v klíčový den roku 1989 a byl zatčen a vyslýchán StB.

Před slovenskou veřejností vystoupil Dubček až třetí den demonstrací 22. listopadu. O dva dny později 24. listopadu přednesl projev před dvou set tisícovým davem na Václavském náměstí v Praze po boku Václava Havla.¹⁹⁷ Po jeho výstupu skandovalo shromáždění heslo

¹⁹² Dubček 1993, s. 269.

¹⁹³ Benčík 2001, s. 91.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 128.

¹⁹⁵ „Popsat přijetí, kterého se mi dostalo v Boloni – a všude jinde v Itálii – je téměř nemožné. Všude, kam jsem šel, mě obklopovaly přátelské davy.“ Dubček 1993, s. 270.

¹⁹⁶ Benčík 2001, s. 163.

¹⁹⁷ „Oba jsme věděli, že ten zástup dole nám dává sílu dovést věc svobody ke konečnému vítězství v naší vlasti.“ Dubček, s. 273.

„Dubček na Hrad“.¹⁹⁸ Dalšího dne před davy občanů opět vystoupil, tentokrát už na letenské pláni.

V listopadu 1989 se Dubček rovněž dozvěděl, že se mu Evropský parlament rozhodl udělit Sacharovovu cenu.

2.2.11 Dubček opět ve vrcholné politice

25. listopadu navrhl prof. Zdeněk Jičínský Dubčeka jako kandidáta na funkci prezidenta.¹⁹⁹ Učinit stejný návrh plánoval už na jaře roku 1989 Klub Obroda. Přestože návrh Jičínského nevyvolal odezvu, o Dubčekovi se stále mluvilo jako o jednom z nejpravděpodobnějších kandidátů na prezidenta. Jako pravděpodobného slovenského kandidáta ho zmínil i Václav Havel,²⁰⁰ za Dubčekem dále stál i Jičínský nebo Vondra. Za Dubčeka se později postavila SNR a Národní fronta SSR.

Dvěma kandidáty se tak stali Václav Havel a Alexander Dubček. Z jejich několika společných schůzek nakonec vyšlo rozhodnutí o kandidatuře Havla na post prezidenta a Dubčeka na funkci předsedy Federálního shromáždění. 28. prosince byl Alexander Dubček zvolen předsedou Federálního shromáždění.

2.2.12 Tragická smrt Alexandra Dubčeka

1. září 1992 Alexander Dubček tragicky havaroval na dálnici D1 poblíž Humpolce. Ze zranění se nikdy nevyléčil a po devíti týdnech zemřel ve věku nedožitých 71 let. Pohřeb měl 14. listopadu 1992. Je pohřben ve Slavičím údolí v Bratislavě.

2.3 Mediální situace v roce 1968

Klíčovou roli v celém reformním procesu roku 1968 sehrála média. Když komunisté převzali v roce 1948 moc, převzali kontrolu i nad médii s cílem podřídit jejich činnost potřebám státu.²⁰¹ Média dostala zásadní význam při prosazování politiky strany a z novinářů se stal „*přední stranický aktiv*“.²⁰² Rok 1968 představuje výjimku a odchýlení se od tohoto modelu mediální komunikace. Od událostí lednového pléna strany se média postupně vymaňovala ze své obvyklé role a v důsledku jejich liberalizace rostl i jejich vliv. Mohla za to jednak snaha

¹⁹⁸ Benčík 2001, s. 183.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 184.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 188.

²⁰¹ „*Charakteristickým rysem tohoto modelu byla snaha maximalizovat kontrolu státní moci (rozhodující politické síly – Komunistické strany Československa, KSČ) nad průběhem mediální komunikace a podřídit tuto komunikaci právě potřebám státní moci a stranického aparátu.*“ Končelík, Trampota 2006, s. 5.

²⁰² Končelík 2012, s. 76.

samotných novinářů v prostředí, kde „vycítili“ možnost, a jejich úsilí o určitou emancipaci. Na druhé straně to byly institucionální a legislativní změny. Ty ale byly za reálnou situací několik kroků pozadu, proto lze hlavní díl přičíst svébytným mediálním organizacím.²⁰³ Naopak silou, jež československá média tlačila svou ostrou kritikou opačným směrem, byly komunistické strany a vlády ostatních zemí sovětského bloku v čele se Sovětským svazem.²⁰⁴

Dosavadní cenzurní praxe byla následující: Tiskový zákon č. 81/1966 Sb. přijatý v říjnu 1966 znamenal ukotvení cenzury v zákoně. Vykonavatelem této pravomoci se stala Ústřední publikační správa (ÚPS). Jednalo se o systém předběžné cenzury: šéfredaktoři museli včas předložit materiály určené ke zveřejnění. Tento systém však do jisté míry rozvazoval novinářům ruce, neboť odpovědnost za uveřejněné nesl cenzor.

V roce 1968 cenzura, jakožto zásadní překážka, a její legislativní zakotvení spíše dobíhala reálný vývoj. Předsednictvo ÚV KSČ se 4. března nejprve postavilo proti cenzuře předběžné, zároveň převedlo následnou cenzuru do pravomocí ministerstva kultury. Formálně cenzurní instituce ÚPS ukončila svou činnost 13. června a tento cenzurní úřad tím de facto zanikl. Následně na konci tohoto měsíce, 26. června, byla cenzura postavena mimo zákon.²⁰⁵ ²⁰⁶ Od tohoto okamžiku tak režim, potažmo strana, ztratil možnost uplatňovat nad médii svoji vedoucí úlohu.

Během uvolňování poměrů se rozšiřovala i agenda československého tisku. Otevíral kupříkladu témata z nedávné historie, zabýval se například politickými procesy padesátých let, smrtí Jana Masaryka nebo tématy týkající se války a první republiky. Do médií se vrátila i investigativní žurnalistika.

Počátek tohoto procesu lze nalézt právě po lednovém zvolení Dubčeka do funkce. Podobně smýšlející členové předsednictva jako Dubček pochopili, že mohou mít v médiích svého spojence v reformačním úsilím. Tam se zřejmě zrodilo toto neformální spojení, jež je znatelné hlavně v dalších měsících tohoto roku. Ze strany reformistů šlo spíše o politický

²⁰³ „Niméně platí, že všechny zmíněné aktivity KSČ v oblasti mediální politiky pouze legislativně a institucionálně doháněly faktický stav – nezávislost médií se dynamicky rozvinula mimo a nad rámec politických opatření...“ Končelík 2008c, s. 109.

²⁰⁴ „Liberalizační atmosféra v Československu první poloviny roku 1968 neodpovídala politickému klimatu ostatních zemí sféry vlivu Sovětského svazu.“ Končelík, Trampota 2006, s. 7.

²⁰⁵ Na základě zákona č. 84/1968 Sb. Končelík 2008b, s. 69.

²⁰⁶ Končelík, Trampota 2006, s. 6.

kalkul, jak si udělat spojení proti konzervativnímu křídlu.²⁰⁷ Jeho protireformně orientovaní členové se dostávali pod silný tlak médií.²⁰⁸

2.3.1 První náznaky změn a Šejnova aféra

Asi prvním náznakem změn ze strany médií byl článek předsedy Josefa Smrkovského *Oč dnes jde?*, který byl otištěn v deníku Práce. O týden později vyšel v Rudém Právu článek *Čas živé účasti* od Václava Slavíka, jenž mluvil o vnitrostranické diskusi.

Na počátku března dostala pozice médií ještě úplně nový rozměr, když informovala o tzv. Šejnově aféře. Generálmajor československé lidové armády, tajemník hlavního výboru KSČ na ministerstvu národní obrany a poslanec Národního shromáždění, prakticky nejvyšší stranický funkcionář v armádě Jan Šejna zpronevřoval státní majetek, aby tak pokryl výdaje na svůj nákladný život večírků, milenek i hazardu. Mimo jiné kupčil s osivem jetele a vojtěšky z armádních zásob, což mu vyneslo přezdívku „semínkový generál“.

Tento skandál nebývalých rozměrů už reflektovala média zcela otevřeně. Skandál, navíc skandál politický, bylo téma, jež z médií zmizelo před dvaceti lety. Jeho návrat předznamenal, kam vývoj médií vykročil.²⁰⁹ Deník Práce tehdy celé svoje nezvyklé mediální zacílení započal titulkem *Aféra generála Šejny* na úvodní straně. Za zmínku stojí i způsob informování, tehdy se tento deník proslavil skutečnou investigativní žurnalistikou především dva jeho novináři Vladislav Holotík a Petr Chudožilov.

Samotného generála Šejny se však celé vyšetřování ani nedotklo, o tom, že skandál vyjde napovrch se včas dozvěděl a 27. 2. opustil republiku a prchl do Spojených států amerických. Svým útekem přispěl Šejna i k definitivnímu pádu prezidenta Novotného. Šejnova kauza byla skandálem velkých rozměrů. Tento skandál totiž odhalil nešvary a prohnílost režimu na těch nejvyšších místech. Celá aféra byla jasným signálem, že se média i společnost mění.²¹⁰

²⁰⁷ „Vznikla tak situace, kdy reformní komunisté předpokládali, že neřízená média pro ně neznamenaají hrozbu – společné cíle a společný ‚nepřítel‘ vyvolávaly dojem jednoty a vzájemnosti.“ Končelík 2008c, s. 115.

²⁰⁸ Končelík 2008b, s. 67.

²⁰⁹ „Nešťastná doba! Ještě před dvěma třemi měsíci by se záležitost ututlala, přinejhorším by Šejna s Moravcem odešli z funkcí, ale žádná aféra by nemohla vzniknout.“ Vančura 1990, s. 27.

²¹⁰ „Šejnova aféra tak otevřela cestu k zásadní redefinici poslání a role médií ve společnosti i zdola, aktivitou samotných novinářů.“ Končelík 2008c, s. 119.

Nejen v důsledku této kauzy rostl zájem čtenářů i publika obecně o mediální obsahy v tisku televizi i rozhlas.²¹¹ Ojedinelou výjimkou bylo Rudé právo, jemuž klesl náklad. Jednou z příčin nárůstu nákladů bylo i rozvolnění omezení v přidělu papíru.

Březen je též měsícem, kdy představitelé socialistických zemí poprvé vyjádřili svoji kritiku nad vývojem v Československu, a to i v souvislosti s tiskem.²¹² Předmětem kritiky byla média v Československu i na ostatních jednáních se Sovětským svazem a ostatními socialistickými státy až do srpnové vojenské invaze.

2.3.2 Dva tisíce slov

Snad největší společenský otřes vyvolala média v polovině roku 1968 publikováním prohlášení *Dva tisíce slov*. Celý název prohlášení, jež vyšlo ve čtvrtek 27. 6. v denících Práce, Mladá fronta, Zemědělské noviny a v týdeníku Literární listy^{213 214}, zněl: *Dva tisíce slov, které patří dělníkům, zemědělcům, úředníkům, vědcům, umělcům a všem*.

Manifest vznikl na popud vědců, kteří se obávali, že se reformy zastaví. Jako autora, jenž prohlášení sepíše, navrhl jeden z nich, Otto Wichterle, Ludvíka Vaculíka, redaktora Literárních novin. Tematicky *Dva tisíce slov* sestávaly ze tří částí. První obsahovala kritiku dosavadních dvaceti let vlády KSČ, druhá vkládala naději v polednovou politiku a reformní proces. Poslední část vzbudila největší ohlasy, byla nejkontroverznější a nejprovokativnější, naznačovala řešení a vyzývala k činům.²¹⁵

„*Sám obsah Dvou tisíc slov ale nebyl ve své době nijak mimořádný, jeho autoři měli pocit, že říkají jen to, co všichni vědí.*“²¹⁶ Zásadní dokument z něj udělala jeho forma, protože byl psán formou výzvy, a načasování, jelikož vyšel v předvečer okresních konferencí strany, jež měla volit delegáty na sjezd.^{217 218}

²¹¹ Počet posluchačů rozhlasu se zvýšil ze 43% na 80%. Vančura 1990, s. 34.

²¹² „KSČ si dobře uvědomovala, že ztrácí vliv zejména na média a i reformní komunisté to vnímali jako zásadní problém.“ Končelík 2008c, s. 121.

²¹³ *Nutno podotknout, že o dva dny později vyšlo prohlášení i severomoravském deníku Nová Svoboda a slovenském deníku Smena.* Končelík 2008c, s. 123.

²¹⁴ Pokud sečteme náklady všech těchto deníků, vyšly *Dva tisíce slov* v nákladu zhruba milionu tří set tisíc výtisků. Končelík 2008a, s. 494.

²¹⁵ Končelík 2008c, s. 123, 124.

²¹⁶ Tamtéž, s. 124.

²¹⁷ Tamtéž.

²¹⁸ Prohlášení bylo sepsáno zřejmě již 11. června. Končelík 2008a, s. 493.

Pro politické elity byl manifest velkým překvapením, netušili, že se chystá. Proto se nelze divit jejich následné reakci.²¹⁹ Od jedné hodiny byl předmětem zasedání předsednictva ÚV KSČ. Kritiku vůči němu vyjádřili jak konzervativci, tak i reformisté. Pro jedny byl nástrojem kontrarevoluce, pro druhé znamenal „*nepřípustný zásah do jejich výsostné politické domény*.“²²⁰ Zvláště konzervativci navrhovali ráznou odpověď. Drahomír Kolder navrhoval obsadit rozhlas a televizi a zastánce prohlášení neváhal označovat za nositele kontrarevolučního smýšlení. Schůze předsednictva nakonec *Dva tisíce slov* odmítla, připouštěla ale dobré úmysly autorů.

Naopak většina národa, společenské organizace i skupiny zaměstnanců prohlášení uvítaly.²²¹ To reflektoval i rozhlas a televize a o *Dvou tisících slov* informovaly v témže duchu. Deník Práce se manifestu věnoval až do poloviny července, i většina ostatních periodik taktéž nenechala téma zapadnout. Manifest znamenal přelomový bod pro svobodu novinářské práce a zákonem garantovanou svobodu tisku a dokázal ztrátu vlivu nad médii ze strany funkcionářů KSČ.²²² Podle západních pozorovatelů se ovšem manifest stal taktickou chybou. Také je dobré připomenout, že manifest *Dva tisíce slov* měl mnohem větší odezvu v českých zemích než na Slovensku. Pro Slováky byla stěžejním tématem federalizace, zatímco pro Čechy demokratizace poměrů.

2.3.3 21. srpen a média

Do srpnových dní dospěla média jako nezávislá na státní moci a podporovaná velkým zájmem čtenářů. Se samotnými událostmi 21. srpna 1968 a bezprostředně následujícími dny jsou média úzce spjata. Krom toho, že se stala jedním z důvodů vojenské intervence do Československa, sehrála v těchto dnech klíčovou roli převážně v rychlém a vytrvalém informování obyvatel. „*Intervence představuje zásadní střet mediální produkce s brutálním vojensko-politickým tlakem. Protože se vojenské moci postavil všenárodní, spontánní odpor obyvatelstva, znamená deset dní po 21. srpnu pro domácí média jeden z nejslavnějších momentů. Právě ona totiž odpor obyvatelstva svým působením sjednocovala a zastřešovala.*“²²³

²¹⁹ „*Manifest píchl do vosího hnízda. Všechno, co mělo ruce a nohy, v Národním shromáždění, v sekretariátě ÚV KSČ, ve Strakovce, bylo uvedeno do stavu nejvyšší pohotovosti.*“ Havlíček 2018, s. 67.

²²⁰ Končelík 2008c, s. 125.

²²¹ Miroslav Jelínek, šefredaktor MF: „*Během dneška jsme dostali do redakce stovky rezolucí a všechny – až asi na dvě nebo tři – jednoznačně vítají a podporují Dva tisíce slov.*“ Havlíček 2018, s. 73.

²²² Končelík 2008c, s. 126.

²²³ Končelík 2009, s. 205.

Výčet důležitosti médií začíná již v prvních minutách dne 21. srpna, když předsednictvo ÚV KSČ odeslalo rozhlasu k odvysílání své stanovisko k invazi. Prohlášení vyjádřilo jasný postoj československých představitelů a vyzývalo ke klidu. Týž den došlo k obsazení budovy rozhlasu a televize a redakcí novin, což svědčí o důležitosti, jakou jim strůjci okupace přikládali. Dokládá to i fakt zřízení rozhlasové stanice „Vltava“ a novin „Zprávy“, jež měly šířit propagandu okupantů.

Zprávy byly tištěné v NDR a distribuované na území ČSSR. „*Byla to tiskovina psaná revolverovým stylem, kde si každý činitel ublížený Lednem mohl vylít žluč.*“²²⁴ Později prý Brežněv Dubčekovi na jeho stížnost odpověděl, že Zprávy jsou jedinou tiskovinou, jež objektivně informuje o Sovětském svazu a Československu.²²⁵

Rovněž Vltava byla rozhlasovou stanicí vysílající z Východního Německa, vyznačovala se špatnou češtinou. Od prvních minut vojenské intervence hlásila, že se „*osobnosti KSČ obrátili na SSSR s prosbou o vojenskou pomoc, protože je naše republika ohrožena kontrarevolucí a protisocialistickými elementy, které jsou spojeny s vnějšími silami (...)*“²²⁶

Krom toho byly z letadel a vrtulníků rozhazovány letáky s titulkem: „*Naši bratři, Češi a Slováci!*“ nebo „*Drazí přátelé! Dnes vám na pomoc přišli třídní bratři.*“²²⁷

Budova Československého rozhlasu byla obsazena 21. srpna ráno krátce před devátou hodinou. Nicméně neumlkl nadlouho, začal vysílat nejprve z pražských karlínských kasáren a poté z mnoha utajovaných míst. Rozhlas měl zásadní podíl při udržení klidu mezi občany: „*Bez rozhlasu by se asi nikdy nepodařilo zachovat jednotu a kázeň, kterou se celonárodní odpor proti intervenci vyznačoval.*“²²⁸ Dále také přenášel projev prezidenta republiky z Moskvy, informoval o skončení tohoto jednání a poté vysílal projevy československých politiků. Dále také vyzýval například k poklidným protestním stávkám nebo ke strhávání tabulek ulic, když se očekávalo zatýkání.

Nutno ovšem zmínit i odvrácenou stranu československých médií. Jde zejména o ředitele ČSTK Miroslava Sulka, jenž spolupracoval s okupanty. Podobně smutnou roli sehrál i ředitel správy spojů Karel Hoffmann, který dal odpojit vysílání rozhlasu i řadu telefonních linek.

²²⁴ Vančura 1990, s. 114.

²²⁵ Benčík 2001, s. 35.

²²⁶ Macek a kol. 1990, s. 25.

²²⁷ Tamtéž, s. 26, 27.

²²⁸ Havlíček 2018, s. 149.

2.3.4 Následky moskevského protokolu pro média

Znovuzískání kontroly nad médii bylo jedním ze stěžejních bodů moskevského protokolu, k jehož plnění se vedení KSČ zavázalo.²²⁹ Že se opatření dotknou médií, oznámil novinářům předseda vlády Černík již 28. srpna. Obnovení cenzury proto na sebe nenechalo dlouho čekat. Už 30. srpna vznikl Úřad pro tisk a informace (ÚTI), jenž ji měl vykonávat.²³⁰ V jeho čele stanul Josef Vohnout. Tento úřad prováděl následnou cenzuru, pouze v některých případech přistupoval k cenzuře předběžné. Typickým rysem posrpnového období však byla autocenzura novinářů samotných. Novináři se však jakémukoli omezení vzpouzeli a argumentovali zákonem o zrušení cenzury.

K prvním personálním změnám došlo velmi záhy. K 1. září byl odvolán ředitel ČSTK Miroslav Sulek, ke konci září ředitel Československého rozhlasu Zdeněk Hejzlar, ředitel Československé televize Jiří Pelikán odešel na dovolenou. V rámci těchto změn opustil Oldřich Švestka pozici šéfredaktora Rudého práva.

Dalším krokem k upevnění moci nad médii se stal zákon č. 127/1968 Sb. „o některých přechodných opatřeních v oblasti tisku a dalších hromadných informačních prostředků“ přijatý 13. září. Znamenal obnovení cenzury a byli pod ním podepsáni i „národní hrdinové“ Svoboda, Černík a Smrkovský. Například označení okupace a okupanti a jiné negativní vnímání srpnových událostí bylo od této chvíle zakázané.²³¹

Nutno podotknout, že v průběhu podzimu a zimy média ani novináři návrat k cenzuře příliš neakceptovali a své nedávno nabyté svobody nechtěli ztratit. Poslání cenzurního úřadu ÚTI nefungovalo. Proto definitivní návrat do starých kolejí přinesl až rok 1969. Přesto bylo toto období ve znamení viditelných ústupků. Pro nastupující garnituru už novináři nebyli spojenci, ale přítěží.

Zkraje roku 1969 položil proti cenzuře a vydávání „Zpráv“²³² oběť nejvyšší jednadvacetiletý student Jan Palach. Nástup normalizačních procesů přibrzdil, ale nezastavil.

Od počátku roku 1969 začaly v novinářských řadách personální čistky. Ty výrazně zmohutněly po „hokejových událostech“ na jaře 1969, kdy bylo vyměněno několik

²²⁹ Médii se věnuje čtvrtý bod moskevského protokolu. Končelík 2009, s. 206.

²³⁰ Později se v souvislosti s federalizací rozdělil na Český úřad pro tisk a informace a Slovenský úřad pre tlač a informácie. Orság 2016, s. 62.

²³¹ Bárta, Břečka, Kalous 2012, s. 35.

²³² Benčík 2001, s. 41.

šéfredaktorů.²³³ A po nástupu Gustáva Husáka k moci v polovině dubna, kdy nastal pro média zásadní zlom. Tyto čistek nabraly spád díky publikaci prohlášení *Slovo do vlastních řad*. Tento text autorů Jana Fojtíka a Jiřího Stana vyšel 17. května 1969 v Rudém právu.²³⁴ Tento text znamenal tečku za svobodným publikování novinářů a počátek normalizace v médiích.²³⁵ Novináře prohlášení rozdělilo. Těm, kteří se svým podpisem k tomuto prohlášení připojili, předurčil slibnou budoucnost v dobrých funkcích.²³⁶ Ti na druhé straně se stali obětmi čistek. Před první výročím vojenské invaze do Československa Husák už prohlašoval: „*Propaganda o naší dnešní okupaci atd., je drzý výmysl a podvod, zaměřený na dezinformaci našich lidí.*“²³⁷

²³³ Rudého práva, Nové myslí a Květu, též byl zastaven časopis Politika. Orság, Končelík 2010, s. 38.

²³⁴ Orság 2016, s. 62.

²³⁵ Končelík, Trampota 2006, s. 6.

²³⁶ Orság, Končelík 2010, s. 38.

²³⁷ Benčík 2001, s. 52.

3. Praktická část

3.1. Metodika

V následující praktické části budu zkoumat, jak psaly o osobě Alexandra Dubčeka týdeníky Nové Hradecko a Únorovec. Předpokládám, že na něj bude v obou periodikách nahlíženo veskrze pozitivně. Usuzuji tak, protože z historického kontextu doby víme, že Dubček patřil v roce 1968 mezi nejoblíbenější politiky a měl spontánní podporu široké veřejnosti.

Mnou zkoumaným vzorkem bude období kalendářního roku 1968 od začátku ledna do konce prosince. V tomto roce došlo ke zvolení Alexandra Dubčeka do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ, k postupné demokratizaci poměrů, zrušení a znovuoobnovení cenzury a samozřejmě i k vojenské invazi do Československa. Změny v médiích jsou úzce spojeny i s emancipací novinářů a změnou stylu jejich práce i novou tematickou agendou, která se na stránkách novin objevovala. Zdrojem mi budou dva výše zmíněné týdeníky, jež vycházely v roce 1968 v Hradci Králové.

Týdeník Nové Hradecko bylo periodikum určené pro širokou veřejnost Královéhradeckého okresu. Jeho vydavatelem byl ONV²³⁸ Hradec Králové, šéfredaktorem František Kusý. Nové Hradecko, s podtitulem List občanů Královéhradeckého okresu, vycházelo každou středu v nákladu zhruba deseti tisíc výtisků.

Největším rozdílem oproti druhému pozorovanému periodiku je, že tento titul nevycházel v průběhu celého roku 1968. Jeho vydávání bylo pozastaveno 25. června 1966, kdy vyšlo jeho na dlouhou dobu poslední číslo. V létě 1968 byl znovuoobnoven a jeho první číslo jubilejního desátého ročníku vyšlo 3. července. Tento fakt dokládá i tehdejší mediální situaci v republice a oblibu tisku.²³⁹ Zastavení vydávání novin v létě roku 1966 a jejich znovuoobnovení po dvou letech se věnuje v prvním čísle velká pozornost.

Nové Hradecko vycházelo zpravidla v rozsahu šesti stránek. Výjimkami byla například mimořádná čísla vydávána v souvislosti událostmi 21. srpna nebo poslední vydání před Vánoce.

²³⁸ Okresní národní výbor.

²³⁹ O jeho znovuoobnovení se dočítáme i na stránkách Úorovec, kde se o Novém Hradecku píše jako o oblíbeném týdeníku. Únorovec 1968, č. 22, 7. června, s. 4.

Poslední stránka obvykle patřila sportu, svůj prostor zde měl i vysílací program rozhlasu a televize. Místo zde měla i inzerce. Týdeník obsahoval několik ustálených rubrik, například Váš dopis došel, kde byly uveřejňovány dopisy čtenářů, kriminální Nehodno následování, pro mládež byla vyhrazena stránka Mladé Hradecko, kde byly pravidelnými rubrikami Junáckou stezkou a Pionýrský azimut. Dále šlo například o rubriky Krátce z okresu, Hradecké šlehy, Pod Bílou věží, Proč?, Naše rodina nebo Zahradkáři na slovíčko.

Týdeník Únorovec byl periodikem pro zaměstnance Závodů Vítězného Února a závodu Chepos v Hradci Králové. Vycházel každý pátek zpravidla v rozsahu čtyř stran velkého novinového formátu. Přestože byl Únorovec periodikem určeným pro specifickou skupinu čtenářů, vycházel v nákladu tři tisíc výtisků. Vydavatelem byl celozávodní výbor KSČ, závodní organizace ROH, ČSM a vedení Závodů vítězného února v Hradci Králové. V roce 1968 vycházel dvacátý ročník tohoto periodika.

Tematicky se Únorovec věnoval především interním záležitostem podniku, mezi které spadaly úspěchy ve výrobě, pracovní podmínky a rekreace zaměstnanců, rubrika Z Našeho učiliště nebo dopisy od zaměstnanců, dále událostem v regionu i republice. Do této oblasti bych zařadil i regionální a celostátní politiku. Četnost těchto zpráv se zvýšila zhruba od třetího měsíce roku 1968. Sportu se obvykle věnovala celá poslední strana.

Při mé práci mi ke studiu týdeníku Nové Hradecko poslouží web Studijní a vědecké knihovny v Hradci Králové, kde je titul přístupný v digitalizované podobě. Týdeník Únorovec budu zkoumat ve Vědecké knihovně v Olomouci.

K dosažení vytyčených cílů použiji historicko-srovnávací metody.²⁴⁰ V obou periodikách budu pročítat všechny články ve všech rubrikách a ty, ve kterých se vyskytne Dubčekovo jméno shromáždím k následující analýze. Takto shromáždím i články, které se Dubčeka bezprostředně týkají, ale jeho jméno se v nich nevyskytuje, například ty vyjadřující se k jeho politice. Takto sesbíraný materiál budu následně sledovat chronologicky a pokusím se interpretovat jeho obsah. Použiji při tom synchronní postup a metodu komparace. Krátce porovnáám oba týdeníky a budu si všímat toho, jak se pohled na Alexandra Dubčeka v průběhu roku proměňoval. Na závěr zhodnotím své poznatky a porovnáám je s historickým kontextem doby.

²⁴⁰ Sedláková 2014, s. 386–390.

3.2 Obraz Alexandra Dubčeka v Novém Hradecku

3.2.1 Období od počátku července do 21. srpna

Týdeník Nové Hradecko hned od prvního čísla svým obsahem dobře dokládá situaci po zrušení cenzury. Dokazují to témata, jež se zde objevují. Mnoho článků prvního, ale i následujících čísel, rozebírá osud zmizelé sochy T. G. Masaryka na bývalém Leninově náměstí v Hradci Králové, velký prostor zde dostávalo téma rehabilitací a prohlášení *Dva tisíce slov*, dále zájmové skupiny a jiné organizace jako Junák, Orel nebo Česká strana lidová.

Už od prvního čísla nacházíme v týdeníku též podporu polednové politiky reprezentované Alexandrem Dubčekem, přestože se zde jeho jméno explicitně neobjevuje. Píše se zde o okresní konferenci delegátů mimořádného sjezdu a pozitivně se zde hodnotí demokratizační proces.

Dubčekovo jméno nacházíme až ve čtvrtém čísle z 24. července. Úvodní článek s titulkem *Za jeden provaz*²⁴¹ poprvé zmiňuje jméno prvního tajemníka strany, a to v souvislosti s podporou nastolené cesty, po níž se Československo vydalo. Odmítá výtky ostatních socialistických států, že se ČSSR odklonilo od cesty socialismu. Autoři, podepsaní jako účastníci veřejného shromáždění vojenského útvaru 4932 Hradec Králové, jsou prý jedni z mnoha, již odeslali ÚV KSČ svůj dopis na podporu československých politiků. Podle mého názoru je první strana čtvrtého čísla mnohem více politicky zaměřená, než tomu bývalo v číslech předcházejících. Článek ukazuje, že Dubček byl v té době oblíbeným lídrem a občané mu dávali velkou důvěru v jednáních se Sověty. Spoléhali na to, že on vše vyjedná k jejich prospěchu.

V dalším čísle je ve článku přípravného výboru KAN v Hradci Králové Dubček vykreslen jako tvář tehdejšího politického kurzu Československa. Autoři zde píší: „*Jsmo přesvědčení, že muži tohoto politického jara v čele s A. Dubčekem jsou dnes skutečnými a všestranně uznávanými vůdci našich národů.*“²⁴² Nepřímá podpora Dubčekovy politiky je patrná i v článku o funkci Národní fronty,²⁴³ podobnou podporu k československému stanovisku k dopisu pěti komunistických stran vyjadřuje i MO ČSS.²⁴⁴ ²⁴⁵ Tyto články jen

²⁴¹ Nové Hradecko 1968, č. 4, 27. července, s. 1.

²⁴² Nové Hradecko 1968, č. 5, 31. července, s. 1.

²⁴³ Tamtéž.

²⁴⁴ Místní organizace České strany socialistické.

²⁴⁵ Nové Hradecko 1968, č. 5, 31. července, s. 1.

potvrzují výše uvedenou myšlenku, že Dubček dostal pro mezinárodní jednání silný kredit a důvěru občanů.

Dubčekovo jméno se v tomtéž čísle objevilo nečekaně i v rubrice *Nehodno následování*, kde jsou v krátkých zprávách líčeny případy kriminality v okrese: „*Dvacetiletý cikán chtěl hájit svého kamaráda u VB, když ho chtěli vyvést začal křičet sprostá slova: Mimo jiné i: ‚Dubček vám ukáže‘.*“²⁴⁶ Autor dále píše, že si mnozí prý pletou demokracii s anarchismem. Zde se tedy Dubček objevil jako symbol jakéhosi nového snad spravedlivějšího systému, nové a lepší budoucnosti. Stal se heslem, které má moc řešit problémy, které znamená naději. Ukazuje to také to, že se Dubčekovo jméno dostalo do povědomí všech vrstev obyvatel.

V pátém čísle je rovněž rozsáhlý rozhovor věnovaný rehabilitacím a k novinám je přiložena část akčního programu OV KSČ.²⁴⁷ O rehabilitace Dubček ve svém programu velmi usiloval. Lze na ně proto nahlížet jako na jeho politický.

V dalším čísle se dočítáme o podpoře akčního programu strany od obcí v okrese a o darech do Fondu republiky. Oba tyto rysy polednové politiky jsou zde hodnoceny pozitivně a je jim vyjadřována podpora. O příspěvcích do Fondu republiky ze strany jednotlivých obcí se dočítáme i téměř ve všech následujících číslech do konce roku. Fond republiky dokazuje, že občanům na budoucnosti jejich státu opravdu záleželo, ale především, že důvěřovali politikům a byli ochotni přispět na tento fond.

Do klíčových srpnových událostí stačilo vyjít ještě sedmé číslo, jež hodnotí výsledky bratislavské schůzky, a osmé číslo, které vyšlo ve středu 21. srpna, tedy v den invaze. V něm se Alexander Dubček dočkal podpory zemědělců, již si váží toho, že ocenil jejich práci. V článku vyjadřují prvnímu tajemníkovi důvěru a zvou ho na dožínky.²⁴⁸ Tento článek dokládá Dubčekovu popularitu i u této vrstvy obyvatel, která je v článku popisovaná jako často přehlížená.

3.2.2 Období od 21. srpna do začátku září

V období od 21. srpna až do 4. září, kdy vyšlo deváté číslo, vydala redakce Nového Hradecka řadu mimořádných vydání. V digitálním archivu Studijní a vědecké knihovny v Hradci Králové je jich dochováno dvanáct. Z jejich řazení je ale patrné, že jich muselo být s nejvyšší pravděpodobností mnohem více. Všechna vydání mají, až na dvě výjimky, rozsah

²⁴⁶ Nové Hradecko 1968, č. 5, 31. července, s. 2.

²⁴⁷ Tamtéž, s. 1, 2.

²⁴⁸ Nové Hradecko 1968, č. 8, 21. srpna, s. 4.

pouze dvou stran (jednoho listu). Sedm z těchto mimořádných vydání je psáno na stroji, z toho některá mají rukou psané nadpisy, pět jich je tištěných. V těchto vydáních se objevují například výzvy okupačním armádám v jejich jazyce.

Po grafické stránce přibyly vedle názvu týdeníku následující citáty. Vedle obvyklého Marxova „*Svoboda je poznána nutností*“ je u některých čísel například „*Se Svobodou za svobodu*“ a „*Pravda vítězí*“.

V těchto mimořádných vydáních je Alexander Dubček zmiňován velmi často. Je zde nespočet rezolucí odsuzujících invazi. V nich je obvykle Dubček jmenován jako čelní představitel státu, a to obvykle vedle jména prezidenta Svobody, popřípadě je tato dvojice doplněna jmény předsedy vlády Černíka a předsedy Národního shromáždění Smrkovského. Všichni autoři rezolucí vyjadřují těmto představitelům naprostou podporu jakožto svým legitimním politikům. Dubček se zde tedy důvěryhodným reprezentantem státu v očích občanů, jenž bude hájit zájmy Československa. Spolu s ostatními třemi politiky se stal jakýmsi štítem, který dokáže zajistit, aby se věci vrátily do starých kolejí. Za zmínku stojí kupříkladu článek „*Armáda vyrve Dubčeka?*“²⁴⁹ kde armáda píše prezidentovi, že je ochotna na jeho pokyn bránit internované představitele. Vzhledem k tomu, že Dubček byl tou dobou pravděpodobně již mimo území republiky a jakékoliv jeho vysvobození, byť armádou, by bylo nsnadné, až nemožné, je tato ochota obdivuhodná.

Pozdější mimořádná čísla přinesla výňatky z Dubčeka projevů v rozhlase po návratu z Moskvy, a to i s pauzami a pomlčkami v řeči. Ve článku „*Sirény houkají, zvony zvoní...*“ z 28. srpna stojí: „*Bud'me jednotní, nezrad'me Dubčeka...*“ (...) „*A tento náš, počtem malý národ, byl už mnohokrát velký. Jen zalistujte se mnou: Přemyslovci, Karel IV., Hus, Jiří z Poděbrad, Komenský, naši budovatelé, legionáři I. světové války, T. G. Masaryk, hrdinové II. světové války, Alexander Dubček. A již dlouhá staletí se tento počtem malý národ snažil něco říci do dějin nejen svých, ale celého lidstva. Ale nejen snažil, on opravdu vždy řekl.*“²⁵⁰ Dubček je zde vyzdvihován jako národní hrdina velkého formátu, který vyčnívá v moderních dějinách Československa. Za povšimnutí stojí i osobnosti, na které navazuje, vedle středověkých vládců zejména pak T. G. Masaryk, první Československý prezident, v očích komunistů ovšem představitel neoblíbeného politického zřízení. Vypovídá to i o jakémsi novém vnímání národních dějin, které by ještě před nedávnem nebylo možné.

²⁴⁹ Nové Hradecko 1968, č. 2 zvláštní, 22. srpna, s. 2.

²⁵⁰ Nové Hradecko 1968, č. mimořádné, 27. srpna, s. 2.

Za zmínku stojí i dopis šéfredaktora Nového Hradecka Františka Kusého Dubčekovi,²⁵¹ kde mu autor po čas celého dopisu tyká a v jednom místě ho oslovuje přítelem. Dopis uzavírá slovy: „*Ty musíš vydržet. Ty nesmíš odstoupit. Za Tebou jde všechnen náš lid.*“

I v mnoha dalších článcích v mimořádných číslech je Dubček jmenován jako národní hrdina a symbol odporu proti okupaci.

3.2.3 Období od září do konce října

Následující pravidelné deváté číslo vychází 4. září. Vedoucí odbodu školství a kultury ONV v něm v článku, kde informuje o zahájení školního roku, vyzývá národ, aby vytrvale stál za svými představiteli, jmenovitě i za Dubčekem. Vyzývá též rodiče a učitele, aby byli pro děti vzorem: „*Ať se jim stanou takovým jasným vzorem, jako jsou pro celý náš národ soudruzi Svoboda a Dubček, jejichž portréty dostali žáci všech škol okresu v upomínku na zahájení školního roku 1968.*“²⁵² Opět se zde dovídáme, že se Dubček stal národním idolem. Tentokrát je ale popisován jako někdo, kdo si zaslouží následování, kdo má být vzorem pro mladou generaci.

V dalších článcích téhož čísla je Dubček vykreslován po boku prezidenta Svobody jako národní hrdina a je mu vyjadřována podpora. Ta se objevuje i na stránce věnované sportu, kde ČSTV navíc vyzývá k účasti na „*Dubčkových směnách*“.²⁵³

V následujícím desátém čísle, jež už má standardní počet šest stran, odpovídá předseda ONV Bedřich Bláha na dotaz ohledně přejmenování ulic po Ludvíku Svobodovi a Alexandru Dubčekovi. Předseda odpověděl, že by si to za své zásluhy jistě zasloužili, ale je třeba to dobře uvážit. Navrhoval ale i konkrétnější místa ve městě, kde by po nich mohly být ulice pojmenovány.²⁵⁴ Že se otázka přejmenování ulic po tehdejších politicích stala takto aktuální, svědčí o jejich silné podpoře od široké veřejnosti, jež v tomto případě vypadá jako samozřejmá a automatická.

Zcela unikátní je článek s názvem *Čtyřlístek pro strýčka Dubčeka*.²⁵⁵ Ten popisuje, jak redakci navštívil desetiletý kluk a poprosil, aby jeho dopis a čtyřlístek, který našel, odeslala redakce Alexandru Dubčekovi. To dokazuje, že se první tajemník strany dostal do povědomí

²⁵¹ Nové Hradecko 1968, č. mimořádné, 29. srpna, s. 1.

²⁵² Nové Hradecko 1968, č. 9, 4. září, s. 1.

²⁵³ Tamtéž, s. 4.

²⁵⁴ Nové Hradecko 1968, č. 10, 11. září, s. 1.

²⁵⁵ Tamtéž, s. 2.

i té nejmladší generace. Čteme zde o situaci, kdy malé dítě zná politické představitele a jak se z článku dozvídáme, není výjimkou.

V dalších číslech je Dubčekovi, jakožto legitimnímu politickému představiteli, vyjadřována podpora a důvěra, že vyvede národ z těžkého období. Zde se často objevuje slovo normalizace, a to ve smyslu návratu na cestu započatou v lednu 1968 a realizovanou akčním programem.

V rubrice *Naše rodina*, jež v každém čísle nabízí vtipné vypravování o životě běžné rodiny a soužití všech generací v ní, se píše Dubčekovi mimo jiné toto: „*No, a pak máme v rodině všichni dohromady společně čtyři svatý. Normál: Svobodu, Dubčeka, Černíka a Pepu Smrkovského. Na těch se shodujeme všichni jasně – i ségra.*“²⁵⁶ Právě tato čtveřice se objevovala nejčastěji v textu všech rezolucí podporujících československé představitele. V pozdějším čísle v této rubrice autor píše, že jeho bratr uznává několik božstev a Svoboda s Dubčekem jsou bohy „*hrdiny veřejného života*“.²⁵⁷ Přirovnání k bohům a ke svatým jsou zvláště v kontextu komunistického režimu zarážející a překvapivá. Podobně jako přirovnání Dubčeka k Masarykovi, jež je zmíněno výše, jsou i tyto texty důkazem demokratizace a změn tehdejších poměrů. Toto přirovnání je ale možná jen popisem toho, co občané ke svým představitelům cítili. Existuje už jen málo přirovnání, které by je dokázali více ocenit. Tito politici byli v očích občanů nedotknutelní.

Agenda Dubčkovy polednové politiky je patrná i z témat jako je přispívání do Fondu republiky, akční program MěstNV nebo rehabilitace nepravomocně odsouzených a perzekuovaných osob. Nejvýznamnějším tématem měsíce října bylo ale výročí padesáti let Československa. Výroční šestnácté číslo mělo grafiku doplněnou o trikolóru. Na jeho titulní straně v článku *Pax Arva Colat*²⁵⁸ přibližujícím československé dějiny od první světové války popisují šéfredaktor František Kusý a redaktor Jaroslav Mrázek základní dějinné události uplynulých padesáti let. Za povšimnutí stojí, že vrcholem je rok 1968 a polednová politika demokratického socialismu spjatého právě s Alexandrem Dubčekem. O to víc je to patrné v porovnání s rokem 1948, jenž je popisován jako jeden z kroků k uskutečnění „*velké Myšlenky*“, po němž musely národy dalších dvacet let čekat do roku 1968. Na titulní stránce je báseň Josefa Václava Sládka *Byli jsme a budem*.²⁵⁹ Jsou zde také citáty osobností, konkrétně

²⁵⁶ Nové Hradecko 1968, č. 13, 2. října, s. 3.

²⁵⁷ Nové Hradecko 1968, č. 17, 30. října, s. 3.

²⁵⁸ Nové Hradecko 1968, č. 16, 23. října, s. 1.

²⁵⁹ Tamtéž.

Lenina, Palackého, Vančura a Senecy. Podle mého názoru jsou citáty a báseň jasně politicky angažované k aktuální situaci a proti sovětské okupaci. To může dokládat i vybraný citát od Lenina: „*Bylo by chybné pouštět ze zřetele, že po vítězství proletářské revoluce aspoň v jedné z vyspělých zemí nastane pravděpodobně příkrý obrat, totiž Rusko se brzy na to stane zemí, která už nebude vzorem, nýbrž opět se stane zemí zaostalou (v „sovětském“ i v socialistickém smyslu).*“²⁶⁰ Obecně mi toto číslo přijde mnohem více politicky angažované než ostatní podzimní čísla.

Výročí se částečně věnuje i následující číslo Nového Hradecka. Čtenář Radovan Vaněk zde píše dlouhý úvahový článek o své cestě do Západního Německa s názvem *Lednové asociace na podzim*. Píše, že Němci mluví o československých představitelích s úctou a s obdivem. Totožné pocity vyjadřují i k polednové politice: „*Pakliže píšu tyto řádky, pak jen proto, že jsem tam pochopil, že ne každý národ má svého Mistra Jana Husa, Jiřího z Poděbrad, Jana Amose Komenského, T. G. Masaryka a Alexandra Dubčeka.*“ (...) „*Naše národy v minulosti už několikrát zkusily žít jenom rozumem nebo jen srdcem. A proto leden.*“²⁶¹ Dubček je zde opět vykreslován jako stěžejní osobnost národních dějin, jak o tom již čteme výše.

3.2.4 Období od začátku listopadu do konce prosince

V následujících číslech vyjadřuje vrcholným československým představitelům podporu například Svaz protifašistických bojovníků nebo Krajský výbor Svazu československých novinářů. Podporu akčnímu programu strany vyjádřili v rozhovoru pro Nové Hradecko i italští komunisté, již byli součástí delegace do Hradce Králové.²⁶²

Za zmínku stojí i krátký článek *Srdce z perníku*,²⁶³ jenž vypráví, jak mládež z Chlumce nad Cidlinou předala Dubčekovi skoro metrové perníkové srdce. Ačkoli nebyli ohlášení, diskutoval s nimi první tajemník téměř půl hodiny.

Nové Hradecko reflektovalo i listopadové plénum ÚV KSČ. Redakci prý zaplavily dopisy na podporu polednového směřování politického vývoje, některé vyjadřovaly znepokojení nad současným stavem a listopadovým plénem. V článku věnovaném tomuto tématu s názvem *Na podporu polednového vývoje, mínění funkcionářů i ostatních funkcionářů okresu*²⁶⁴ se objevuje pojem „pozitivní rysy polednového vývoje“. Tento článek na mě působí dojmem, že se zde jedná o jakési alespoň částečné přehodnocení některých bodů polednové

²⁶⁰ Nové Hradecko 1968, č. 16, 23. října, s. 1.

²⁶¹ Nové Hradecko 1968, č.1., 30. října, s. 3.

²⁶² Nové Hradecko 1968, č.18, 6. listopadu, s. 1.

²⁶³ Nové Hradecko 1968, č. 19, 13. listopadu, s. 3.

²⁶⁴ Nové Hradecko 1968, č. 20, 20. listopadu, s. 1.

politiky, možná první nepřímou kritiku. Do té doby se, alespoň podle mého názoru, mluvilo pouze o polednovém vývoji.

V rubrice Váš dopis došel vypráví jistý pan Beneš o své cestě Rakouskem.²⁶⁵ Píše zde, že první asociací cizince ve vlaku na jeho československé občanství bylo slovo „Dubček“. Ve stejné rubrice je krátký dopis pana Miroslava Voltra²⁶⁶ s návrhem na přejmenování třídy Obránců míru v Hradci Králové na třídu Alexandra Dubčeka, jakožto výraz uznání místních občanů za jeho práci. Tyto texty dokládají, že Dubček je v očích veřejnosti stále obdivován. První článek navíc popisuje jeho oblibu i v zahraničí.

V následujícím jednadvacátém čísle jsme informováni o tom, že předseda ONV a tajemník ONV poslali dopisy s blahopřáním prezidentu Svobodovi k 73. narozeninám a prvnímu tajemníkovi strany Dubčekovi ke 47. narozeninám.²⁶⁷ V dopise též autoři oceňují jejich zásluhy. Dubčekovo jméno se vyskytuje i v článku šéfredaktora Františka Kusého *Studentské rebelie*.²⁶⁸ V něm píše se o tom, jak studenti v Hradci Králové prožili 17. listopad. Oceňuje také, že své názory a požadavky vyjádřili poklidnou cestou. V závěru vyjadřuje přání, aby mezi těmito studenty vyrostl nový Dubček, Svoboda, Smrkovský. Opět je na tyto politiky nahlíženo jako na vzory pro mládež, jak jsme se již dočetli v prvním zářijovém čísle.

V prvním prosincovém vydání Nového Hradecka vyzývá plenární zasedání městského výboru KSČ v Hradci Králové všechny občany k podpoře strany v čele s Dubčekem.²⁶⁹ Dubček je i v posledním měsíci roku 1968 popisován jako čelí představitel a lídr.

Následující dvě čísla už žádnou zmínku o Dubčekovi nepřinesla. Přesto se politických témat dotýkala. Například poslední číslo, jež se celé nese ve vánočním duchu, má na titulní straně vánoční stromeček ozdobený tanky.²⁷⁰ A redakce přeje do nového roku čtenářům více štěstí, než jim přinesl rok uplynulý, což je z kontextu jasná narážka na srpnovou okupaci.

3.2.5 Shrnutí

Okresní týdeník Nové Hradecko se pravidelně vyjadřoval k politické situaci v Československu, jejíž čelním představitelem byl Alexander Dubček. Četnost těchto zpráv razantně narostla v souvislosti s událostmi 21. srpna. Nové Hradecko se už od svého

²⁶⁵ Nové Hradecko 1968, č. 20, 20. listopadu, s. 2.

²⁶⁶ Tamtéž.

²⁶⁷ Nové Hradecko 1968, č. 21, 27. listopadu, s. 1.

²⁶⁸ Tamtéž.

²⁶⁹ Nové Hradecko 1968, č. 22, 4. prosince, s. 1.

²⁷⁰ Nové Hradecko 1968, č. 24, 18. prosince, s. 1.

znovuobnovení hojně věnovalo tématům specifickým pro polednovou politiku, zejména akčnímu programu strany.

Na prvního tajemníka předsednictva ÚV KSČ se zde nahlíží jako na populárního představitele polednové politiky, jež se těšila velké podpoře z řad občanů. Později je na Dubčeka nahlíženo navíc i jako na národního hrdinu, jenž se díky srpnovým událostem stal nositelem ideálů. Někteří ho vykreslovali jako na klíčovou a idealizovanou osobnost českých moderních dějin srovnatelnou například s Masarykem. Dokonce se objevuje jeho přirovnání ke svatému. Můžeme tedy konstatovat, že byl ve velké oblibě a občané v něho vkládali své nemalé naděje.

3.3 Obraz Alexandra Dubčeka v Únorovci

3.3.1 Období od začátku ledna do konce července

První číslo se celostátní politice, a tudíž ani Alexandru Dubčekovi, nevěnuje vůbec. Druhé řeší pouze místní politiku, konkrétně jednání celozávodního výboru KSČ. První přímou zmínku o celostátní politice nacházíme ve čtvrtém čísle, kde se v souvislosti se schůzemi ZO KSČ²⁷¹ mluví o ÚV KSČ a jeho činnosti.²⁷² V dalších číslech noviny věnovaly větší pozornost dvacátému výročí Vítězného února, a to především v souvislosti se cvičením Lidových milicí. Titulní stranu tehdy doprovázelo heslo: „*Všechny síly k prohloubení jednoty strany, za vysokou aktivitu stranických řad.*“²⁷³

Častým tématem, kterému se Únorovec věnoval, souvisejícím s polednovou politikou, byla ekonomická reforma, jejímž hlavním tvůrcem byl Ota Šik. Podobně jako akční program strany je tento rys nové politiky roku 1968 v periodiku hojně rozebírán. V souvislosti s těmito ekonomickými tématy byl v novinách objektem zájmu kupříkladu pojem „marketing“, což dokazuje například článek *Máme se zabývat marketingem?*²⁷⁴ a z pozdější doby „*Marketing je, když...*“²⁷⁵

O novém politickém kurzu, který přinesly lednové změny, se poprvé píše v šestém čísle. Zmiňuje se zde především demokratizační proces ve stranických organizacích a změna na úrovni stranické diskuse. „*Míval jsem při minulých konferencích obvykle pocit, že přítomní*

²⁷¹ Závodní organizace Komunistické strany Československa.

²⁷² Únorovec 1968, č. 4, 26. ledna, s. 1.

²⁷³ Únorovec 1968, č. 6, 9. února, s. 1.

²⁷⁴ Únorovec 1968, č. 5, 2. února, s. 3.

²⁷⁵ Únorovec 1968, č. 22, 7. června, s. 1.

*funkcionáři vyšších orgánů prostě jen vyslechli, co delegáti říkají, a tím také pro další období všechno skončilo. Myslím si, že tentokrát se budou všechny názory a připomínky lidí brát opravdu s plnou vážností a zodpovědností.*²⁷⁶ Takto komentoval v článku redaktorky Jarmily Kramářové situaci účastník celozávodní konference pan Pešan. I čtenář neseznámený s dobovým kontextem musí z tohoto textu vyčíst, že došlo ke změně ve vnitrostranické politice. Jedná se nicméně o první zmínku tohoto typu.

Článek *Komunisté mezi učni*²⁷⁷ mluví o besedě stranických funkcionářů s učni, při níž se řešilo rozdělení funkcí prezidenta a prvního tajemníka.

Poprvé se Dubčekovo jméno objevuje až v devátém čísle. Zde v článku *Setkání na Pražském hradě*²⁷⁸ popisuje zaměstnanec závodu František Horák setkání milicionářů s prezidentem. Píše, že měli štěstí, protože potkali Dubčeka, od kterého získal i podpis. Uvádí také, že ho při jejich setkání pozval do Hradce Králové na oslavy výročí závodu. Dubčekovo jméno je tu pouze uvedeno. Nemůžeme o něm z této zmínky proto mnoho usuzovat.

Za zmínku stojí článek *Abychom nebyli konzervativní*,²⁷⁹ jenž do jisté míry přiznává, že se Únorovec nevěnuje novým politickým tématům tak jako ostatní periodika.²⁸⁰ V článku následuje anketa, ve které se dotazovaní shodují, že by noviny měly být více kritické. Zazněl zde explicitně i názor, že Únorovec jsou noviny konzervativní.

V následujícím čísle se mluví o okresní konferenci KSČ, kde zaznívaly hojně i kritické hlasy, což můžeme označit rovněž za rys nové politiky. Je zde též otištěna rezoluce, jíž zaslali komunisté ZVÚ²⁸¹ v Hradci Králové Ústřednímu výboru KSČ.²⁸² V ní jednoznačně podporují nový směr, jakým se strana v lednu vydala. Oceňují práci jmenovitě Dubčeka, Smrkovského, Borůvky a Šika a mluví o jejich obětavosti. Dále vítají demokratizaci v tisku, televizi a rozhlasu a staví se za akční program strany. Z těchto zpráv už můžeme usuzovat, že Dubček je politikem mezi lidmi oblíbeným a jeho nový politický proud má jejich podporu.

O novém politickém kurzu strany informuje i článek popisující besedu se členem předsednictva ÚV KSČ Josefem Borůvkou, který ve svém vystoupení mluvil i o smyslu zvolení

²⁷⁶ Únorovec 1968, č. 6, 9. února, s. 3.

²⁷⁷ Únorovec 1968, č. 7, 16. února, s. 1.

²⁷⁸ Únorovec 1968, č. 9, 1. března, s. 2.

²⁷⁹ Únorovec 1968, č. 11, 15. března, s. 1.

²⁸⁰ „Zeptalo se nás v poledních dnech mnoho lidí, kdy prý také Únorovec začne psát nově jako ostatní noviny a časopisy.“ Únorovec 1968, č. 11, 15. března, s. 1.

²⁸¹ Závody vítězného února.

²⁸² Únorovec 1968, č. 11, 15. března, s. 3.

Dubčeka prvním tajemníkem.²⁸³ Podporu novému polednovému vývoji a obrodnému procesu ve straně vyjadřuje i Celozávodní výbor ČSM.²⁸⁴ ²⁸⁵ Dubčeka zde jmenují jako představitele progresivní politiky, jíž podporují. Na základě tohoto prohlášení ze strany mládeže lze usuzovat, že Dubček a jeho polednová politika našla sympatie i u mladší generace.

Článek *Mohli jsme tato fakta znát dříve*²⁸⁶ se opět zabývá zvolením Dubčeka do funkce prvního tajemníka. Autor vyjadřuje svůj údiv nad problémy, které po lednovém plénu vyplynuly napovrch. To svědčí u skutečné změně vnitrostranické politiky, o níž již byla zmínka výše.

Komunisté ZVÚ zaslali „*předsednictvu ÚV KSČ k rukám A. Dubčeka*“ svoji druhou rezoluci na podporu „*progresivnímu směru stranické práce*.“²⁸⁷ Opět zde jmenovali na prvním místě Alexandra Dubčeka. Dále v textu autoři kritizují prezidenta Novotného a požadují jeho odchod z funkce. V závěru dopisu opět opakují svou podporu výše jmenovaným představitelům. Z tohoto textu lze jasně usuzovat, že se nálada ve společnosti mění. Dubček zde představuje jakéhosi lídra této změny.

Podporu Dubčekovi a demokratizačnímu procesu vyjádřili v prohlášení *Hlas techniků ZVÚ i ostatní pracující*.²⁸⁸ Článek se vrací k říjnovému plénu ÚV KSČ na podzim roku 1967 a zmiňuje tehdejší polemiku Dubčeka s Vaculíkem. Následné prosincové a lednové plénum ÚV hodnotí jako velmi důležité pro budoucnost strany.

Krátký odstavec *Za akční program*²⁸⁹ informuje o zahájení jednání ÚV KSČ v Praze, jež skutečně akční program schválilo. Podporu tak měl ještě před svým schválením.

Podporu Dubčekově politice vyjádřil i delegát na krajské konferenci KSČ Václav Jindřich. Únorovec otiskl části jeho diskuzního příspěvku. Mimo jiné prohlásil: „*Nevyskytl se prakticky nikdo ze členů strany, který by současné hnutí neuznával za správné...*“²⁹⁰ Dále mluvil o ekonomické reformě, v této souvislosti zmínil „*nezdravou direktivitu*“ v ekonomice.

²⁸³ Únorovec 1968, č. 12, 22. března, s. 1.

²⁸⁴ Československého svazu mládeže.

²⁸⁵ Únorovec 1968, č. 12, 22. března, s. 2.

²⁸⁶ Tamtéž, s. 2.

²⁸⁷ Tamtéž, s. 2.

²⁸⁸ Únorovec 1968, č. 16, 19. dubna, s. 2.

²⁸⁹ Únorovec 1968, č. 13, 29. března, s. 1.

²⁹⁰ Únorovec 1968, č. 17, 26. dubna, s. 3.

V květnu se na stránkách Únorovce hojně rozebírá akční program CV KSČ.^{291 292} Dopis Jana Malečka *Více podpory akčnímu programu*²⁹³ je toho důkazem. Autor zde kladně hodnotí akční program i celý dosavadní vývoj započatý lednem 1968.

V následujícím čísle najedeme článek *Nové Hradecko zvonu vyjde*.²⁹⁴ Ten nás informuje o znovuoobnovení druhého námi sledovaného týdeníku.

V tomtéž vydání se píše o plánované volbě delegátů na mimořádný XIV. sjezd strany. V článku jsou mimo jiné zmiňovány některé Dubčekovy myšlenky, které přednesl v Brně na aktivu předsedů organizací strany ze závodů.²⁹⁵ Je jim zde vyjadřována podpora stejně jako mimořádnému sjezdu, jenž měl dosavadní vývoj potvrdit.

Dubčekovu politiku hodnotí kladně i text rozhovoru s dlouholetým zaměstnancem závodu Zdeňkem Bukovským, který podpořil nový proud a ekonomickou proměnu a připomenul Dubčekův výrok: „*Od autority funkcí se musí jít k autoritě osobností*“.²⁹⁶ Podruhé v krátké době se setkáváme s Dubčekovým výrokem, z čehož usuzují, že na něj muselo být nahlíženo i jako na určitou morální autoritu.

To dokládá i článek v pozdějším čísle Únorovce, kde se dočítáme, že Alexander Dubček navštívil a spolu s prezidentem Ludvíkem Svobodou celostátní poradu zástupců základních organizací ROH. Oba politici zde vystoupili s projevem.²⁹⁷

Za pozornost stojí článek z poloviny července od člena ZO KSČ Jiřího Jeřábka.²⁹⁸ Autor na úvod říká, že si váží práce Dubčeka, Šika a dalších, ale přeje si od nich v některých věcech jasnější komunikaci, což říká lehce kritickým tónem. V opačném případě podle něj vzrůstá u občanů nedůvěra. Autor požadoval konkrétně jasné stanovisko od vedení strany ohledně budoucnosti Lidových milicí. Každopádně článek uveřejněný dva týdny před zrušením cenzury ukazuje, že Únorovec poskytoval pestřejší paletu názorů, než jsme si doposud mohli myslet.

3.3.2 Období měsíce srpna

V první srpnovém čísle je krátký článek, v němž zaměstnanci Montáží svými podpisy vyjadřují podporu Dubčekovi a celému ÚV KSČ „*před nadcházejícím jednáním se sovětskými*

²⁹¹ Celozávodního výboru Komunistické strany Československa.

²⁹² Únorovec 1968, č. 19, 17. května, s. 1.

²⁹³ Únorovec 1968, č. 21, 31. května, s. 3.

²⁹⁴ Únorovec 1968, č. 22, 7. června, s. 4.

²⁹⁵ Tamtéž, s. 1.

²⁹⁶ Únorovec 1968, č. 23, 14. června, s. 3.

²⁹⁷ Únorovec 1968, č. 25, 28. června, s. 1.

²⁹⁸ Únorovec 1968, č. 27, 12. července, s. 2.

představiteli“ v Čierné nad Tisou. Text s titulkem *Sobota ráno v Montážích*²⁹⁹ dále informuje, že v podniku nashromáždili 188 podpisů na podporu československých politiků. Následující článek *2353 podpisů*³⁰⁰ má totožné téma. Opět mluví o podpoře „*Dubčeka a jeho spolupracovníků*“ při jednání se zástupci SSSR. Zaměstnanci ZVÚ posbírali ve svých řadách za tímto účelem 2353 podpisů. Podle mého názoru tento článek oproti ostatním, které spíše konstatovaly skutečnost, naprosto vyčnívá svým tónem a jednoznačnou podporou československých zájmů: „... *zda ta obrovská podpora, kterou od celé země a samozřejmě i od pracujících ZVÚ dostali naši představitelé při odjezdu k jednání, přinesla plný úspěch, nebo alespoň takové výsledky, které jsou pro nás přijatelné, s nimiž je možno souhlasit, které respektují naši suverenitu, naše právo na vlastní cestu k opravdu socialistické společnosti.*“³⁰¹ Tyto články vnímám jako zhmotnění dosavadní podpory občanů, jež se nyní, ve chvílích důležitého jednání, přeměnila ve vlnu souhlasu vyjádřenou podpisy.

Ve stejném čísle je otištěn i dopis štábu Lidových milicí v Hradci Králové zaslaný ÚV KSSS do Moskvy, v němž autoři vyvrací, že by v ČSSR probíhala kontrarevoluce, a plně podporují obrodný proces.³⁰² Toto první srpnové vydání obsahuje i dopis od zaměstnanců ZVÚ pracujícím metalurgického závodu v Nikopolu.³⁰³ Zde se opět staví za „*progresivní síly strany vedené soudruhem Dubčekem*“. Adresáty dopisu uklidňují slovy, že situace v Československu je pod kontrolou a nebezpečí nehrozí. Podepsán je Závodní výbor ROH, Celozávodní výbor KSC, Celozávodní výbor ČSM a Hospodářské vedení závodu. To dokládá, že autoři těchto dvou dopisů se rozhodli vzít podíl odpovědnosti do svých rukou a sami komunikovat se zahraničím. Tím mimo jiné dokazují, že polednovou politiku berou za svoji a záleží jim na jejím osudu. To samozřejmě předpokládá důvěru vrcholným politikům. To dokládá i článek ve druhém srpnovém čísle pojednávající o tom, jakými prostředky může závod podpořit Fond republiky.³⁰⁴

Dubčekovo jméno se v tomtéž čísle objevuje i na stránce věnované sportu, ve článku popisujícím cestu fotbalistů ZVÚ Chepos do Rakouska.³⁰⁵ Autor píše, že když přišla řeč na politickou situaci, vyjádřili rakouští sportovci sympatie československým snahám

²⁹⁹ Únorovec 1968, č. 28, 2. srpna, s. 1.

³⁰⁰ Tamtéž.

³⁰¹ Tamtéž.

³⁰² Únorovec 1968, č. 28, 2. srpna, s. 3.

³⁰³ Tamtéž.

³⁰⁴ Únorovec 1968, č. 29, 9. srpna, s. 1.

³⁰⁵ Únorovec 1968, č. 29, 9. srpna, s. 4.

o demokratický socialismus. Dále napsal, že si váží osobnosti Alexandra Dubčeka. Dozvídáme se tedy, že Dubčekovo jméno je známé i za hranicemi.

Poslední číslo před začátkem okupace vyšlo 16. srpna. V něm píše Čestmír Frič o Festivalu mládeže a studentstva v Sofii, jehož se zúčastnil. I zde je zmínka o aktuální politické situaci: „*Avšak v místním tisku hned druhý den byly roztrpčené zprávy, že československá delegace provolávala nevhodná hesla, která prý na festival nepatří, jako např. ‚Dubčekova politika, eto vaše dělo‘, ‚Sofie, probud' se!‘, ‚Dubček, Svoboda, to je naše obroda!‘ atd.*“³⁰⁶ Frič na závěr dopisu vyjadřuje svoji hrdost na polednový vývoj v Československu. Článek jednak opět dokazuje, že Dubčekovo jméno překročilo hranice Československa. Taktéž dokazuje napjatou atmosféru léta roku 1968.

Další číslo Únorovce vyšlo za dva týdny, tedy 30. srpna. O čísle, jež mělo vyjít 23. srpna, se v tomto čísle dočítáme, že nevyšlo z důvodu nám dobře známých událostí. Redakce však informuje, že místo něj vydala devět čísel mimořádných v nižším nákladu.³⁰⁷ Tato čísla však ve fondu Vědecké knihovny v Olomouci, z něhož jsem čerpal, chybí.

Úvodním článkem 31. čísla je *Provolání Ludvíka Svobody, Josefa Smrkovského, Oldřicha Černíka, Alexandera Dubčeka k lidu ČSSR*.³⁰⁸ V něm autoři vyzývají občany k rozvaze a umírněnosti. Mluví též o naději na vyřešení situace ve prospěch Československa. Níže je článek *I u nás noví členové Dubčkovy strany*.³⁰⁹ Ten informuje o mladých učních, již se rozhodli v této složité situaci pro vstup do strany, a tím jí a jejím představitelům vyjádřili svou podporu. Na téže stránce najdeme také stanovisko pracujících ZVÚ v Hradci Králové k aktuální situaci.³¹⁰ Autoři podporují polednovou politiku i závěry mimořádného XIV. sjezdu a trvají na odchodu vojsk. V této souvislosti je Dubček zmíněn jako první z politických představitelů. Je mu adresován i závěrečný odstavec stanoviska, jenž začíná oslovením „*Soudruhu Dubčeku*“. Autoři v něm vyjadřují nespokojenost s výsledkem jednání v Moskvě, ale přesto vyjadřují prvnímu tajemníkovi svou podporu a důvěřují jeho dalším krokům. Dolní okraj titulní stránky vyplňuje heslo: „*Máme Svobodu, Dubčeka, Černíka, Smrkovského a – rozum. To není málo.*“³¹¹

³⁰⁶ Únorovec 1968, č. 30, 16. srpna, s. 2.

³⁰⁷ Dvakrát v nákladu 100 kusů, jinak v nákladu 400 kusů. Únorovec 1968, č. 31, 30. srpna, s. 1.

³⁰⁸ Únorovec 1968, č. 31, 30. srpna, s. 1.

³⁰⁹ Tamtéž.

³¹⁰ Tamtéž.

³¹¹ Tamtéž.

Úvahový článek *Co bude?*³¹² se zamýšlí nad současnou situací a říká, že podpora Dubčekovi má být projevnována „*takovým způsobem, takovými formami, jaké bude potřebovat, jaké budou nutné.*“³¹³ Opět mu je v textu vyjádřena podpora.

Celé toto číslo nám dokazuje, že Dubček je bezprostředně po událostech 21. srpna vnímán jako první muž strany, jasný lídr a ten, do něhož národ vkládá naději. Vyskytuje se zde vedle jmen Svobody, Černíka a Smrkovského, což bude pro následující posrpnové období typické.

3.3.3 Období od začátku září do konce prosince

Srpnovým událostem se věnuje i úvodní článek prvního zářijového čísla. Informuje podrobně o ztrátách ve výrobě a o „*Dubčekově směně*“.³¹⁴ Dubček se takto stal mužem, v jehož jménu pracující doženou ztráty způsobené invazí.

Na stejné straně nacházíme text *S láskou a úctou*,³¹⁵ který vyjadřuje zármutek nad neuskutečnou návštěvou prezidenta Svobody v Hradci Králové. Autoři mu vyjadřují podporu v těžkých chvílích a jmenují v této souvislosti i Dubčeka.

Pod fotografií pracujícího člověka nalezneme krátký citát z Dubčekova projevu z posledního zasedání ÚV KSČ, kde se obrací právě na pracující.³¹⁶

Fotografii prostranství, kde se v klíčových srpnových dnech konala stávka, na titulní straně dalšího čísla doplňuje text,³¹⁷ že stejně jako v čase stávky i dnes vyjadřují občané podporu Svobodovi, Dubčekovi, Černíkovi a Smrkovskému. Na stejné stránce reaguje i Celozávodní výbor KSČ na výsledky jednání ÚV KSČ z 31. srpna.³¹⁸ Autoři zde píší, že českoslovenští představitelé hájili na jednání v Moskvě „*výlučně zájmy naší komunistické strany, zájmy lidu obou našich národů.*“³¹⁹ Dále vyslovují svou podporu polednové politice a jejímu pokračování.

27. září se v Únorovci opět dočítáme o „*Dubčekových směnách*“,³²⁰ do nichž se obětavě zapojili i zaměstnanci závodu. V tomtéž čísle stojí i titulěk *Za Svobodu, Dubčeka, Černíka,*

³¹² Tamtéž.

³¹³ Tamtéž.

³¹⁴ Únorovec 1968, č. 32, 6. září, s. 1.

³¹⁵ Tamtéž.

³¹⁶ Únorovec 1968, č. 32, 6. září, s. 1.

³¹⁷ Únorovec 1968, č. 33, 13. září, s. 1.

³¹⁸ Tamtéž.

³¹⁹ Tamtéž.

³²⁰ Únorovec 1968, č. 35, 27. září, s. 1.

*Smrkovského. Věříme vám – věřte nám!*³²¹ Komunisté ze závodu v něm vyjadřují podporu československým představitelům. Ta zaznívala i na jejich schůzích a jednáních. Chtějí pokračování polednové politiky, zároveň ale i moskevské dohody, za předpokladu, že nepovedou stranu před leden 1968. Opět je zde vkládána naděje v politické představitele včetně Dubčeka, že vyvedou zemi ze složité situace. Stejně číslo čtenáře upozorňuje i na nový časopis *Politika* a doporučuje ho ke čtení.³²² Dovídáme se zde, že na jeho obálce je Dubčekova fotografie z jeho setkání s Martou Kubišovou. Máme zde tak svědectví, že na Dubčeka je stále upřená pozornost médií, nejen Únorovce.

V prvním říjnovém čísle se o Dubčekovi a dalších třech předních politicích píše, že pomáhají překonávat chmurnou náladu.³²³ Tato formulace je možná reakcí na pasivitu a letargii, která začala na občany postupem času doléhat. Z ostatního kontextu mám ale pocit, že občané stále mají naději na zlepšení situace. Ve stejném článku reagují na výzvu VSS Košice, aby jako závod podpořili československé představitele. Autoři reagují, že to již udělali po posledním plénu ÚV a že ve svém stanovisku zůstávají konstantní.

Ve stejném čísle, na stejné stránce se objevuje Nerudova báseň *Vzhůru již hlavu*, v níž vidím jasnou souvislost s tehdejší politickou situací.³²⁴

Mladí z klubu „vandráků“ se rozhodli odpracovat osmihodinovou směnu v rámci akce „Mladí republiky“.³²⁵ Opět se jedná o tzv. „Dubčekovy a Svobodovy směny“. Na téže straně píše předseda ZV ROH³²⁶ pan Kouba o výsledcích výroční členské schůze.³²⁷ Nově zvoleným funkcionářům přeje, aby usilovali o jednotu a zůstali věrni Svobodovi, Dubčekovi, Černíkovi a Smrkovskému. Tito politici tak stále zůstávají i jakousi morální autoritou.

V dalším čísle najdeme článek *Dál polednovou cestou*,³²⁸ kde se dočítáme o nedávném jednání celozávodního výboru KSČ. Jak titulek napovídá, opět je zde vyslovena podpora Dubčekově polednové politice a naděje v návrat na dříve nastolenou cestu.

V posledním říjnovém čísle najdeme článek o družbě československých svazáků s italskou mládeží.³²⁹ Zprostředkovatelka této družby v dopise české mládeži mimo jiné píše:

³²¹ Tamtéž.

³²² Únorovec 1968, č. 35, 27. září, s. 2.

³²³ Únorovec 1968, č. 36, 4. října, s. 1.

³²⁴ Tamtéž.

³²⁵ Únorovec 1968, č. 37, 11. října, s. 1.

³²⁶ Závodní výbor Revolučního odborového hnutí.

³²⁷ Únorovec 1968, č. 37, 11. října, s. 1.

³²⁸ Únorovec 1968, č. 38, 18. října, s. 1.

³²⁹ Únorovec 1968, č. 39, 25. října, s. 1.

„Všichni mě prosili, abych vám všem vyřídila, že stojí za s. Dubčekem, že jsou velice rozhořčeni tím, k čemu letos v srpnu došlo.“ A pokračuje, že italská mládež o srpnových událostech uspořádala besedu. Máme zde tak zmínku o ohlasu srpnových událostí v zahraničí. Tito Italové podle textu vyjadřují Československu svou solidaritu.

Stejně číslo se vyjadřuje i k blížícímu se výročí vzniku republiky. V krátkém odstavci jsou v této souvislosti zmíněny pojmy samostatnost a socialismus, které jsou podle autora klíčové pro toto datum.³³⁰

Za zmínku článek s názvem *Komunista má pracovat ve své organizaci. Odsuzujeme každé sektářství!*³³¹ Zde se dočítáme o jednání aktiva „zasloužilých komunistů“ svolaným OV KSC, na němž prý zazněla hrubá kritika Dubčeka. Tento aktiv se však sešel bez vědomí místopředsedy OV KSC a padesát funkcionářů ho odsoudilo. Článek jednání tohoto aktiva jednoznačně odsoudil a postavil se za Dubčeka. Na stejné téma navazuje i článek *Dál platí zásada: Fakta proti faktům* s podtitulkem *Stojíme za dnešním vedením strany.*³³²

Rozsáhlá anketa k výročí republiky v témže čísle se přirozeně významně dotýká i tehdejší politické situace. Respondenti si přejí lepší a klidnou budoucnost, objevuje se i přání na plnou suverenitu a aby nebylo rozhodováno „o nás bez nás“. Dále vyslovují přání jednoty a pokračování polednové cesty.³³³

Zmínka o Dubčekovi se objevuje opět i ve sportovní rubrice. Čeští hokejisté se zúčastnili „Průmyslového poháru“ v západoněmeckém Mannheimu, kde postoupili až do finále: „*Při nástupu na ledovou plochu skandovalo publikum nejméně 5 minut „Dubček – Svoboda“*, a rovněž tak při závěru, když kapitán Janeček přebíral pohár a naši hráči jeli čestné kolo jako vítězové turnaje. Všichni jsme tím byli velmi překvapeni, ale značně nás to potěšilo.“³³⁴

První listopadové vydání s číslem 40 pokračuje v podobném duchu. Hned jeho úvodní článek informuje, že celozávodní výbor strany odsoudil „sektářskou politiku“ a plně podporuje Dubčekovo vedení strany. Také požaduje pokračování polednové politiky. Rezoluci s tímto stanoviskem podle tohoto článku podepsalo 3100 zaměstnanců.³³⁵

³³⁰ Tamtéž.

³³¹ Tamtéž.

³³² Tamtéž, s. 2.

³³³ Tamtéž, s. 1, 2.

³³⁴ Tamtéž, s. 4.

³³⁵ Únorovec 1968, č. 40, 1. listopadu, s. 1.

Delegát mládeže Východočeského kraje popisuje v krátkém článku setkání s prezidentem republiky Ludvíkem Svobodou a zmiňuje, že aktu zasazení lípy na Pražském hradě se zúčastnil i Alexander Dubček.³³⁶ Zde je Dubčekovo jméno pouze konstatováno, což je neobvyklé a náznakem může to připomínat situaci z počátku roku 1968.

V dalším čísle najdeme na titulní straně článek *Před plenárním zasedáním ÚV KSČ*,³³⁷ jenž vytyčuje cíle a závěry, které se od tohoto jednání nejvyšších představitelů očekávají. Jsou jimi požadavky na jednotu, pokračování polednové politiky a podpora Svobody, Dubčeka, Černíka a Smrkovského, jak se dočítáme už v podtitulku. Následující text tyto požadavky dále rozvíjí. Apel na jednotu z tohoto článku podle mého názoru vyplývá velmi jasně. Na čtveřici politiků je tu opět nahlíženo jako na politické autority.

V jiném článku Václav Hloušek ze svazu pracujících mládeže popsal v rozhovoru pro Únorovec sjezd této organizace a zmínil, že pozdravný dopis na tento sjezd zaslal i Dubček.³³⁸

Článek *Důvěra*³³⁹ v dalším čísle informuje, že nově kooptovaný člen ÚV KSČ Václav Jindřich dostává mnoho dopisů na podporu politiků Svobody, Dubčeka, Černíka a Smrkovského, na podporu akčního programu strany a polednové politiky. Václav Jindřich se před svým odjezdem na plenární zasedání ÚV KSČ zúčastnil i jednání se zástupci vysokoškoláků o tom, „jak nejúčinněji pomáhat Dubčekovu vedení strany.“ Ve stejném čísle najdeme i článek *Ti, kterým věříme...*³⁴⁰ Ten doslova opěvuje čtveřici Svoboda, Dubček, Černík, Smrkovský: „*Jak nebezpečně blízko mají tito čtyři ke svatým.*“ Autor píše, že tuto bezmeznou důvěru v politické představitele lidé nikde v zahraničí nemohou pochopit. Říká také, že jejich odchod by oba národy silně poznamenal. Přirovnání ke svatým je jasným vyjádřením morální autority a naděje, jíž do těchto politiků široká veřejnost vkládala. Totožné přirovnání nacházíme i v Novém Hradecku.³⁴¹

Ve 44. čísle najdeme na úvodní straně narozeninové blahopřání prezidentu Svobodovi a prvnímu tajemníkovi strany Dubčekovi.³⁴² Větší prostor zde jednoznačně dostal prezident Svoboda, blahopřání pro něj je zde otištěno, zatímco níže je pouze konstatováno, že podnik

³³⁶ Tamtéž.

³³⁷ Tamtéž.

³³⁸ Únorovec 1968, č. 41, 8. listopadu, s. 2.

³³⁹ Únorovec 1968, č. 42, 15. listopadu, s. 1.

³⁴⁰ Únorovec 1968, č. 42, 15. listopadu, s. 1.

³⁴¹ Nové Hradecko 1968, č. 13, 2. října, s. 3.

³⁴² Únorovec 1968, č. 44, 29. listopadu, s. 1.

odeslal blahopřání i Alexandru Dubčekovi. V témže vydání nalezneme i rozsáhlý výňatek z projevu člena ÚV KSČ Václava Jindřicha.³⁴³ V něm dopodrobna rozebírá celý polednový vývoj a popisuje jeho pozitivní i negativní jevy. Do druhé kategorie řadí například ohlas organizací KAN, K231 a sociální demokracie. Na závěr ale píše, že pro budoucnost je klíčová podpora současného vedení strany.

V souvislosti s listopadovým plénem nacházíme v tomto vydání i krátký odstavec, ve kterém Luděk Jirotko děkuje novinářům. Dubčeka a další čelní představitele zde popisuje jako ty, „*ke kterým s úctou shlížíme*“.³⁴⁴

Komunisté ZVÚ po své plenární schůzi formulovali usnesení, v němž vyjadřují plnou podporu politikům v čele s Dubčekem a rovněž vyjadřují plnou podporu závěrům listopadového pléna.³⁴⁵

V prvním prosincovém čísle reaguje v rozsáhlém dopisu Karel Rösler³⁴⁶ na vyjádření pana Solničky z minulého čísla.³⁴⁷ Ten vyjádřil nepřímý souhlas s okupací a volal po vyloučení Šika a dalších ze strany. Rösler naopak ve své odpovědi hájí polednovou politiku a obhajuje získané svobody. Na závěr své polemiky říká, že je dobře, že Dubček nechte Únorovec, jinak by prý pana Solničku a možná i jeho politoval. Z vyznění obou textů mám pocit, že názor pana Solničky je spíše minoritní.

V následujícím čísle, jež vyšlo 13. prosince, se o Dubčekovi nedovídáme nic. Zato další vydání informuje na titulní stránce o prosincovém zasedání ÚV KSČ.³⁴⁸ Dubčeko jméno je zde zmíněno v souvislosti s Josefem Smrkovským, o jehož odchodu z vrcholné funkce se tehdy začalo spekulovat. Dubček se za něj ve svém stanovisku postavil.

V posledním čísle se jméno Dubčeka vyskytuje ve vzpomínce na uplynulý rok v krátkém úryvku z mimořádných vydání Únorovce.³⁴⁹ Ovšem vzhledem k Dubčkově popularitě během roku 1968 bych v čísle očekával více zmínek o něm. Vzpomínání na uplynulý rok je však velmi otevřené. Z kontextu vyplývá jasně negativní hodnocení okupace, a naopak podpora polednového vývoje.

³⁴³ Tamtéž. s. 2.

³⁴⁴ Tamtéž.

³⁴⁵ Tamtéž.

³⁴⁶ Únorovec 1968, č. 45, 6. prosince, s. 2.

³⁴⁷ Únorovec 1968, č. 44, 29. listopadu, s. 2.

³⁴⁸ Únorovec 1968, č. 47, 20 prosince, s. 2.

³⁴⁹ Únorovec 1968, č. 48, 27. prosince, s. 2.

3.3.4 Shrnutí

Dubčekovo jméno se v Únorovci vyskytovalo hojněji spíše ve druhé polovině roku. Ovšem již zhruba od března dostávaly větší prostor zprávy věnované stěžejním tématům polednové politiky jako byla například ekonomická reforma, akční program nebo mimořádný sjezd strany.

Zhruba od začátku srpna dostalo Dubčekovo jméno velmi pozitivní konotaci, a to nejen v Československu, ale i v zahraničí, jak se můžeme dočíst v několika článcích Únorovce. Srpnové události tuto jeho autoritu ještě umocnily a Dubček se stal pro mnohé symbolem, do kterého vkládali své naděje.

Nutno podotknout, že se Dubčekovo jméno nejčastěji vyskytovalo vedle třech dalších představitelů republiky, a to prezidenta Ludvíka Svobody, předsedy vlády Oldřicha Černíka a předsedy Národního shromáždění Josefa Smrkovského. Ve všech prohlášeních a rezolucích uveřejněných na stránkách Únorovce byla těmto jménům vyjadřována podpora.

Překvapil mě i prostor, jaký tento úzce specializovaný týdeník celostátní politiky věnoval. Od podzimu se výskyt těchto článků mírně snížil, ovšem jejich vyznění se nikterak nezměnilo. Mnohé Dubčeka téměř adorovaly. Svědčí to i o pozici novinářů, již nechtěli přijít o svobodu slova ani po znovuzavedení cenzury. Lze tedy dojít k závěru, že Alexander Dubček byl v Únorovci v roce 1968 hodnocen silně pozitivně, až nekriticky, a byla mu vyjadřována naprostá podpora a důvěra.

4. Závěr

Cílem této práce bylo podat obraz toho, jak dvě periodika v Královéhradeckém regionu informovala o prvním tajemníkovi ÚV KSČ Alexandru Dubčekovi, a porovnat, zda a případně jak se jejich pohledy liší. Těmito novinovými tituly je týdeník *Nové Hradecko* vycházející jakožto okresní týdeník pro širokou veřejnost a mnohem více zacílený týdeník *Únorovec* určený pro zaměstnance Závodů vítězného února v Hradci Králové. Rovněž bylo cílem vykreslit dobový kontext a popsat podmínky, za jakých tehdejší noviny vycházely, a dále podat stručný životopis Alexandra Dubčeka jakožto ústřední postavy této práce.

Jestliže mým předpokladem bylo, že oba týdeníky budou informovat o Alexandru Dubčekovi pozitivně, tak se toto očekávání jednoznačně naplnilo. Oba tituly kopírují tentýž vývoj vyznačující se emancipací novinářů a jejich vymaněním se ze starých zvyklostí minulých let, což v první polovině roku dospělo až k úplnému zrušení cenzury. Následně je Dubčekovu vedení strany vyjadřována silná podpora zejména při jednání v Čierné nad Tisou. Od srpnových událostí dostal tento populární politik titul národního hrdiny, jenž mu vydržel až do závěru roku, a to i přes zjevné ochlazování poměrů a znovuobnovenou cenzuru, která se však na obsah *Nového Hradecka* ani *Únorovce* viditelně nepromítla.

Nové Hradecko bylo v roce 1968 znovuobnoven a začalo vycházet až od července. Proto se bohužel můžeme jen domnívat, jak by se na jeho obsahu projevila počínající demokratizace poměrů probíhající už od ledna. Dubčekovo jméno se zde objevuje poprvé na konci července v souvislosti s jednáním v Čierné nad Tisou, kdy je mu vyjadřována bezmezná podpora občanů. V následujících vydáních je popisován jako oblíbený politik, navíc známý a populární i v zahraničí.

Na stránkách mimořádných vydání *Nového Hradecka* ve dnech od 21. srpna se Dubčekovo jméno objevuje s dosud nebývalou intenzitou. Je součástí všech rezolucí a prohlášení, jež ho jednomyslně podporovaly. Od té doby se až do konce kalendářního roku stalo Dubčekovo jméno jakýmsi symbolem, do něhož si občané vkládali své naděje. Nalezneme i články, kde je Dubček stavěn na roveň Karla IV., J. A. Komenského či T. G. Masaryka. Že se jednalo o národního hrdinu dokazuje i fakt, že děti na začátku školního roku dostaly na památku Dubčekovu a Svobodovu fotografii, že se konaly „Dubčekovy směny“ a že po něm lidé chtěli pojmenovávat ulice, jak se dočítáme na stránkách *Nového Hradecka*. Dubčekovo jméno se zejména v nejrůznějších rezolucích, nacházelo vedle jména prezidenta Ludvíka Svobody, předsedy vlády Oldřicha Černíka a předsedy Národního shromáždění Josefa Smrkovského.

Na základě některých článků můžeme říci, že se na ně pohlíželo jako na národní ikony nebo na národní svaté. Zdá se mi však, že jsou všichni čtyři v mnoha člancích hodnoceni stejnou měrou, přestože jejich role po srpnové invazi byly odlišné. Dubčekovo a Svobodovo jméno v četnosti výskytu ale jednoznačně převažuje.

První znepokojení a kritické hlasy se objevily po listopadovém plénu. Nikoli však na adresu Dubčeka, ale jako znepokojení nad ustupování z cesty polednového vývoje. Toto znepokojení čtenářů, které Nové Hradecko po listopadovém plénu zveřejnilo, tak spíše dokládá tehdejší „bezzubost“ cenzury a ještě stále svobodnou činnost médií.

Na stránkách Únorovce je patrná pomalu se projevující demokratizace poměrů v médiích. Ovšem můžeme usuzovat z článku *Abychom nebyli konzervativní* byl ve změně stylu novinářské práce Únorovec pozadu za ostatními novinami, a to i podle svých čtenářů. Dubčekovo jméno se zde objevuje až v devátém čísle a je zde pouze konstatováno bez jakéhokoliv hodnocení.

Z těchto dvou výše zmíněných informací usuzuji, že čtenáři Únorovce museli mít i jiné informační zdroje než pouze tento týdeník. Dokládá to i fakt, že Únorovec byl specializovaným titulem určeným pro užší skupinu čtenářů. Je proto logické, že největší pozornost ze všech polednových změn dostávala ekonomická reforma a s ní související jméno Oty Šika.

V dalších číslech už se však jeho jméno objevuje stále častěji. Je vykreslován jako první představitel nového politického směru, který má širokou podporu občanů a je jimi oceňován. Nalézáme zde i články, kde jsou citovány věty z projevů Dubčeka. Osobně to chápu tak, že byl i jakousi poradní autoritou. Dubčekova podpora v Únorovci, podobně jako v Novém Hradecku, zesílila koncem července v souvislosti s jednáním v Čierné nad Tisou. Únorovec uveřejňoval petice na jeho podporu. Obdobně jako v Novém Hradecku i zde se dočítáme, že Dubčekovo jméno bylo známé i za hranicemi.

První reakce Únorovce na srpnové události se mi zjistit nepodařilo, jelikož tato vydání v archivu Vědecké knihovny v Olomouci chybí. Od konce srpna je Dubček vykreslován jako idol, do něhož občané vkládali nemalé naděje. Rovněž jako na stránkách Nového Hradecka se objevuje i zde Dubčekovo jméno ve většině rezolucí vedle jména Svobody, Černíka a Smrkovského. Adorování těchto politiků mi osobně přijde až nekritické vzhledem k ústupkům, které se během podzimu, počínaje už moskevským protokolem, objektivně děly. Na druhou stranu je dobrý důvod se domnívat, že lidé skutečně věřili v návrat na polednovou cestu pod vedením těchto představitelů, a proto jim dávali neomezený morální i politický kredit.

Obecně mohu konstatovat, že mě vzhledem k povaze týdeníku Únorovec velmi zaujala četnost zde publikovaných zpráv o Dubčekovi, jež je srovnatelná s výskytem článků o něm v Novém Hradecku.

V pozdějších číslech Únorovce se na rozdíl od Nového Hradecka dočítáme i o kritice Dubčeka. Tento postoj je ale razantně odsuzován autory článku. V jiném případě čtenář kritizuje v uveřejněném dopisu polednový vývoj. Reakcí na něj je v následujícím čísle taktéž dopis čtenáře zeširoka mu argumentující a tuto kritiku vyvracející.

V neposlední řadě stojí za zmínku fakt, že se Dubčekovo jméno vyskytovalo v obou týdenících napříč rubrikami. Kromě článků týkajících se celostátní politiky nacházíme zmínku o něm i v dopisech čtenářů, v textech o cestách do zahraničí, ve člancích v souvislosti s mládeží, několikrát ve sportovní rubrice a v Novém Hradecku i v kriminální svodce.

Alexander Dubček byl tedy osobností, o které regionální týdeníky na Královéhradecku hojně informovaly. Až do srpnových událostí je popisován především jako představitel nového politického proudu, který má širokou podporu veřejnosti. Od srpna je navíc vykreslován jako národní hrdina. Jeho vysoká obliba mezi občany je patrná z celého zkoumaného roku.

5. Seznam použité literatury a pramenů

4.1 Seznam použité literatury

- BÁRTA, Milan, Jan BŘEČKA a Jan KALOUS. *Demonstrace v Československu v srpnu 1969 a jejich potlačení*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012. ISBN 978-80-87211-73-1.
- BENČÍK, Antonín. *Rekviem za Pražské jaro: Důvěrná informace o přípravě a provedení srpnové intervence varšavské pětky v Československu 1968*. Třebíč: Tempo, 1998. ISBN 80-238-2192-X.
- BENČÍK, Antonín. *Utajovaná pravda o Alexandru Dubčekovi: Drama muže, který předběhl svou dobu*. Praha: nakladatelství Ostrov, 2001. ISBN 80-86289-19-2.
- DUBČEK, Alexander. *Naděje umírá poslední: Vlastní životopis Alexandra Dubčeka*. Praha: Nakladatelství Svoboda – Libertas, 1993. ISBN 80-205-0351-X.
- HAVLÍČEK, Dušan. *Jaro na krku: můj rok 1968 s Alexandrem Dubčekem*. Druhé doplněné vydání. V Olomouci: Burian a Tichák, 2018. Knihovna Listů. ISBN 978-80-87274-42-2.
- KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy 1968: IV. Struktura moci*. Brno: nakladatelství Doplněk, 2002. ISBN 80-7239-135-6.
- KONČELÍK, Jakub. Dva tisíce slov: zrod a důsledky nečekaně vlivného svolání. *Soudobé dějiny*. 2008, **15**(3-4), 485-544.
- KONČELÍK, Jakub. Média Pražského jara: zrod reforem a demokratizace novinářské práce. In: *Sborník Národního muzea v Praze*. Praha: Řada C - Literární historie, 2008, s. 65-70. ISSN 2570-6861
- KONČELÍK, Jakub. Přelomová témata českého tisku jara 1968. In: LONDÁKOVÁ Elena (a kol.). *Rok 1968: Novinári na Slovensku*. Bratislava: HÚ SAV a SSN, 2008, s. 109-130.
- KONČELÍK, Jakub. Mediální politika a srpen 1968: Zřízení úřadu pro tisk a informace jako služba moskevskému protokolu. In: MAGÁL, Slavomír a Miloš MISTRÍK. *Masmediálna komunikácia a realita II*. Trnava: Fakulta masmediálnej komunikácie UCM, 2009, s. 203 - 219.
- KONČELÍK, Jakub. Tiskový zákon č. 81/1966 Sb. jako předěl v konstrukci mediálního systému a jeho kontrolních mechanismů. *Právněhistorické studie*. 2012, **41**(1), s. 70-87. ISSN 0079-4929.
- KONČELÍK, Jakub a Tomáš TRAMPOTA. Rudé právo v kontextu reforem konce 60. let: Metodické poznámky ke kvantitativní analýze. *Pražské sociálně vědní studie*. 2006, (Mediální řada MED-008), 28.

MACEK, Josef a kol. *Sedm pražských dnů: 21.-27. srpen 1968*. Praha: Československá akademie věd, 1990. ISBN 80-200-0237-5.

ORSÁG, Petr. *Mezi realitou, propagandou a mýty: Československá exilová média v západní Evropě v letech 1968-1989*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016. ISBN 978-80-7422-427-0.

ORSÁG, Petr a Jakub KONČELÍK. Počátek normalizace jako čas kolísání identity pišícího novináře - konformita, samizdat nebo exil?. In: *Sborník Národního Muzea v Praze*. Praha: Řada C - Literární historie, 2010, s. 37-41. ISSN 0036-5351.

SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada, 2014. *Žurnalistika a komunikace*. ISBN 978-80-247-3568-9.

URBAN, Karol. *Sledoval jsem Dubčeka: Vzpomínky estébáka*. Praha: Práh, 2012. ISBN 978-80-7252-398-6.

VANČURA, Jiří. *Naděje a zklamání: Pražské jaro 1968*. Praha: Mladá fronta, 1990. ISBN 80-204-0179-2

4.2 Seznam použitých pramenů

Nové Hradecko: Orgán OV KSČ a ONV v Hradci Králové. 10. Hradec Králové: OV KSČ a ONV Hradec Králové, 1968.

Únorovec: závodní týdeník. 20. Hradec Králové: Celozávodní výbor KSČ, 1968.

6. Seznam použitých zkratk

CV KSČ – Celozávodní výbor Komunistické strany Československa.

ČSM – Československý svaz mládeže.

ČSTK – Československá tisková kancelář.

ČSTV – Československý svaz tělesné výchovy a sportu.

FS – Federální shromáždění.

KAN – Klub angažovaných nestraníků. Sdružoval nečleny KSČ se zájmem o veřejné dění.³⁵⁰

KSČ – Komunistická strana Československa.

KSS – Komunistická strana Slovenska.

KSSS – Komunistická strana Sovětského svazu.

K231 – Klub 231. Sdružoval nepravomocně odsouzené. Číslo odkazuje k zákonu, na základě kterého se jim tato nespravedlnost stala.³⁵¹

MěstNV – Městský národní výbor.

MO ČSS – Mládežnická organizace České strany socialistické.

ONV – Okresní národní výbor.

OV KSČ – Okresní výbor Komunistické strany Československa.

ROH – Revoluční odborové hnutí.

SNR – Slovenská národní rada.

ÚPS – Ústřední publikační správa.

ÚTI – Úřad pro tisk a informace.

ÚV KSČ – Ústřední výbor Komunistické strany Československa.

VB – Veřejná bezpečnost.

ZO KSČ – Závodní organizace Komunistické strany Československa.

³⁵⁰ Vančura 1990, s. 39.

³⁵¹ Tamtéž.

ZV ROH – Závodní výbor Revolučního odborového hnutí.

ZVÚ – Závody vítězného února.